

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

R. VAN KUYCK, S. DEBAENE en B. VAN BUGGENHOUT, De inzetbaarheid van informatica in de rechtspraktijk 1091

Rechtspraak

Merk – 1. Gebruik van merk door wederverkoper – Uitzondering – 2. Uitputting – Wijziging van de fysieke toestand van de waar – 3. Cumulatie bescherming – Merkenrecht en auteursrecht

Benelux-Gerechtshof, 16 december 1998 (met conclusie van advocaat-generaal M.R. Mok) 1103

Wetten, decreten en besluiten – Werking in de tijd – Voor beslag vatbare goederen – Wet die van toepassing is op het tijdstip van het regelmatig gelegde beslag

Cass., 7 november 1997 (met noot) 1109

Gezinsbijslag – Gewaarborgde gezinsbijslag – Natuurlijke persoon – Kind hoofdzakelijk ten laste – Begrip – Wettelijk vermoeden – Tegenbewijs – Inkomsten van kind – Aard – Bestaansminimum

Cass., 5 januari 1998 1110

Accountant – Vastgoedmakelaar – Diploma – Toegang tot het beroep – Vereiste theoretische kennis

Cass., 3 september 1998 1110

Cassatie – Strafzaken – Memorie – Mededeling aan het openbaar ministerie – Niet-naleving – Verval

Cass., 22 september 1998 1111

Meineed – Boedelbeschrijving – Verzegeling – Meldingsplicht van de bewoners van de plaats van verzegeling – Onderscheid met meldingsplicht bij boedelbeschrijving

Hof Gent, 11 januari 1996 (met noot van S. Van Overbeke, «Meineed bij verzegeling») 1112

1. Borgtocht – Informatieverplichting van schuldeiser – Financiële toestand hoofdschuldenaar – **2. Huwelijk** – Wederzijdse rechten en verplichtingen van echtgenoten – Borgstelling door een van de echtgenoten – In gevaar brengen van de gezinsbelangen – Beoordeling

Rb. Ieper, 12 mei 1998 1117

Lastgeving – Schijnmandaat – Toerekenbaarheid aan de schijnbare lastgever – Beoordeling

Vred. Brussel, 10 april 1997 (met noot van S. Denoo, «Schijnmandaat: vereiste van toerekenbaarheid van de schijn aan de schijnbare lastgever») 1118

Rechtspraak in kort bestek:

Burgerlijke Rechtspleging

Burgerlijke rechtspleging – Gerechtskosten – Deskundigenonderzoek – Belgische Staat – Rechtsopvolging

Cass., 11 december 1997 1121

Burgerlijke rechtspleging – Tussengeschied – Uitbreiding van de eis – Handeling in de dagvaarding aangevoerd

Cass., 8 januari 1998 1121

Burgerlijke rechtspleging – Tussengeschied – Tussenkomst – Veroordeling voor de eerste maal in hoger beroep

Cass., 5 februari 1998 1121

Burgerlijke rechtspleging – Rechtsmiddelen – Hoger Beroep – Geldboete wegens tergend of roekeloos hoofdberoep

Hof Gent, 14 januari 1997 1122

Burgerlijke rechtspleging – Behandeling en berechting op tegenspraak – Conclusies – Termijnregeling – Cumulatie van de artikels 747 § 2 en 751 Ger. W.

Hof Antwerpen, 4 maart 1997 1122

Burgerlijke rechtspleging – Verhoor van partijen – Minnelijke schikking

Vred. Westerlo, 25 april 1997 (met noot van J. Laenens, «Over het accordandum») 1122

Wetgeving in kort bestek

Euro 1123

Geneesmiddelen 1124

Rechtsbescherming van databanken 1124

Aftrekbaarheid van giften aan natuurverenigingen 1125

Grondwetswijziging – Hoge Raad voor de Justitie 1125

B.T.W. 1126

Schadelijke sektarische organisaties 1126

Arbeidsongevallen en beroepsziekten in de overheidssector 1126

Ambtenarenrecht – Verloven en afwezigheden 1127

Boeken

H. Jones, Introduction au droit romain, I, Sources formelles du droit romain (door R. Verstegen) 1127

Département de Droit Economique et Social de l'Université Catholique de Louvain, La participation financière des travailleurs (door P. Humblet) 1127

C. Mostin, Les troubles de voisinage (door S. Snaet) 1128

D.H.M. Meeuwissen, Grondslagen van rechtsfilosofie (door M. Adams) 1128

C.F. Pattipawae, C.A. Tazelaar (eds.), Met recht discriminatie bestrijden. Een juridische handleiding bij de bestrijding van discriminatie op grond van ras en nationaliteit (door M.-C. Foblets) 1128

J. De Groof en E. Blay (eds.), Education under the new Constitution in South-Africa.

J. De Groof en E.F.J. Malherbe (eds.), Human rights in South African Education. From the Constitutional Drawing Board to the Chalkboard.

J. De Groof, V. Spaskaya en I. Roshkov (eds.), Shapping New Legislation on Education in Russia (door R. Verstegen) 1128

Mededelingen

Studiedag: De reorganisatie van het politiewezen 1130

Studieavond: Het beslag in strafzaken 1130

Navorming leraars en lectoren economie, handel en/of recht 1130

Studiedag: Tuchtrect 1130

Studiedag: «Van Babel tot Flanders Language Valley» 1130

Studiedag: Vlaamse Wooncode, lokaal woonbeleid en woonkwaliteit 1130

Studienamiddag: De professionele aansprakelijkheid inzake advies en informatie 1130

Studiedag: Erfelijkheid: Genetische testen en maatschappij 1130

Hague Appeal for peace 1130

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

Opgericht in 1931.

Hoofdredacteurs: René Victor (1931-1984), Edgar Boonen (1984-1993), Camiel Caenepeel (1993-1998)

VERSCHIJNT IEDERE WEEK VAN SEPTEMBER TOT JUNI

Redactie: A. Van Oevelen (hoofdredacteur),
E. Dirix, J. Laenens, J.R. Rauws,
M. van Damme, A. Vandeplas

Redactiesecretaris: Mevr. C. Meeusen

Redactieadres: V.Z.W. Rechtskundig Weekblad
Mechelsesteenweg 210 bus 6
2018 Antwerpen
(redactiesecretariaat bereikbaar
van 9 tot 12 uur)
Tel. 03/248.49.84
Fax 03/248.08.70

Vaste medewerkers:

A. Alen
F. Aps
R. Boes
Gh. Dhaeyer
J. Erauw
M. Gelders
P. Humblet
W. Lambrechts
R. Leysen
J. Meeusen
H. Nys
I. Opdebeek
W. Pintens
W. Rauws
D. Simoens
G. Suetens-Bourgeois
S. Van Overbeke
J. Wouters

Abonnementen, advertenties: N.V. INTERSENTIA, Churchilllaan 108, 2900 Schoten
tel.: 03/680.15.50 - fax: 03/658.71.21
Abonnementsprijs: 4.550 f., voor studenten 2.950 f..

— UNIFORMIER —

Kledingfabrikanten en specialisten in toga's

DIRK NEVENS

Nieuwe steenweg 8 - 1731 Zellik ☎ (02) 466 09 05
Fax (02) 466 63 24
Molenstraat 23 - 9300 Aalst ☎ (053) 21 47 77
rue du Midi 175 - 1000 Bruxelles ☎ (02) 511 88 06

ADVOCATENKANTOOR TE BRUGGE

zoekt voor onmiddellijke vervoeging van ons team
van drie advocatenvennoten en zeven medewerkers:

MEDEWERKER-JURIST (M/V)

Profiel:

- ervaring vereist
- bij voorkeur drielig: Nederlands, Frans, Engels

Geïnteresseerden kunnen contact opnemen op het
telefoonnummer 050/32.07.07 tijdens de kantooruren of hun
CV richten op E-mail adres vanelslander&ronse@unicall.be

DE INZETBAARHEID VAN INFORMATICA IN DE RECHTSPRAKTIJK.

EEN VERKENNING EN TOEKOMSTPERSPECTIEVEN

De eerste juridische informaticasystemen dateren uit de jaren '70, toen vooral in de Anglo-Amerikaanse landen juridische gegevensbanken die grote hoeveelheden juridische teksten bevatten, hun intrede deden.¹ In die tijd waren computers nog grote en dure apparaten en was bijgevolg het gebruik van juridische computertoepassingen enkel weggelegd voor de in «grotere» firma's werkende jurist.

Sinds de tweede helft van de jaren '80 en vooral het begin van de jaren '90 zijn, met de opkomst van de personal computer en de toenemende performantie van deze apparaten, de juridische informaticatoepassingen, die dikwijls ervoor reeds beschreven waren, voor elke jurist beschikbaar geworden.

Vandaag kunnen computers niet meer weggedacht worden uit de rechtspraktijk. Ze worden voor allerhande toepassingen ingezet, met als voornaamste doel de uitvoering van de taken van de jurist, in de verschillende rechtstakken, te ondersteunen of te versnellen. Voor de hand liggende toepassingen zijn bijvoorbeeld administratiepakketten en juridische databanken, minder in de rechtspraktijk verspreide toepassingen zijn bijvoorbeeld systemen voor legistiek.

In deze bijdrage² worden enkele informaticatoepassingen besproken met de beschrijving van wat ze de jurist heden ten dage te bieden hebben. Na elke beschrijving wordt kort ingegaan op wat de nabije toekomst zou kunnen brengen, hoewel we er ons ten eerste van bewust zijn dat voorspellen, zeker in het domein van de informatica, voor een groot deel koffiedik kijken is. Het gebruik van bepaalde informaticatoepassingen hangt immers van veel meer af dan enkel van de technische haalbaarheid ervan: zo zijn bijvoorbeeld complexiteit, gebruiksvriendelijkheid, commerciële aspecten en dergelijke meer vaak doorslaggevend dan de kwaliteit van de toepassing zelf.

Na enkele inleidende beschouwingen over wat juridische informatica en artificiële intelligentie is (I), wordt ingegaan op drie types juridische informaticatoepassingen (II). Achtereenvolgens worden respectievelijk juridische databanken, juridische kennis-, expertsystemen en syste-

men voor document drafting besproken.³ In een derde en laatste deel (VI) wordt tenslotte kort gereflecteerd over de wenselijkheid van een geïntegreerde visie op juridische informatica.

I. DE BEGRIPPEN JURIDISCHE INFORMATICA EN ARTIFICIËLE INTELLIGENTIE

A. Juridische informatica

Om een goede definitie van juridische informaticatoepassingen te kunnen geven, is het allereerst nodig een onderscheid te maken tussen informaticatoepassingen die juridische gegevens of juridische kennis bevatten en informaticatoepassingen die geen dergelijke kennis bevatten, maar die daarom niet minder inzetbaar zijn in de rechtspraktijk. Zo is het gebruik van bureauticatoepassingen ook in de juridische kantooromgeving ingeburgerd. We wensen dit geen juridische toepassingen te noemen, omdat de inzetbaarheid van deze systemen onafhankelijk is van het toepassingsdomein.

Juridische informaticatoepassingen kunnen dan worden gedefinieerd als informaticasystemen waarin juridisch relevante gegevens worden opgeslagen en/of op een geautomatiseerde manier worden gebruikt om juridische informatie en/of resultaten aan de gebruiker aan te bieden. Voorbeelden van juridische informaticatoepassingen zijn juridische databanken of juridische expert- en adviesystemen.

De grens tussen juridische en andere informaticatoepassingen is niet altijd even scherp te trekken: een agenderingssysteem is niet noodzakelijk een juridische informaticatoepassing, maar een agenderingssysteem, verrijkt met kennis betreffende de planning van rechtbanken en hoven en met de termijnen voor rechtspleging, is dat wel.

B. Over artificiële intelligentie en intelligente computertoepassingen

Wanneer we de computer willen gebruiken ter ondersteuning van meer inhoudelijk juridische taken, dan moeten zijn geautomatiseerde bewerkingen met juridische kennis worden verrijkt. Een juridisch adviesstelsel wordt zo bijvoorbeeld verondersteld de materie (waarover advies wordt verleend) te doorlopen en op basis daarvan op een intelligente en consistente wijze vragen te stellen aan de adviesvrager, om hem daarna een accuraat antwoord te verstrekken.

Aan de basis van intelligente bewerkingen, verricht door de computer, liggen echter steeds logisch wiskundige processen. De intelligente bewerkingen worden mogelijk ge-

¹ A. OSKAMP, C. GROENDIJK, «Juridische informatiesystemen op weg naar volwassenheid», in *Toogdagbundel juridische informatiesystemen*, Vrije Universiteit Amsterdam, Instituut voor Informatica en Recht, 1992, i.

² Dit artikel kadert in het onderzoeksproject SOLON, lopend in opdracht van de Vlaamse Gemeenschap onder Overeenkomst Nr. Bel 96/06. Het project wordt uitgevoerd aan het Instituut voor Sociaal Recht van de K.U. Leuven. SOLON-Systeem ter Ondersteuning van Legistiek en het ontwerpen van Normen is een computerhulpmiddel dat het legistische werk ondersteunt door sturing van het legistische ontwikkelingsproces en door controles uit te voeren op ontwerp teksten van wetgeving.

³ Deze indeling behandelt volgens ons de meest verspreide domeinen van de juridische informatica, zonder daarbij een exhaustieve indeling van dit domein te willen geven.

maakt door ze te analyseren en deze analyse te vertalen naar de logische taal die door de computer kan worden begrepen.

Dit gebeurt onder meer in een vrij recent en belangrijk subdomein van de informatica: de artificiële intelligentie (hierna: AI). De AI tracht menselijke intelligentie te analyseren en te beschrijven op een formele manier, die dan door de logische computer kan gebruikt worden. De taak van de AI ligt dus reeds verder af van het wiskundige en formele karakter van de informatica. AI richt zich in de eerste plaats naar het toepassingsdomein en is de discipline die de vraag stelt naar de aard en het wezen van de kennis binnen dat domein. Het lijkt mogelijk om van elke discipline een AI-analyse te maken. De personen die zich bezighouden met de AI-analyse, moeten in de eerste plaats goed vertrouwd zijn met het domein en bovendien moeten ze een grondige kennis hebben van formaliseringstechnieken die door de informatica worden aangereikt.

Het is interessant aan te stippen dat er heden ten dage geen enkele computertoepassing bestaat die ook maar van ver iets benadert van wat wordt verstaan onder menselijke intelligentie.⁴ De artificiële intelligentie wil ten hoogste proberen te expliciteren hoe sommige aspecten van menselijke intelligentie werken en die dan simuleren. Een veel gehoorde opmerking is dan ook dat zo'n systemen helemaal niet «intelligent» zijn. Maar dit is eigenlijk een argument naast de kwestie: indien juristen aanvoelen dat juridische databanken hen sneller en accurater informatie verschaffen of dat adviesystemen hen interessante tips geven, is dit ons inziens meer dan voldoende. Of zo'n systemen dan in de toekomst zullen groeien naar wat we echt «intelligente systemen» kunnen noemen, is op dit moment moeilijk te voorspellen.

De grens tussen «gewone» informaticatoepassingen en AI is niet strikt af te lijnen. Zo zijn verschillende toepassingen die enkele jaren geleden zeker tot de AI behoorden, op dit moment zo ingeburgerd, dat ze niet meer tot dit domein kunnen gerekend worden.⁵ Voorbeelden hiervan zijn de heden ten dage alomtegenwoordige wizards (een interactief programma dat de gebruiker door een potentieel complexe opdracht helpt),⁶ die op een intelligente manier trachten alerhande computertoepassingen te vergemakkelijken en te ondersteunen.

⁴ J. ZELENIKOW, D. HUNTER, *Building intelligent legal information systems*, Deventer-Boston, Kluwer Law and Taxations Publishers, 1994, 82.

⁵ Panelgesprek, «Commercialisation of legal knowledge based systems», op *The Sixth International Conference on AI & Law*, Melbourne, 1997.

⁶ Wizards zijn meestal geïmplementeerd als een opeenvolging van dialoogvensters waardoor de gebruiker heen en terug kan gaan en waarin hij bepaalde gegevens dient in te vullen. In zo'n wizard is de kennis van een expert betreffende een bepaald domein opgenomen, zodat een doorsnee-gebruiker de taak van een expert kan uitvoeren.

II. JURIDISCHE INFORMATICATOEPASSINGEN

A. Juridische gegevensbanken

Juristen zijn voor de uitoefening van hun beroep in grote mate afhankelijk van de beschikbaarheid van gegevens. Daarom is het zoeken naar gegevens in juridische bronnen één van de belangrijkste bezigheden van de jurist. De laatste jaren verschuift informatie ontegenzeggelijk van op papier opgeslagen gegevens naar geautomatiseerde gegevensbanken, dit wil zeggen een systeem van onmiddellijk te raadplegen (en eventueel te wijzigen) gegevens, met behulp van geautomatiseerde media.⁷ Als definitie van een *juridische gegevensbank* kan men dan stellen dat de opgeslagen gegevens juridische gegevens moeten zijn.

1° Begrippenkader

De woorden «gegevensbank», «databank» en «database» worden vaak door elkaar of in verschillende betekenissen gebruikt. Gegevensbanken of databanken worden als hierboven gedefinieerd, waarnaast we dan kunnen stellen dat een database de structuur is waarin de gegevens kunnen worden opgeslagen.⁸ Zo bevat een database verschillende elementen die niet tot de gegevens kunnen gerekend worden. De belangrijkste ervan zijn systemen om grote hoeveelheden gegevens te beheren, systemen om die gegevens op een efficiënte manier toegankelijk te maken voor de gebruiker, een zekere interface met behulp waarvan de gebruiker de gegevens kan manipuleren, een zekere taal die het mogelijk maakt gegevensstructuren te definiëren en de gegevens te bewerken, systemen om toegangsprioriteiten en toegangsbevoegdheden tot de gegevens te regelen en dergelijke meer.⁹ Het hangt af van database tot database in hoever elk van voornoemde eigenschappen meer of minder uitgewerkt is.

2° Onderscheid record gebaseerde en full text gegevensbanken

We wensen nu een onderscheid te maken tussen twee types gegevensbanken: de record gebaseerde gegevensbanken en de *full text*-gegevensbanken. Aan de basis van dit onderscheid ligt een verschil in de structuur van de gegevens die de databank bevat. Het is evenwel belangrijk aan te stippen dat het onderscheid tussen beide types gegevensbanken niet altijd even strikt te maken valt en dat verschillende (juridische) databanken een mengvorm van beide benaderingen zijn. Hierop wordt infra verder ingegaan.

a) Onderscheidingscriterium: de structuur van gegevens

Vanuit het oogpunt van gegevensbanken is het belangrijk een onderscheid te maken tussen wat we enerzijds meer «dis-

⁷ Vanaf hier worden de woorden «gegevensbank», «databank», enzovoort steeds gebruikt in de betekenis van geautomatiseerde gegevensbank, databank, enzovoort.

⁸ E. PAIRON, I. SCHOUPS, *Handleiding voor computertoepassingen en gegevensbanken in de maatschappijwetenschappen*, Studiecentrum voor de Informatiebronnen betreffende de Maatschappijwetenschappen, Vrije Universiteit Brussel, 1986, 317.

⁹ J. ZELENIKOW, D. HUNTER, *o.c.*, 40.

crete» gegevens wensen te noemen en anderzijds gegevens die meer «continue» zijn.

Laten we allereerst een gegeven definiëren als een symbolische representatie van een feit of een idee.¹⁰ Aldus omschreven kan een gegeven niet alleen betrekking hebben op een waarde of een grootheid, zoals een familienaam of een getal, maar ook op een feit of een idee, zoals een uitspraak als «een rechter dient steeds een jurist te zijn». Discrete gegevens kunnen vervolgens worden gedefinieerd als gegevens waarvan de symbolische representatie vooral bestaat uit waarden en grootheden, terwijl continue gegevens gegevens zijn die men niet kan of wil symboliseren door enkel en alleen waarden en grootheden.

Een typisch voorbeeld van een gegevensbank die enkel discrete gegevens bevat, is een databank voor stockbeheer. Het hoeft weinig betoog dat gegevens als het aantal aanwezige stuks van een product, de prijs ervan, de leverancier, de plaats in het magazijn, enzovoort, elk zeer discreet zijn en voldoende zijn voor een volledig en efficiënt beheer.

Als voorbeeld voor continue gegevens kan men de tekst van een vonnis of een arrest vermelden. Hoewel er een poging zou kunnen worden ondernomen om vonnisteksten weer te geven als discrete gegevens (datum, rechtsdomein, enkele kernwoorden, enzovoort) is het duidelijk dat veel van de rijkdom en juridische waarde van de oorspronkelijke tekst in zo'n een symbolische representatie verloren gaat.

b) Record gebaseerde gegevensbanken

Een eerste manier om gegevensbanken te organiseren die geschikt is voor meer «discrete» gegevens, is de gegevens weer te geven als records. Een record is een verzameling van verwante gegevens, die als een eenheid moeten behandeld worden.¹¹ Elk van de delen die samen een record vormen en die niet verder kunnen onderverdeeld worden, noemt men de «elementen», «items», «velden» of «artikels» ervan.¹² De velden van een record zijn zo goed als altijd beperkt wat betreft de grootte (aantal tekens) van de gegevens die ze kunnen bevatten.

Gegevens die intrinsiek een bepaalde structuur hebben, zodat een record gebaseerde databank voor de hand ligt, zijn bijvoorbeeld persoonsgegevens van cliënten van een advocatenkantoor. In zo'n databank kunnen de records er als volgt uitzien:

(De Smedt, 28, man, adres, familie, 9711103)

(Stevens, adres, huur, 9804201)

(Segers, adres, verbintenis, 9806004)

(Peeters, 27, vrouw, adres, arbeid, 9801011)¹³

Eventueel kan er nog een onderscheid worden gemaakt tussen groepsvelden en elementaire velden:¹⁴ groepsvelden zijn velden die enkele elementaire velden groeperen. Zo

kan bijvoorbeeld het groepsveld «adres» worden onderverdeeld in de elementaire velden straat, gemeente enzovoort.

Gelieve tevens op te merken dat de records niet alle dezelfde velden hoeven te bevatten, dit niet enkel door het ontbreken of niet invullen van bepaalde gegevens, maar eventueel door de structuur en de organisatie van de gegevensbank zelf. Zo kan het bijvoorbeeld dat van een bepaalde categorie klanten gegevens moeten worden opgeslagen die voor een andere categorie klanten totaal irrelevant zijn.¹⁵

Record gebaseerde databanken ondervragen kan door (velden van) records op te vragen door aan bepaalde velden zekere voorwaarden op te leggen. Zoekopdrachten binnen een cliëntenbestand zouden dan bijvoorbeeld kunnen zijn: «Zoek alle cliënten binnen het domein familierecht met een dossiernummer groter dan 9801000» of «Zoek de familienaam en het telefoonnummer van de cliënten die een huurgeschil hebben in de gemeente Leuven», enzovoort.¹⁶

c) Full text-gegevensbanken

Een tweede manier om gegevensbanken te organiseren die geschikt is voor meer continue gegevens zoals doorlopende tekstdocumenten, is de *full text*- of de *text retrieval*-methode. Bij deze methode wordt de volledige tekst van de te ontsluiten documenten in de databank opgenomen.

De meest elementaire vorm van een *full text*-systeem indexeert elk voorkomen van een gegeven woord en voorziet in een of andere methode om zo'n voorkomens terug te vinden.¹⁷ Het ondervragen van de databank kan door zogenaamde zoektermen in te geven. De databank geeft dan een lijst van documenten waarin de zoektermen letterlijk voorkomen. Deze lijst is dikwijls gerangschikt van «belangrijk» naar «minder belangrijk», volgens bepaalde criteria. Veel voorkomende criteria zijn het aantal maal dat de zoektermen voorkomen in het document of de datum waarop het document is toegevoegd aan de gegevensbank (recente documenten worden als belangrijk beschouwd).

De meeste *full text*-gegevensbanken maken tevens combinaties van zoekopdrachten m.b.v. booleaanse operatoren («en», «of» en «niet») mogelijk. Deze operatoren leiden tot zoekopdrachten die bijvoorbeeld documenten opvragen die de woorden «gehandicapte» en («uitkering» of «tegemoetkoming») en niet («minderjarig») bevatten.

Dikwijls worden de zogenaamde stopwoorden niet opgenomen in de index. Stopwoorden zijn woorden die geen dis-

¹⁰ M.C.M. WEUSTEN, A.W. KOERS, D. KRACHT, M. SMITH, J.M. SMITS, *Inleiding in de juridische informatica*, Deventer, Kluwer, 1993, 22. Deze definitie wijkt enigszins af van wat in de gewone taal onder «gegeven» wordt verstaan.

¹¹ E. PAIRON, I. SCHOUPS, *o.c.*, 313.

¹² *Ibid.*, 313.

¹³ Men herkent de velden naam, leeftijd, geslacht, adres, rechtstak en dossiernummer.

¹⁴ E. PAIRON, I. SCHOUPS, *o.c.*, 313.

¹⁵ Een ietwat vereenvoudigde voorstelling van zaken. Records gebaseerde gegevensbanken bestaan meestal uit verschillende tabellen van records. Gegevens van bepaalde klanten (voor het voorbeeld) kunnen in bepaalde tabellen voorkomen naargelang de «waarde» van een veld in een andere tabel (voor het voorbeeld: van een bepaalde categorie – beschreven in een veld – klanten worden extra informatie bijgehouden in een andere tabel). Zo kunnen er per klant verschillende records aanwezig zijn. Gebruikte technieken hiervoor zijn relationele en object georiënteerde databases. Voor meer lectuur hieromtrent en tevens een formele definitie van de verschillende begrippen, zie J. ZELENKOW, D. HUNTER, *o.c.*, 38-51. Voor de opzet hier is bovenstaande gesimplificeerde beschrijving voldoende.

¹⁶ Uiteraard worden deze zoekopdrachten niet letterlijk op die manier in de computer ingegeven, maar wel door de hierboven genoemde interface of taal, aanwezig in de database.

¹⁷ J. ZELENKOW, D. HUNTER, *o.c.*, 30.

criminerende werking hebben bij het zoeken, zoals lidwoorden, voorzetsels en voegwoorden.¹⁸

Sommige auteurs¹⁹ onderscheiden *full text*-databanken van databanken waarin niet de volledige tekst van het document wordt opgenomen, maar wel een samenvatting ervan, gemaakt door materiedeskundigen (in dit geval juristen). De organisatie en de manier van ondervragen van die typen databanken is echter dezelfde en het onderscheid ertussen is in deze context onbelangrijk.

Wegens het «tekst-karakter» van de meeste informatie waarmee juristen dagelijks werken (wetteksten, omzendbrieven, vonnissen, arresten, enzovoort) zijn vele hedendaagse juridische databanken gebaseerd op de *full text*-technologie, hoewel vele ervan (vooral de oudere) oorspronkelijk ontwikkeld zijn als record gebaseerde gegevensbanken.²⁰

De rest van de bespreking gaat uit van *full text*-databanken die, zoals hieronder beschreven, worden uitgebreid met allerlei functies om de verschillende zoekopdrachten te ondersteunen. Sommige van deze functies leunen aan bij de record gebaseerde databanken.

3° Problemen bij *full text*-technologie

Het doel van efficiënte informatie-ontsluiting is om die en enkel die informatie op te leveren die wordt geacht relevant te zijn.²¹ Een ideaal antwoord op een vraag levert niet meer, maar ook niet minder dan alle relevante gegevens op. In de terminologie van databanken gaat het hierbij om de volgende twee begrippen: ²² de *recall* of het percentage relevante documenten dat men vindt van het totaal aantal relevante documenten dat in de databank is opgenomen en de *precision* of het percentage relevante documenten van het aantal gevonden documenten. De *recall* is met andere woorden een maatstaf voor het aantal relevante documenten dat *niet* wordt gevonden na een vraag aan de databank, terwijl de *precision* een maatstaf is voor het aantal irrelevante documenten dat na ondervraging van de databank mee wordt opgeleverd.

Merk op dat *recall* en *precision* niet altijd even objectief te meten zijn: zo is het bijvoorbeeld niet evident het totaal aantal relevante documenten in een gegevensbank betreffende een onderwerp te tellen. Daarnaast blijft het begrip «relevant» sowieso een subjectieve component bezitten.

Wanneer *full text*-gegevensbanken zoals hierboven beschreven, enkel zoeken op het letterlijk voorkomen van zoektermen en booleaanse combinaties daarvan, ontsluit een zoekopdracht om verschillende redenen enerzijds dikwijls niet alle gewenste informatie en worden er anderzijds vele

irrelevante documenten mee opgeleverd. Met andere woorden: de *recall* en *precision* zijn onvoldoende.

Een eerste belangrijke reden hiervoor is dat juristen niet altijd even getraind zijn in het formuleren van booleaanse zoekopdrachten.²³ Dikwijls is de booleaanse zoekopdracht, vooral in grotere databanken, veel te algemeen, zodat een te groot aantal documenten wordt opgeleverd. Sommige gegevensbanken komen aan dit probleem tegemoet door een graduele verfijning van zoekopdrachten mogelijk te maken, dit wil zeggen een nieuwe zoekopdracht los te laten op de na een vorige zoekopdracht ontsloten documenten.²⁴

Een tweede reden, die meer fundamenteel is, is dat de subtiliteit van de gezochte informatie misschien helemaal niet te vatten is in een booleaanse zoekopdracht,²⁵ uiteindelijk toch gebaseerd is op het letterlijk voorkomen van zoektermen. Zo kunnen verschillende clausules in een contract die min of meer hetzelfde vocabularium gebruiken, totaal verschillende clausules in een contract die min of meer hetzelfde vocabularium gebruiken, totaal verschillende juridische effecten en gevolgen hebben.²⁶ De relatie tussen de eigenlijke tekst en de concepten die erdoor worden uitgedrukt, is niet altijd even evident.²⁷

Als secundaire redenen voor onvoldoende *recall* en *precision* kunnen hier ten derde en ten vierde worden vermeld dat tekstdocumenten wel eens tik- of scanfouten²⁸ bevatten en dat de gebruiker dikwijls op een meer gestructureerde manier *wenst* te zoeken dan enkel op het letterlijk voorkomen van zoektermen.

4° Uitbreidingen aan *full text* gegevensbanken

Om aan de hierboven vernoemde nadelen tegemoet te komen, kunnen *full text*-databanken worden uitgebreid met verscheidene functies. De hier in het kort besproken functies zijn reeds bij vele *full text*-databanken in meer of mindere mate aanwezig. Het dient te worden beklemtoond dat de hierboven geschetste problemen hiermee niet volledig worden opgelost en dat de beschreven technieken dikwijls andere problemen meebrengen. Uiteindelijk blijft de appreciatie van een bepaalde gegevensbank persoonlijk en is de efficiëntie ervan altijd ook afhankelijk van de vertrouwdeheid van de gebruiker met de specifieke functies van de gegevensbank.

a) Functionele indeling van de documenten

Een eerste en meest eenvoudige uitbreiding van *full text*-gegevensbanken, die bij zowat elke *full text*-databank aanwezig is, is een functionele indeling van de documenten. De

¹⁸ M.C.M. WEUSTEN, A.W. KOERS, D. KRACHT, M. SMITH, J.M. SMITS, *o.c.*, 143.

¹⁹ M.C.M. WEUSTEN, A.W. KOERS, D. KRACHT, M. SMITH, J.M. SMITS, *o.c.*, 141; A.H. DE WILD, «Juridische databanken en informatisering», in H. FRANKEN, H.W.K. KASPERSEN, A.H. DE WILD (red.), *Recht en computer*, Serie recht en praktijk, Deventer, Kluwer, 1997, 417.

²⁰ Ze bevatten dan velden bibliografische gegevens zoals titel, auteur, isbn-nummer, plaats in de bibliotheek, enzovoort. Zie C. TENOPIR, JUNG SOON RO, *Full text databases*, Connecticut, Greenwood Press, 1990, 49.

²¹ J. ZELENIKOW, D. HUNTER, *o.c.*, 29.

²² M.C.M. WEUSTEN, A.W. KOERS, D. KRACHT, M. SMITH, J.M. SMITS, *o.c.*, 144.

²³ J. ZELENIKOW, D. HUNTER, *o.c.*, 34.

²⁴ Die kan ook door de booleaanse zoekopdracht te verfijnen met een «AND»-term. Verfijnen met «AND» leidt echter snel tot zeer lange zoekopdrachten.

²⁵ J. ZELENIKOW, D. HUNTER, *o.c.*, 34.

²⁶ Voor een voorbeeld zie V. MITAL, L. JOHNSON, *Advanced information system for lawyers*, Cambridge, University Press, 1992, 131-132.

²⁷ *Ibid.*, 175.

²⁸ Scannen is het met behulp van computerapparatuur geautomatiseerd inlezen van tekstdocumenten.

verschillende documenten worden door een domeinexpert ingedeeld in een hiërarchische lijst van groepen of sectoren. De gebruiker kan dan, alvorens een booleanse zoekopdracht te starten, aanduiden in welke sectoren hij wenst te zoeken. Een voorbeeld van zo'n indeling is het indelen van een gegevensbank in publiekrecht en privaatrecht.

Het indelen in sectoren is zonder enige twijfel een verrijking van de functionaliteit van een databank. Toch houdt het ook enige gevaren in: wat met documenten die niet onder een bepaalde sector vallen – een indeling is tot op zekere hoogte altijd arbitrair – of met documenten die onder verschillende sectoren thuishoren?

b) Toevoegen van velden

Een tweede mogelijkheid is het toevoegen van velden aan de tekstdocumenten. Zo kunnen de documenten dan naast de functionele indeling worden gekwalificeerd door bijvoorbeeld enkele kernwoorden, de datum, de auteur, enzovoort. Hierdoor kan men dan bijvoorbeeld voor een datumveld een zoekopdracht verder specificeren door enkel de documenten vanaf september 1995 op te vragen.

Het toevoegen van velden kan hetzelfde effect beogen als een functionele indeling: zo kan aan een juridische databank het veld «klasse» worden toegevoegd met als mogelijke waarden voor klasse «publiekrecht» en «privaatrecht».

Sommige full text gegevensbanken voorzien enkele free text fields, zoals bijvoorbeeld titel of korte inhoud.²⁹ Het gebruik van deze velden werkt volgens dezelfde principes als full text retrieval op volledige documenten.³⁰

Dezelfde gevaren als bij een functionele indeling schuilen echter om de hoek: het bepalen van velden, zoals kernwoorden gebeurt (tot nu toe) door een domeinexpert, wat ruimte laat voor interpretatie en vergissingen.

c) Synoniemenlijsten of thesauri en lexicons

Verschillende hedendaagse full text-gegevensbanken zijn uitgerust met synoniemenlijsten. Deze functie bevrijdt de gebruiker van het schrijven van vervelende lange zoekopdrachten, zoals zoek al de documenten die «minderjarige» OR «jeugdige» OR «kind» OR «adolescent» bevatten. De database zoekt, indien gewenst, automatisch op synoniemen van de ingegeven zoektermen.

Er dient te worden opgemerkt dat synoniemenlijsten kunnen verschillen van domein tot domein. Zo zullen bepaalde termen in het dagelijkse leven een andere betekenis hebben dan in de rechtspraktijk.³¹

Een synoniemlijst of thesauris is een speci (eenvoudige) soort lexicon. Algemeen kan een lexicon worden gedefinieerd als een lijst van woorden die zijn verzameld en geordend volgens een bepaalde structuur, met het oog op een be-

paald doel.³² Voorbeelden van lexicons zijn trefwoorden registers en inhoudstafels in boeken.³³ Lexicons kunnen hiërarchisch en conceptueel worden gerangschikt en verschillen hierdoor van synoniemenlijsten.

Het is belangrijk op te merken dat de aanmaak van lexicons enorm arbeidsintensief is en bijgevolg een zeer dure aangelegenheid. Daarom voorzien slechts weinig hedendaagse full text-gegevensbanken in domeinspecifieke lexicons.

d) Zoeken op stam

Zoeken op stam houdt in dat wanneer er bijvoorbeeld op de zoekterm «subsidie» gezocht wordt, de database automatisch zal zoeken op woorden met dezelfde stam, zoals «subsidies», «subsidiering» enzovoort.

e) Truncatie en masking

Bij het zoeken op woorden kan meestal worden getruncateerd, dit wil zeggen dat kan worden gezocht op een deel van een woord³⁴ door het ingeven van zogenaamde jokers. Zo ontsluit bijvoorbeeld het zoeken op «ambtena*» alle documenten waarin een woord dat begint met «ambtena» voorkomt, zoals «ambtenaar», «ambtenaren», «ambtenarenverbod», enzovoort en ontsluit het zoeken op «adv?aat» alle documenten waarin de woorden «advocaat» of «advokaat» voorkomen.³⁵

f) Zoeken in nabijheid

Zoeken in nabijheid houdt in dat een combinatie van twee of meer zoektermen enkel mag worden aangenomen in een ontsloten document, indien de verschillende zoektermen voldoende dicht bij elkaar in het document voorkomen. Voldoende dicht valt dan dikwijls verder te definiëren als «in één en dezelfde zin» of «binnen drie opeenvolgende bladzijden», enzovoort. Het belang hiervan is duidelijk: als wordt gezocht naar «aangifte» AND «botsing» is de kans groot dat er een aantal documenten worden ontsloten waarin beide woorden voorkomen, maar dan meer bij wijze van toeval en niet omdat het gaat over een aangifte van een botsing.³⁶

Sommige auteurs³⁷ verstaan onder zoeken in nabijheid de mogelijkheid voor de gebruiker om verschillende woorden samen te voegen als zoekterm en dus te zoeken op zinnen of zinsdelen. In die betekenis is het zoeken in nabijheid essentieel voor full text-gegevensbanken. Hierin voorzien dan ook zowat alle huidige systemen.

³² J.C. SMITH, «The use of lexicons in information retrieval in legal databases», in *Proceedings of the Sixth International Conference on AI & Law*, New York, The Association of Computing Machinery, 1997, 32.

³³ *Ibid.*, 32.

³⁴ M.C.M. WEUSTEN, A.W. KOERS, D. KRACHT, M. SMITH, J.M. SMITS, o.c., 151.

³⁵ De asterisk staat dus voor één of meer willekeurige tekens; het vraagteken voor één willekeurig teken.

³⁶ M.C.M. WEUSTEN, A.W. KOERS, D. KRACHT, M. SMITH, J.M. SMITS, o.c., 150.

³⁷ CAROL TENOPIR, JUNG SOON RO, o.c., 60.

²⁹ C. TENOPIR, JUNG SOON RO, o.c., 57.

³⁰ Het enige verschil ligt dikwijls daarin dat free text-velden beperkt zijn in lengte of aantal tekens. Het moge duidelijk zijn dat het verschil tussen free text-velden en velden in een record gebaseerde gegevensbank voor de gebruiker niet altijd even scherp te trekken is. Het verschil is steeds wel duidelijk wat betreft de interne organisatie van de database.

³¹ Over taalgebruik in wetteksten, zie bijvoorbeeld K. SPILLEBEEN, «Een wetttekst: Kaas met gaatjes», *R.W.*, 1993-94, 1453-1455.

g) *Vaag zoeken*

Een secundair kenmerk van doorlopende tekst-documenten is dat zij wel eens tik- of scanfouten bevatten. Sommige *free-tekst*-databases ondersteunen dit door niet alleen op de ingegeven zoektermen te zoeken, maar ook op de meest voorkomende tik- of scanfouten bij de zoektermen.

h) *Hypertext, hyperlinks of kruisverwijzingen*

Met hypertext, hyperlinks of kruisverwijzingen³⁸ worden stukken tekst (blokken) met andere blokken verbonden en is het mogelijk kris kras door één of meer teksten heen te gaan door van blok naar blok te springen.³⁹ De gebruiker kan verschillende (voorgedefinieerde) kettingsassociaties volgen doorheen verschillende documenten en hoeft zo de documenten niet lineair te lezen. Een verzameling documenten die onderling verbonden zijn door middel van hyperlinks noemt men een hypertext-netwerk.

De hypertexttechnologie is een middel om teksten een structuur te geven die veel complexer kan zijn dan mogelijk is in een boek of op papier of zelfs in een traditionele geautomatiseerde gegevensbank.⁴⁰

De structuur van een hypertext-netwerk kan zo complex zijn als de ontwerper ervan maar wil. Dit houdt meteen één van de grootste gevaren van het werken met hypertext in: de gebruiker van het hypertext-netwerk moet in staat zijn de vele en complexe associatieketens van de auteur te volgen, wat niet evident is. In verband hiermee spreekt men dan ook over «het verloren raken in hyperspace».⁴¹

Sommige auteurs maken een onderscheid tussen hyperlinks en hypertext: ⁴² hyperlinks worden dan omschreven als de kruisverwijzingen hierboven, terwijl met hypertext de zogenaamde multimedia- of hypermediadocumenten worden bedoeld die naast gewone tekst en kruisverwijzingen ook grafieken, geluid, en bewegende beelden kunnen bevatten.

5° *Evaluatie*

Recent onderzoek op het domein van de juridische gegevensbanken probeert aan enkele van de hierboven geschets- te moeilijkheden tegemoet te komen.

Een belangrijk deel van het hedendaagse onderzoek betreffende juridische databanken probeert technieken en methodes te ontwikkelen die het opstellen van de booleaanse zoekopdracht (d.w.z. met de booleaanse operatoren «en», «of», en «niet») door de jurist moeten ondersteunen.⁴³ Even-

³⁸ Om de gedachten te fixeren is het misschien aan te raden te denken aan standaard Windows of Macintosh help-files. Deze bevatten (meestal groene) stukken tekst waarmee (door er met de muis op te klikken) naar andere tekstblokken kan gesprongen worden.

³⁹ Definitie ten dele gebaseerd op M.C.M. WEUSTEN, A.W. KOERS, D. KRACHT, M. SMITH, J.M. SMITS, *o.c.*, 155.

⁴⁰ V. MITAL, L. JOHNSON, *o.c.*, 20.

⁴¹ *Ibid.*, 21.

⁴² Zie hiervoor, alsook voor de toepasbaarheid van hypertext op het juridische domein, bijvoorbeeld P. WAHLGREN, «Hypertext and legal structures», in A.A. MARTINO (red.), *Expert systems in law*, North-Holland, Elsevier science publishers, 1992, 367-378.

⁴³ Door bijvoorbeeld de structuur van de gegevensbank dichter te laten aansluiten bij de taken van de jurist. Zie onder andere L.

tueel wordt deze zoekopdracht dan (ten dele) automatisch gegenereerd.

Een aantal onderzoekers focust zich meer op geautomatiseerde *tools* voor de ondersteuning van de aanmaak van juridische databanken, door bijvoorbeeld het automatisch genereren van kruisverwijzingen⁴⁴ of het automatisch samenvatten en categoriseren.⁴⁵

Het automatisch genereren van hypertext gaat uit van de stereotiep herkenbare structuur van juridische verwijzingen. Hierdoor is het, mits er een goede organisatie is van de gegevensbank, mogelijk automatisch kruisverwijzingen te leggen van het ene document naar het andere.

Voor automatisch samenvatten en categoriseren worden de woorden in een document gewogen aan de hand van de frequentie waarmee ze voorkomen in het document en in titels van het document. Zo kunnen belangrijke kernwoorden, zinnen en paragrafen in documenten worden gelokaliseerd en vervolgens worden gebruikt voor de aanmaak van een samenvatting ervan, bepaling van enkele kernwoorden en een eventuele functionele indeling. De structuur die sommige juridische documenten, zoals vonnissen, reeds bevatten kan hierbij nuttig worden aangewend. De op deze wijze automatisch gegenereerde samenvattingen of categorisering- en vervolgens worden gebruikt bij de bouw en het gebruik van juridische gegevensbanken.

Een laatste opmerkelijke evolutie, die zich vooral met de opkomst van het Internet duidelijk heeft gemanifesteerd, is de uitbreiding van gegevensbanken met de zogenaamde multimedia: documenten kunnen geluid en beeld bevatten.⁴⁶ Gehandtekte documenten, foto's van bijvoorbeeld aanrijdingen en dergelijke meer, zijn op dit moment reeds in verschillende geautomatiseerde gegevensbanken opgenomen.

Van de verschillende juridische informaticatoepassingen zijn juridische gegevensbanken zonder twijfel de meest verspreide. Regelmatig komen nieuwe commerciële gegevens-

MATTHIJSSEN, «A task-based hyperindex for legal databases», in R.W. VAN KRALINGEN, H.J. VAN DEN HERIK, J.E.J. PRINS, M. SERGOT, J. ZLEZNIKOW, *Legal knowledge based systems: Jurix '96, Foundations of legal knowledge systems*, Lelystad, Koninklijke Vermande, 1996, 59-75.

⁴⁴ G. GREENLEAF e.a. ontwikkelden de *mark-up* software die door middel van heuristieken automatisch links legt naar wetten, wetsartikelen en rechtspraak. Het zo gecreëerde hypertext netwerk bevat meer dan 400000 wetsartikelen. Zie hiervoor G. GREENLEAF, A. MOWBRAY, G. KING, S. CANT, P. CHUNG, «More than wishful thinking: AustIII's legal inferencing via the world wide web», in *Proceedings of the Sixth International Conference on AI & Law*, New York, The Association of Computing Machinery, 1997, 53.

⁴⁵ Voor het juridische domein, zie bijvoorbeeld C. UYTENDAELE, M.-F. MOENS, J. DUMORTIER, «Salomon: automatic abstracting of legal cases for effective access to court decisions», in R.W. VAN KRALINGEN, H.J. VAN DEN HERIK, J.E.J. PRINS, M. SERGOT, J. ZLEZNIKOW, *Legal knowledge based systems: Jurix '96, Foundations of legal knowledge systems*, Lelystad, Koninklijke Vermande, 1996, 47-58 en M.-F. MOENS, C. UYTENDAELE, J. DUMORTIER, «Abstracting of legal cases: The Salomon experience», in *Proceedings of the Sixth International Conference on AI & Law*, New York, The Association of Computing Machinery, 1997, 114-122.

⁴⁶ In principe kunnen documenten via OLE (*Object Linking and Embedding*) elke andere computertoepassing bevatten. Geluid en beeld (zowel grafieken als bewegende beelden) zijn er de belangrijkste voorbeelden van.

banken op de markt. Dit leidt op zijn beurt naar meer onderzoek, wat regelmatig bruikbare resultaten oplevert.

B. Juridische kennis-, expert- en adviessystemen

1° Begrippenkader

Kennissystemen worden in de (meestal Engelstalige) vakliteratuur vaak aangeduid als KBS (*knowledge based systems*) of als IKBS (*intelligent knowledge based systems*).⁴⁷ In het algemeen kan een kennissysteem worden gedefinieerd als een computersysteem dat een voorstelling of representatie⁴⁸ van kennis bevat, waarmee kan worden geredeneerd en gegeven problemen kunnen worden opgelost.⁴⁹ Juridische kennissystemen bevatten dan representaties van *juridische kennis*.

Expertsystemen kunnen algemeen worden omschreven als computerprogramma's die de kennis van een expert over een bepaald domein representeren en met die kennis redeneren met het oog op het oplossen van problemen of het geven van een bepaald advies.⁵⁰ Ofwel kan zo'n systeem de expert assisteren ofwel kan het bepaalde van zijn functies binnen dat domein volledig overnemen. Opnieuw bevatten juridische expertsystemen representaties van *juridische kennis*.

Het onderscheid tussen juridische kennissystemen en expertsystemen is in de vakliteratuur niet altijd even duidelijk. Wij kunnen ons hier aansluiten bij Susskind,⁵¹ die van oordeel is dat de aanduiding «expertstelsysteem» specifiek is dan «kennissysteem», omdat de kennis die in laatstgenoemde is vervat, niet noodzakelijk de deskundigheid van eerstgenoemde vervat.

Juridische adviessystemen kunnen ten slotte worden gedefinieerd als een bepaald type van juridische kennissystemen, die zich van de andere types onderscheiden door de specificiteit van hun functie, namelijk het formuleren voor de gebruiker van een advies in verband met een concreet en geïndividualiseerd probleem.⁵²

Juridische kennissystemen worden heden ten dage op verschillende plaatsen ingezet. De meeste systemen assisteren niet-juristen: ⁵³ bijvoorbeeld het leiden van loketbedienden doorheen complexe regelgeving in de financiële sector, berekening van uitkering enzovoort.

2° Onderdelen van juridische kennissystemen

Juridische expertsystemen bevatten normaliter een aantal afzonderlijke onderdelen die met elkaar in verbinding zijn gesteld en samen het kennissysteem vormen.⁵⁴

Een eerste component is de *kennisbank* van het systeem. De kennisbank bevat een representatie van juridische regelen, normen, vonnissen, arresten, enzovoort.

Een tweede component is het *inferentie-, afleidings- of redeneermechanisme*. Hiermee wordt het programma bedoeld waarmee het kennissysteem tot de oplossing van een bepaald probleem komt. Het inferentiemechanisme zal de kennis in de kennisbank op een efficiënte manier, afhankelijk van de concrete probleemsituatie, doorzoeken en gebruiken, om zo tot een oplossing te komen.

Een derde component is de *expertinterface*. Dit is het deel van het systeem waarmee de ontwikkelaar of onderhouder van het systeem de kennis in de kennisbank kan inbrengen of wijzigen.

Een vierde component is de *gebruikersinterface*. Via dit deel computercode kan de gebruiker met het systeem communiceren. De communicatie verloopt in beide richtingen: de gebruiker kan gegevens aan de computer meedelen; de computer kan (eventueel tussentijdse) resultaten aan de gebruiker voorleggen of deze laatste vragen meer gegevens in te voeren.

Wanneer de bestanddelen van een probleem door de gebruiker aan de computer worden meegedeeld *op vraag* van de computer, telkens als deze laatste een nieuw element nodig heeft om het gestelde probleem op te lossen, spreken we van een *interactieve gebruikersinterface*.

Een vijfde component is de *uitleg- en motiveringsfunctie*. Hieronder wordt een module van het systeem verstaan die kan verduidelijken hoe het systeem tot bepaalde (eventueel tussentijdse) conclusies komt, waarom het systeem voor een concrete probleemsituatie bepaalde kennis gebruikt en andere niet, waarom het een bepaalde keuze maakt tussen verschillende alternatieven, waarom een bepaalde vraag aan de gebruiker wordt gesteld, enzovoort. In verband hiermee spreekt men dikwijls van de *eis van transparantie* voor juridische kennissystemen: een goed juridisch kennissysteem dient een uitlegfunctie te bevatten.

Ten slotte is er de *documentatiefunctie*. Hierdoor kan het systeem informatie verschaffen over de kennis die in de kennisbank is opgenomen. Veel voorkomend is de aanduiding van de rechtsbronnen van de geformaliseerde juridische kennis.

De documentatiefunctie van een kennissysteem vertoont veelal kenmerken van geautomatiseerde gegevensbanken: zo kan bijvoorbeeld de documentatiefunctie een hypertext-netwerk insluiten of een optie om te ondervragen op trefwoorden.

De kennisbank en het inferentiemechanisme vormen de harde en onmiskenbare kern van elk kennissysteem. De expertinterface en de gebruikersinterface vergemakkelijken de communicatie van het systeem met de expert of de gebruiker en zijn van cruciaal belang voor de gebruiksvriendelijkheid.

⁵⁴ Deze indeling is gebaseerd op J. SEPERS, L. DE SMEDT, B. VAN BUGGENHOUT, F. ROBBER, *l.c.*, 587.

⁴⁷ J. SCHEPERS, L. DE SMEDT, B. VAN BUGGENHOUT, F. ROBBER, «De inzetbaarheid van juridische adviessystemen in de praktijk van het sociale-zekerheidsrecht», *R. W.*, 1992-93, 586.

⁴⁸ Juridische kennis (vervat in bijvoorbeeld wetten, normen, vonnissen, arresten) die omgezet is naar een logische taal die door de computer kan worden begrepen.

⁴⁹ R. SUSSKIND, *Expert systems in law*, Oxford, Clarendon Press, 1987, 8.

⁵⁰ P. JACKSON, *Introduction to expert systems*, AddisonWesley publishing company Inc., 1990, 3.

⁵¹ R. SUSSKIND, *o.c.*, 9.

⁵² J. SCHEPERS, L. DE SMEDT, B. VAN BUGGENHOUT, F. ROBBER, *l.c.*, 587.

⁵³ V. MITAL, L. JOHNSON, *o.c.*, 201.

3° Types juridische kennissystemen

Binnen het recht worden qua opzet twee types kennissystemen onderscheiden: regelgebaseerde kennissystemen en kennissystemen gebaseerd op *case law* (het zogenaamde *case-based reasoning*). Het onderscheid is gebaseerd op de manier van representeren van de kennis en op het inferentiemechanisme. Beide types zijn respectievelijk een weerspiegeling van de bronnenhiërarchie, zoals die bestaan in het westers continentaal (wet is de belangrijkste bron van recht) en het Anglo-Amerikaanse rechtssysteem (rechtersrecht).⁵⁵

De beschrijving hieronder is een beknopte toelichting van beide types en kan in geen geval alle in de praktijk bestaande variaties en accenten weergeven.

a) Regelgebaseerde kennissystemen

De eerste generatie juridische kennissystemen was gebaseerd op regels. Deze regels, opgenomen in de kennisbank, zijn een representatie van wetten en normen in de vorm van logische formules (uit de propositie of eerste-orde-predicatenlogica) of in afleidingsregels die iets dichter aanleunen bij traditionele programmeertalen. Wat de voorstelling van recht in de kennisbank betreft, komt dit eigenlijk op hetzelfde neer: alle wetten, normen en voorschriften worden gerepresenteerd als: ALS <voorwaarde(n)> DAN <conclusie(s)>.

Het inferentiemechanisme zal vervolgens, vertrekkende van een aantal ingegeven feiten, de regels uit de kennisbank trachten te combineren om zo conclusies te bereiken. Indien aan bepaalde voorwaarden is voldaan, kunnen er conclusies worden getrokken.

Sommige auteurs beweren dat recht voornamelijk een mechanische automatisering van regels is.⁵⁶ In deze visie op recht is de keuze voor regelgebaseerde expertsystemen voor de hand liggend.

b) Kennissystemen gebaseerd op case-law

Bij kennissystemen gebaseerd op *case-law* wordt er vertrokken van een geheel andere aanpak. Aan de basis ervan ligt een corpus vonnissen en arresten betreffende een strikt omliggend domein. Deze worden gerepresenteerd door ze voor te stellen als grafen of met andere woorden een aantal knopen, onderling verbonden door pijlen. De knopen stellen juridische concepten voor die per case een waarde krijgen; de pijlen tussen de knopen stellen de onderlinge relaties tussen de juridische concepten voor.⁵⁷

⁵⁵ R. VAN KUYCK, F. VAN HAMERSVELD, M. GEERTS, B. VAN BUGGENHOUT, «Over het openbegrippenprobleem voor recht en regelgebaseerde expertsystemen», *T.S.R.*, 1997, 161.

⁵⁶ Een strekking gekend als juridisch positivisme. Heden ten dage neemt de meerderheid van de rechtsleer deze strekking toch wel met een korrel zout. Zie hiervoor (in de context van juridische kennissystemen) bijvoorbeeld J. ZELENIKOW, «Using cases to reason and argue in legal knowledge based systems», proceedings bij de tutorial Jurix '96, 1996, 6-8.

⁵⁷ Bijvoorbeeld een kennissysteem betreffende alimentatieregelingen. Knopen zijn dan bijvoorbeeld het inkomen van de man, het inkomen van de vrouw, het aantal kinderen en dergelijke meer. Pijlen of relaties zijn dan bijvoorbeeld de relatie tussen de inkomens

Ook de probleemsituatie wordt vervolgens gerepresenteerd volgens de verschillende knopen van de representatie.⁵⁸ Het redeneermechanisme bestaat er dan in de gerepresenteerde probleemsituatie zoveel mogelijk in te passen⁵⁹ (door een analogieredenering) in één of meer cases waarvan de afloop al gekend is. De uiteindelijke conclusie of het advies van het kennissysteem is dan gebaseerd op die cases.⁶⁰

c) Hybride systemen

Hybride systemen zijn systemen die een combinatie zijn van regelgebaseerde kennissystemen en kennissystemen gebaseerd op caselaw en proberen de voordelen van beide systemen te combineren. Zo kunnen bepaalde delen van een te implementeren rechtsdomein zich beter lenen tot een regelgebaseerd redeneren en andere beter tot case-based redeneren.

4° Problemen bij juridische kennissystemen

De specifieke aard van juridische kennis en juridisch redeneren brengt voor de bouw van kennissystemen enkele grote moeilijkheden mee. Deze moeilijkheden vloeien voornamelijk voort uit het feit dat een representatie van juridische kennis per definitie een ordening en verwerking van de juridische bronnen inhoudt,⁶¹ omdat er een voor de computer hanteerbare voorstelling van de juridische kennis dient te worden gedistilleerd.

Voor regelgebaseerde expertsystemen onderscheiden we voornamelijk de volgende problemen.

Ten eerste is er de *onderhoudbaarheid* van regelgebaseerde kennisbanken. Sommige juridische domeinen, zoals sociaal recht of fiscaal recht, zijn sterk onderhevig aan wijzigingen. Enerzijds wegens de grote hoeveelheid normen en hun onderlinge relaties en anderzijds wegens de verwerking die een representatie sowieso meebrengt, is het niet evident een wetswijziging in de kennisbank in te voeren. Een andere complicatie betreffende de onderhoudbaarheid is dat in sommige gevallen na een wetswijziging de «oude» en de «nieuwe» juridische situatie enige tijd naast elkaar kunnen voorkomen.⁶²

van beide partners en de uiteindelijke alimentatie. Deze relaties moeten door de bouwers van het kennissysteem worden ingegeven en vergen een grondige inhoudelijke studie van het domein.

⁵⁸ Door bijvoorbeeld een interactieve gebruikersinterface. De computer vraagt aan de gebruiker de waarden van de knopen die de computer nodig acht.

⁵⁹ Om een probleemsituatie in te passen in gekende cases gebruikt men ook regels, zoals regels om na te gaan of een in de kennisbank gerepresenteerde casus voldoende gelijkenis vertoont met de probleemsituatie. Deze regels behoren echter niet tot de kennisbank van het systeem.

⁶⁰ Door bijvoorbeeld voor cijfergegevens een statistisch gemiddelde te maken. Andere benaderingen zijn mogelijk. Zie hiervoor bijvoorbeeld J. ZELENIKOW, D. HUNTER, o.c., 185-189.

⁶¹ Wetteksten of cases worden nooit in een kennisbank opgenomen zoals ze op papier staan.

⁶² A. OSKAMP, *Het ontwikkelen van juridische expertsystemen (een theoretische beschouwing)*, in *Reeks Informatica en Recht*, Antwerpen, Deventer, Kluwer Rechtswetenschappen, 1990, 163.

Ten tweede zijn er de *contradicties*: wetten en normen kunnen elkaar onderling geheel of gedeeltelijk tegenspreken. Huidige computersystemen zijn niet in staat op een aanvaardbare manier met deze contradicties te werken. Ze moeten dus worden geëlimineerd of opgelost tijdens de bouw van de kennisbank.

Recht heeft ten derde, in tegenstelling tot vele andere domeinen, een *subjectief aspect*.⁶³ In elke case bestaat de mogelijkheid dat er zich moeilijkheden voordoen in verband met de waarden in de maatschappij, individuele verantwoordelijkheid, het tijdsbeeld van wat recht zou moeten zijn, enzovoort. Denk bijvoorbeeld ook aan de zogenaamde «*hard cases*» of moeilijke, uitzonderlijke gevallen waarin rechters niet zonder meer de wet volgen in hun oordeel, zodat ze uiteindelijk nieuwe regels creëren. Geen enkel kennissysteem kan met al deze subjectieve elementen rekening houden.

Ten vierde dient hier ten slotte het *openbegrippenprobleem* te worden vermeld. Een begrip is open als we niet in staat zijn de extensie (toepassingsgebied en inhoud) ervan te definiëren in welomlijnde criteria.⁶⁴ Wederom is de invulling van zo'n begrippen aan subjectieve en contextuele elementen gebonden.

Kennissystemen, gebaseerd op *case-law*, komen aan bepaalde van deze moeilijkheden tegemoet.⁶⁵ Zo kunnen *case-based* kennisbanken worden geactualiseerd door nieuwe cases aan de kennisbank toe te voegen, wat het probleem van de onderhoudbaarheid tegemoetkomt.⁶⁶ Daarbij komt dat kennissystemen gebaseerd op *case-law* beter schijnen te presenteren naargelang er meer cases in de kennisbank zijn opgeslagen.⁶⁷

Een ander voordeel is dat open en vage begrippen ten dele kunnen ingevuld worden door analogiserendeneringen binnen de *casebased*-systemen.

Toch dient hier te worden gewaarschuwd voor al te groot optimisme: kennissystemen gebaseerd op *case-law* gebruiken heden ten dage enorme computercapaciteiten voor een kennisbank die ten hoogste enkele tientallen cases bevat.⁶⁸

5° Aandachtspunten

De hierboven beschreven kenmerken en problemen van juridische kennissystemen nopen, ons inziens, tot de formulering van enkele belangrijke aandachtspunten. Zo kan het belang van de analysefase, zowel in het geval van regelgebaseerde kennissystemen als van kennissystemen gebaseerd op *case-law*, niet genoeg worden beklemtoond. De bouw van een kennissysteem vergt een verregaande ordening en schik-

king van juridische informatie, gehaald uit juridische bronnen als wetgeving, rechtspraak en doctrine.

Dit heeft belangrijke gevolgen. Elke ordening is, zoals hierboven reeds vermeld, sowieso tot op zekere hoogte een interpretatie en dus wijziging van de kennis. Dit is onder andere belangrijk in verband met de aanvechtbaarheid van de resultaten van een juridisch kennissysteem. Juridische kennissystemen verlenen in het beste geval een goed advies aan de gebruiker of reiken hem enkele interessante denksporen aan. De eerste en enige maatstaf voor juridische kennissystemen is dan ook de voordelen die ze bieden aan juristen of aan degenen die van juristenwerk afhankelijk zijn.⁶⁹

De arbeidsintensieve analyse van juridische kennis maakt daarnaast de kostprijs van de bouw en het onderhoud van juridische kennissystemen zeer hoog. Het is wellicht daardoor dat men dikwijls enkel de investering doet in de zogenaamde «hardere» sectoren.⁷⁰

6° Evaluatie

De vooruitgang in de praktijk van de juridische kennissystemen verloopt tergend traag.⁷¹ Sommige auteurs⁷² wijten dit aan het feit dat het meeste onderzoek binnen dit domein ofwel theoretisch ofwel toegepast is, terwijl mengvormen van beide benaderingen schaars zijn.

Ons inziens is de tendens echter omgekeerd: omwille van sommige tegenvallende resultaten binnen de juridische artificiële intelligentie houdt een deel van de onderzoekers zich bezig met zeer theoretisch onderzoek in de loop een theoretische fundamentele basis⁷³ te kunnen leggen van waaruit juridische kennissystemen kunnen gebouwd worden.

Het toegepast onderzoek binnen dit domein poogt dan vooral in de rechtspraak bruikbare kennissystemen te ontwikkelen, zonder veel rekening te houden met de hierboven geschetste problemen.

C. Systemen voor document-drafting

Het vervaardigen van documenten is altijd een belangrijke taak van juristen geweest. Aan de basis van systemen voor *documentdrafting* ligt de idee dat het terugvallen op (geslaagde) precedents een goede manier is om nieuwe documenten te maken.⁷⁴ De keuze tussen het schrijven van een

⁶³ J. ZELENKOW, D. HUNTER, *o.c.*, 73.

⁶⁴ J. HAGE, «Book review», in *Artificial intelligence and law*, Kluwer Academic Publishers, 1994, 318. Zowat alle juridische begrippen zijn tot op een zekere hoogte open.

⁶⁵ D.B. SKALAK, E.L. RISSLAND, «Using case-based reasoning to extend the expertise of expert systems», in A.A. MARTINO, *Expert systems in law*, North-Holland, Elsevier science publishers, 1992, 321-338.

⁶⁶ Voor zover de cases te vatten zijn in de knopen en pijlen van de representatie. Wanneer de kern van een nieuwe case niet in een knoop (of verscheidene knopen) van de representatie te vatten is, is het mogelijk dat de hele kennisbank moet worden hertekend.

⁶⁷ J. ZELENKOW, D. HUNTER, *o.c.*, 182.

⁶⁸ *Ibid.*, 195.

⁶⁹ A.W. KOERS, *Informatie, informatica en juristen. Juridische informatica in theorie en praktijk*, Alphen aan den Rijn, Brussel, Samsom, H.D. Tjeenk Willink, 1987, 166.

⁷⁰ Denk bijvoorbeeld aan expertsystemen betreffende fiscaliteit binnen het bankwezen.

⁷¹ A. OSKAMP, M. TRAGTER, C. GROENDIJK, «AI and law: what about the future?», in *Artificial intelligence and law*, 1995, 209.

⁷² *Ibid.*, 209.

⁷³ Het betreft onderzoek naar de zogenaamde «*deep structure of law*» en «juridische ontologieën». De bespreking zou ons te ver van de opzet van deze bijdrage leiden. Zie hiervoor bijvoorbeeld T.J.M. BENCH-CAPON, P. VISSER, «Ontologies in legal information systems. The need for explicit specifications of domain conceptualisations», in *Proceedings of the Sixth International Conference on AI & Law*, New York, The Association of Computing Machinery, 1997, 132-139.

⁷⁴ V. MITAL, L. JOHNSON, *o.c.*, 126.

document «uit het niets» of het terugvallen op één of meer bestaande documenten, is snel gemaakt. Ook binnen het juridische domein wordt het herbruiken van (delen van) documenten reeds lang toegepast.

De voordelen van het herbruiken van bestaande documenten zijn velerlei: tijdswinst, reductie van het aantal fouten, de mogelijkheid om ervaring binnen een kantoor of firma door te geven van de ervaren of meer gekwalificeerde werknemer (die een oorspronkelijk document schrijft) naar minder ervaren of minder gekwalificeerde werknemers, impliciete standaardisering van documenten, enzovoort. Vele firma's hadden dan ook al lang voor de introductie van de computer in de rechtspraktijk systemen uitgewerkt om oude documenten op een efficiënte wijze beschikbaar te maken voor de aanmaak van nieuwe.

We bespreken hieronder enkele computertechnieken om het genereren van documenten te ondersteunen. Het moge duidelijk zijn dat veel in de praktijk voorkomende systemen mengvormen zijn van de hieronder beschreven benaderingen.

1° *Template- of sjabloongebaseerde document-drafting*

De meest elementaire vorm om de aanmaak van documenten te ondersteunen, is (binnen een tekstverwerker) te voorzien in een geraamte van tekst. Dit geraamte bevat min of meer vaste of standaard-onderdelen en laat ruimte open voor de variabele of flexibele fragmenten.⁷⁵ Het vaste gedeelte bevat standaardzinsdelen; het variabele gedeelte biedt plaats voor het invullen van namen, data, enzovoort. Een goed voorbeeld hiervan is een modelhuurcontract dat enkel nog hoeft te worden aangevuld met de namen en adressen van de contracterende partijen, de huurprijs enzovoort.

Zowat alle hedendaagse tekstverwerkers voorzien in een manier om op relatief eenvoudige wijze geraamtes voor documenten aan te maken en te gebruiken. Dikwijls kunnen de vaste onderdelen tegen wijzigingen worden beveiligd en de vrije onderdelen van een bepaald patroon worden voorzien, zoals de patronen «getal», «huidige datum», «maximum 20 tekens», enzovoort.

Het aanvullen van de variabele fragmenten kan op twee manieren gebeuren: ofwel wordt het initiatief tot aanvulling aan de gebruiker overgelaten ofwel stelt de computer vragen aan de gebruiker, waarna door middel van het antwoord erop automatisch tekst in het document wordt ingevoegd.

Op deze laatste manier kan men zich bijvoorbeeld een systeem voorstellen dat op basis van vraag en antwoord allereerste clausules aan een contract toevoegt. Dikwijls voorzien zo'n systemen tevens in uitlegfaciliteiten betreffende de vraag die wordt gesteld (rechtsgevolgen van de clausule, mogelijke alternatieven, enzovoort) en zijn latere vragen afhankelijk van het antwoord van de gebruiker op vroegere vragen.

Het moge duidelijk zijn dat template- of sjabloongebaseerde systemen voor document-drafting vooral geschikt zijn

⁷⁵ R.V. DE MULDER, C. VAN NOORTWIJK, P.A.W. PIEPERS, J.G.L. VAN DER WEES, «Geautomatiseerde document-generering voor de juridische praktijk», in *Toogdagbundel juridische informatiesystemen*, Vrije Universiteit Amsterdam, Instituut voor Informatica en Recht, 1992, 5.

voor domeinen die niet al te «open»⁷⁶ zijn.⁷⁷ Zo moet er voldoende vaste tekst in het geraamte zijn en mogen de mogelijk in te voegen clausules niet te groot in aantal zijn. Tevens moeten de clausules ook binnen het domein voldoende op zichzelf staan:⁷⁸ de kans op dubbelures van delen van de clausules moet zo klein mogelijk zijn. Naarmate de clausules verder worden uiteengehaald, is gevaar hiervoor kleiner.

2° *Systemen gebaseerd op documentdatabanken*

Systemen gebaseerd op documentdatabanken zijn systemen die informatie (clausules en eventueel verduidelijking) uit precedentes op een functioneel geordende manier bijhouden en het de gebruiker mogelijk maken zelf voorbeeld-clausules op te zoeken.⁷⁹ Deze clausules kunnen dan op een eenvoudige manier worden overgebracht naar het document.⁸⁰ Eens dat de clausules aanwezig zijn in het document, kan de gebruiker ze indien gewenst, wijzigen.

Zo'n systemen voorzien tevens dikwijls in een zekere begeleiding voor de gebruiker die het zoeken efficiënter moet maken (gerichte informatie-ontsluiting) de hyperlinks of kruisverwijzingen die nuttig zijn bij de hierboven besproken *ful text*-databanken.

Systemen gebaseerd op documentdatabanken zijn geschikt voor domeinen die iets «opener» zijn dan de domeinen waarvoor template- of sjabloongebaseerde document-drafting wordt gehanteerd. Toch mag het domein niet al te open zijn en moeten de clausules opnieuw voldoende op zichzelf staan, om dezelfde redenen als hierboven vermeld.

3° *Kennisgebaseerde document-drafting*

a) *Omschrijving*

Zowel de template- of sjabloongebaseerde systemen als de systemen gebaseerd op documentdatabanken hebben gemeen dat ze enkel inzetbaar zijn in welafgelijnde domeinen, per definitie niet al te veel juridische kennis bevatten en er zeker niet mee «redeneren».⁸¹ Sommige hedendaagse systemen voorzien echter bijvoorbeeld in het aanvullen van bepaalde delen van een document op basis van andere delen door middel van berekeningen of redeneringen, interne consistentiechecks van het document, tekstgeneratie op basis van enkele gegevens die aan de gebruiker worden gevraagd, enzovoort. Voor het juridische domein betekent dit dat zo'n systemen met andere woorden juridische kennis bevatten en daar eventueel mee redeneren.⁸²

⁷⁶ Bijvoorbeeld een specifiek type-contract, een dagvaarding voor huurzaken, enzovoort.

⁷⁷ V. MITAL, L. JOHNSON, *o.c.*, 128.

⁷⁸ P.C.M.M. TERPORTEN, «CACS – Computer aided contracting system», in *Toogdagbundel juridische informatiesystemen*, Vrije Universiteit Amsterdam, Instituut voor Informatica en Recht, 1992, 15.

⁷⁹ M. VITAL, L. JOHNSON, *o.c.*, 130.

⁸⁰ Door bijvoorbeeld te kopiëren en te plakken, (of «copy» en «paste»).

⁸¹ V. MITAL, L. JOHNSON, *o.c.*, 129.

⁸² Vergelijkbaar met juridische expertsystemen, alhoewel het redeneren, hier meestal regelgebaseerde, toch minder uitgesproken

In sommige systemen is de ondersteuning zo ver uitgebouwd dat niet-juristen de aanmaak van bepaalde juridische documenten geheel of gedeeltelijk kunnen overnemen.⁸³

Dikwijls bevatten deze systemen ook korte vaste stukken tekst of een geraamte. Daarom worden ze soms ook kennisgebaseerde documentsjablonen genoemd.⁸⁴

b) Een voorbeeld van kennisgebaseerd document-drafting: systemen voor legistiek

Legistiek of *legal drafting*⁸⁵ kan worden gedefinieerd als het creatieproces van juridische regels. Deze creatie vangt aan met de redactie van een juridische tekst waarin deze regels worden omschreven.⁸⁶ Het ondersteunen van de redactie van deze tekstdocumenten kan gebeuren door middel van kennisgebaseerde systemen voor document-drafting.

Systemen die het legistieke proces ondersteunen, zijn om verschillende redenen een interessant voorbeeld: niet alleen wegens de hedendaagse toenemende interesse voor kwaliteit van wetgeving,⁸⁷ maar ook wegens de recente ontwikkeling en het gebruik in de praktijk van enkele interessante computersystemen⁸⁸ voor legistiek.

In de vakliteratuur worden twee uitgangspunten voor systemen voor legistiek beschreven: enerzijds wat we samen met Voermans⁸⁹ normlogische hulp bij het legistieke proces wensen te noemen en anderzijds wat we wetgevingstechnische hulp wensen te noemen.

De normlogische hulp bij het legistieke proces bestaat erin dat een wetsvoorstel wordt ingebracht in de computer (vol-

gens een bepaalde representatie),⁹⁰ om vervolgens het systeem te laten zoeken naar eventuele logische fouten erin, zoals contradicties, onvolledigheden, redeneerlussen, overbodige begrippen, enzovoort.⁹¹

Sommige systemen voorzien in simulaties om de verschillende mogelijke uitkomsten van een regeling *ex ante* te evalueren.⁹²

Normlogische ondersteuning bij het legistieke proces wordt bij ons weten momenteel enkel bestudeerd en gebruikt in academische middelen: reden hiervoor is uiteraard dat het modelleren van een wet, onder andere wegens de samenhang met andere regelgeving, moeilijk en zeer tijdrovend is.

In tegenstelling tot de normlogische hulp, die vooral de norminhoud tracht te ondersteunen, tracht de wetgevingstechnische hulp bij het legistieke proces vooral de normtekst van het ontwerp te ondersteunen.⁹³ Zo zijn correcte nummering van de artikelen, correcte interne verwijzingen, juiste titulatuur van de indieners, juiste schrijfwijze van norm-scheppende bepalingen en dergelijke meer, zaken die typisch tot de normtekst behoren.

Sommige wetgevingstechnische systemen voor legistiek voorzien tevens in tekstgeneratie voor bepaalde onderdelen van de normtekst: zo kan bijvoorbeeld de ondertekening van een wetsontwerp volledig automatisch worden gegenereerd op basis van de voorstellende ministers of kunnen bepaalde delen van een verwijzing automatisch worden gegenereerd.

4° Evaluatie

Documenten op de computer kunnen sterk verschillen van papieren documenten, en dit in twee opzichten.

Enerzijds zijn er de hierboven reeds vermelde zogenaamde multimedia-documenten die naast gewone tekst ook geluid en beeld kunnen bevatten.

Anderzijds kunnen computerdokumentten zogenaamde «tags» bevatten die de tekst verrijken. Deze «tags» – meestal onzichtbaar voor de gebruiker van het systeem – zijn codes die worden toegevoegd aan «elektronische» tekst en die informatie bevatten over de structuur en het formaat van de tekst.⁹⁴ Ook meer inhoudelijke tags zijn in principe denkbaar. Binnen een juridisch document zou op die manier een verwijzing kunnen gekwalificeerd worden als:

blijft. Dikwijls is de kennisbank ook niet gescheiden van het redeneermechanisme, wat voor juridische expertsystemen een *conditio sine qua non* is.

⁸³ V. MITAL, L. JOHNSON, *o.c.*, 133.

⁸⁴ *Ibid.*, 133.

⁸⁵ In de vakliteratuur wordt «*legal drafting*» meestal gebruikt in de betekenis van legistiek. Wij wensen dit ook te doen. Het genereren van andere juridische documenten wensen we te omschrijven als «*legal document drafting*».

⁸⁶ T. VAN BUGGENHOUT, J. VAN THIENEN, J. SCHEPERS, B. VAN BUGGENHOUT, G. WETS, L. DE SMEDT, «The decision table technique as part of a computer supported procedure of legal drafting», in J.S. SVENSSON, J.G.J. WASSINK, B. VAN BUGGENHOUT (red.), *Legal knowledge based systems: Jurix '93. Intelligent tools for drafting legislation, Computer – supported comparison of law*, Lelystad, Koninklijke Vermande, 1993, 71.

⁸⁷ S. DEBAENE, R. VAN KUYCK, B. VAN BUGGENHOUT, «Normen voor goede kwaliteit van wetgeving», *R.W.*, 1997-98, 833-847.

⁸⁸ Vooral in Nederland en Italië. Zie hiervoor bijvoorbeeld W. VOERMANS, *Sturen in de mist..., maar dan met radar. Een onderzoek naar praktisch haalbare vormen van computerondersteuning bij het ontwerpen van regelingen*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1995, 390 p.; D. TISCORNIA, F. TURCHI, «Formalisation of legislative documents based on a functional modal», in *Proceedings of the Sixth International Conference on AI & Law*, New York, The Association of Computing Machinery, 1997, 63-71. Momenteel wordt binnen het Instituut voor Sociaal Recht van de K.U. Leuven ook gewerkt aan een systeem voor legistiek, genaamd SOLON.

⁸⁹ W. VOERMANS, *o.c.*, 41.

⁹⁰ Bijvoorbeeld als beslissingstabellen. Zie bijvoorbeeld T. VAN BUGGENHOUT, J. VAN THIENEN, J. SCHEPERS, B. VAN BUGGENHOUT, G. WETS, L. DE SMEDT, *l.c.*, 71-80.

⁹¹ Zie bijvoorbeeld *Ibid.*, 71-80; P.J.M. KORDELAAR, *Betere wetten met kennisystemen*, Enschede, Febodruk, 1996, 253 p.; J.S. SVENSSON, *Kennisgebaseerde microsimulatie: een nieuwe methode voor het bepalen van sociaal-economische gevolgen van wet- en regelgeving in de sociale zekerheid*, Enschede, Universiteit Twente, 1993, 199 p.

⁹² W. VOERMANS, *o.c.*, 51.

⁹³ Uiteraard hangen norminhoud en normtekst samen en kunnen ze niet strikt gescheiden worden. Bijgevolg kunnen ook computersystemen nooit uitsluitend normlogisch of wetgevingstechnisch zijn.

⁹⁴ M. BRYAN, *SGML, an author's guide to the standard generalized markup language*, Addison-Wesley Publishing Company, 1988, 5.

<verwijzing> artikel 7 van het decreet van 28 april 1993 houdende regeling, voor het Vlaamse Gewest, van het administratief toezicht op de gemeenten </verwijzing> ⁹⁵

Of gedetailleerde:

<verwijzing> <onderdeel> artikel 7 </onderdeel> van het <aard> decreet </aard> van <datum> 28 april 1993 </datum> houdende <regelingsinhoud> regeling, voor het Vlaamse Gewest, van het administratief toezicht op de gemeenten </regelingsinhoud> </verwijzing>

In de toekomst zullen naar onze mening steeds meer systemen voor document-drafting de geproduceerde tekst met behulp van tags verrijken. ⁹⁶

Het belangrijkste voordeel van het verrijken van teksten met behulp van tags is dat de verschillende tekstonderdelen naar vorm en inhoud kunnen gekwalificeerd worden, wat het geautomatiseerd terugvinden, onderscheiden en gebruik van deze tekstonderdelen vergemakkelijkt.

III. NAAR EEN GEÏNTEGREERDE VISIE OP JURIDISCHE INFORMATICA

Systemen voor document-drafting kunnen in de toekomst een fundamentele rol gaan spelen binnen de juridische informatica. Zo kan er slechts een juridische gegevensbank gebouwd worden op het moment dat er voldoende juridische teksten voorhanden zijn, al dan niet gemaakt met behulp van een systeem voor document-drafting. Ook juridische advies-systemen zijn gebaseerd op juridische documenten: de normen, aangewend voor het redeneren binnen het advies-systeem met het oog op het formuleren van een advies, zijn afkomstig van juridische documenten, ⁹⁷ opnieuw al dan niet aangemaakt met systemen voor legal (document)drafting. In een geïntegreerde visie op juridische informatica kan dan ook een centrale basisfunctie aan systemen voor document-drafting worden toebedeeld.

Systemen voor document-drafting bieden *an sich* al enkele voordelen die andere juridische informaticatoepassingen ten goede kunnen komen: zo zal bijvoorbeeld de impliciete standaardisering van de documenten of de automatische correctie van bepaalde fouten elke computertoepassing, gebaseerd op deze documenten, ten goede komen.

Ook de inzet van normlogische hulp bij het legistieke proces kan sowieso de bouw van kennissystemen ten goede komen.

Daarnaast kan ervoor gezorgd worden dat, binnen een systeem voor legal document drafting, tags worden opgenomen in het document zoals hierboven beschreven. Wanneer juridische documenten op deze manier zijn verrijkt, biedt dit verschillende perspectieven voor juridische informaticatoepassingen. ⁹⁸

Zo kunnen bijvoorbeeld wetteksten veel eenvoudiger en correcter aan elkaar gelinkt worden binnen een juridische

gegevensbank, wanneer elke verwijzing als hierboven zou gekwalificeerd zijn, of kunnen vonnissen veel eenvoudiger worden gecategoriseerd wanneer er tags aanwezig zijn die kernwoorden aanduiden. Ook de bouw van adviessystemen kan worden vereenvoudigd door in wetteksten of vonnissen bijvoorbeeld tags «definitie begrip», «gebod», «verbod», enzovoort op te nemen.

Buiten het juridische domein gebeurt een (meestal structuurgebaseerde) kwalificatie van teksten met voor de lezer onzichtbare «tags» op dit moment al op grote schaal. ⁹⁹ Ook binnen het domein van de juridische informatica liggen, ons inziens, vele verdere ontwikkelingen in het produceren van teksten die dieper gestructureerd zijn en verrijkt zijn, zoals hierboven beschreven.

Deze geïntegreerde visie, die stelt dat «rijkere» juridische teksten leiden tot betere juridische informaticatoepassingen, houdt een dubbele uitdaging in.

Allereerst is er fundamenteel juridisch onderzoek nodig naar de verschillende mogelijke bouwstenen of figuren en combinaties ervan binnen juridische documenten, bouwstenen die afhankelijk kunnen zijn van het juridische subdomein. ¹⁰⁰ Dit onderzoek gebeurt heden ten dage slechts in beperkte mate en weinig systematisch.

Tegelijk stelt het uitgangspunt van elektronisch verrijkte teksten ook voor de juridische informatica en de juridische artificiële intelligentie nieuwe uitdagingen: er dient te worden onderzocht op welke wijze en met welke tags teksten op de meest efficiënte wijze kunnen verrijkt worden, en in welke mate computersystemen die op verrijkte teksten gebaseerd zijn, op een meer intelligente wijze verschillende juridische functies kunnen ondersteunen.

Al is de af te leggen weg nog lang, toch bieden de ervaringen in andere domeinen hoopvolle perspectieven voor een verhoogde performantie van de juridische activiteit door de inzet van juridische informatica.

Raf VAN KUYCK

Stijn DEBAENE

Bea VAN BUGGENHOUT

⁹⁵ De tag <verwijzing> betekent dat de verwijzing begint en de tag </verwijzing> betekent dat de verwijzing eindigt.

⁹⁶ Voor het juridische domein, dit wil zeggen het verrijken van de tekst met juridische kwalificaties, is er bij ons weten op dit moment geen enkel systeem dat reeds op de hierboven beschreven manier de tekst verrijkt.

⁹⁷ Wetgeving en/of vonnissen.

⁹⁸ Sommige auteurs zijn min of meer dezelfde mening toegedaan. Zie bijvoorbeeld D. TISCORNIA, F. TURCHI, o.c., 70.

⁹⁹ Bijvoorbeeld alle html-teksten (hypertext markup language) op het Internet.

¹⁰⁰ Zie bijvoorbeeld F. LACHMAYER, «Legistik und elektronische Datenverarbeitung», in G. WINCKLER (red.), *Rechtstheorie und Recht-sinformatik*, Wenen, Springer, 1975, 133-147 of C. BIAGIOLI, «Micro-ontologia funzionale della legge per il drafting e la cura degli ordinamenti», *Informatica e Diritto*, 1997, 101-131.

RECHTSPRAAK

BENELUX-GERECHTSHOF

16 DECEMBER 1998

Voorzitter: de h. Kayser

Openbaar ministerie: de h. Mok

Advocaten: mrs. Gielen, de Gryse en Verkade

Merk – 1. Gebruik van merk door wederverkoper – Uitzondering – 2. Uitputting – Wijziging van de fysieke toestand van de waar – 3. Cumulatie bescherming – Merkenrecht en auteursrecht

1. In het licht van art. 7, tweede lid, Eerste Harmonisatierichtlijn Merkenrecht moet art. 13A, derde lid (oud) BMW, aldus worden uitgelegd dat de in deze bepaling vervatte regel dat, wanneer het gaat om wederverkoop van waren die onder een merk door de houder van dat merk of door diens licentiehouders in het verkeer zijn gebracht, het de wederverkoper vrijstaat het merk te gebruiken om die verdere verhandeling aan het publiek aan te kondigen, uitzondering lijdt indien wordt aangetoond dat in de bijzondere omstandigheden van het geval het gebruik van het merk voor dat doel zijn reputatie ernstig schaadt.

2. De in art. 13A, derde lid (oud) BMW vervatte slotwoorden «mits de toestand van de waren niet is gewijzigd» kunnen niet aldus worden uitgelegd dat de uitputtingsregel, behalve in het geval van wijziging van de fysieke toestand van de waren, ook uitzondering zou lijden in het geval het gebruik van het merk voor de aankondiging bij het publiek – op een in de betrokken bedrijfssector gebruikelijke wijze – van de verdere verhandeling van de van het merk voorziene waren, in enige mate afbreuk doet aan de allure, het prestigieuze imago en de luxueuze uitstraling van de waar.

3. In de bepalingen en het stelsel van de BMW ligt niet een ontkennend antwoord besloten op de vraag of de houder van een (beeld)merk, indien hij tevens auteursrechthebbende is ten aanzien van dat (beeld)merk, zich mede met een beroep op zijn auteursrecht kan verzetten tegen het gebruik van het merk voor waren die hij of zijn licentiehouders onder het merk in het auteursrecht in voorkomende gevallen een verdergaande bescherming zou bieden.

N.V. C.D. t/ E. B.V.

Zaak A 95/4

Conclusie van de eerste advocaat-generaal M.R. Mok

1. Korte beschrijving van de zaak

Het verwijzingsarrest ¹ is uitgegaan van de hierna samengevatte feiten.

«(i) Dior Frankrijk ontwikkelt en produceert verscheidene parfums en andere cosmetische producten die zij onder verschillende merken op de markt brengt. Deze producten

hebben een relatief hoge prijs en worden gerekend tot de markt van de luxueuze cosmetische producten.

(ii) Dior Frankrijk heeft voor de verkoop van haar producten in landen buiten Frankrijk alleenvertegenwoordigers aangesteld; Dior Nederland is hier te lande zo'n alleenvertegenwoordiger.

(iii) Evenals de alleenvertegenwoordigers van Dior Frankrijk elders in Europa, maakt Dior Nederland voor de distributie van Diorproducten hier te lande gebruik van een systeem van selectieve distributie, hetgeen inhoudt dat die producten slechts door geselecteerde wederverkopers, in de parfumeriebranche 'dépositaires' genaamd, mogen worden verhandeld onder de verplichting dat deze wederverkopers slechts mogen leveren aan eindafnemers en nooit mogen doorleveren aan anderen dan eveneens voor de verkoop van Diorproducten geselecteerde wederverkopers.

(iv) Dior Frankrijk is in de Benelux exclusief, rechthebbende op de beeldmerken 'Eau Sauvage', 'Poison', 'Fahrenheit' en 'Dune', onder meer voor waren in klasse 3. Deze beeldmerken bestaan uit afbeeldingen van de verpakking, waarin de flesjes met de aldus genaamde parfums worden verkocht. Dior Frankrijk is bovendien auteursrechthebbende zowel ten aanzien van deze verpakkingen als ten aanzien van bedoelde flesjes, alsook ten aanzien van de verpakkingen en flesjes van de producten die onder de naam 'Svelte' op de markt worden gebracht.

(v) Evora exploiteert onder de naam van haar dochteronderneming 'Kruidvat' een keten van drogisterijwinkels. De winkels van Kruidvat zijn niet als geselecteerd distributeur van Dior-producten aangesteld. Niettemin worden in de winkels van Kruidvat Diorproducten te koop aangeboden, welke producten Evora door middel van zogenoemde parallelimport heeft verkregen. De rechtmatigheid van de wederverkoop van deze producten wordt in dit geding niet aangevochten.

(vi) In het raam van een Kerstactie voor het jaar 1993 heeft Kruidvat de Diorproducten 'Eau Sauvage', 'Poison', 'Fahrenheit', 'Dune' en 'Svelte' te koop aangeboden. Kruidvat heeft daarbij in haar op de kerstaankopen gerichte reclamefolders in de week 49 van 1993 de verpakkingen en flesjes van enkele van deze producten afgebeeld. Het afbeelden van de verpakkingen en flesjes in de reclamefolder vond uitsluitend plaats in direct en duidelijk verband met de te koop aangeboden waar en op een voor wederverkopers in deze tak van handel gebruikelijke wijze (daaronder begrepen het incidenteel nadrukkelijk aankondigen rond Kerstmis).

(vii) Dior Frankrijk en Dior Nederland hebben Evora geen toestemming gegeven om de beeldmerken van de Diorproducten te gebruiken en afbeeldingen van de verpakkingen en flesjes van Diorproducten in reclamemateriaal van Kruidvat openbaar te maken en te verveelvoudigen.»

Parfums Christian Dior S.A. (Dior Frankrijk) en Parfums Christian Dior B.V. (Dior Nederland) – hierna gezamenlijk Dior – hebben bij dagvaarding van 8 december 1993 het onderhavige kort geding ingesteld voor de president van de Rechtbank te Haarlem. Zij hebben gevorderd dat de presi-

¹ H.R., 20 oktober 1995, *N.J.*, 1996, 682, met noot J.H. SPOOR.

dent Evora zou veroordelen – kort gezegd – elk gebruik van de beeldmerken van Dior alsmede elke openbaarmaking en verveelvoudiging van (afbeeldingen van de verpakking van) Diorproducten in catalogi, brochures, advertenties en anderszins te staken.

Deze vordering heeft Dior gebaseerd op merkinbreuk en inbreuk op haar terzake van de flesjes en verpakkingen toekomstige auteursrechten.

De president heeft Evora bevolen met onmiddellijke ingang elk gebruik van de beeldmerken van Dior te staken en gestaakt te houden. Hetzelfde gold voor openbaarmaking en verveelvoudiging van Diorproducten in catalogi, brochures, advertenties en anderszins op een wijze die niet in overeenstemming is met de voor Dior gebruikelijke wijze van adverteren.

Tegen dit vonnis heeft Evora hoger beroep ingesteld bij het Gerechtshof te Amsterdam. Het hof heeft het vonnis van de President vernietigd en de gevraagde voorzieningen alsnog geweigerd.

Van dit arrest is Dior in cassatie gekomen. De Hoge Raad heeft in zijn noot 1 genoemde arrest prejudiciële vragen, zowel aan het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen (H.v.J.E.G.) als aan het Benelux-Gerechtshof gesteld.

Het H.v.J.E.G. heeft, na conclusie van de advocaat-generaal Jacobs van 29 april 1997, op de door de Hoge Raad gestelde vragen als volgt geantwoord: ²

«1) Wanneer in één van de lidstaten van de Benelux in een procedure over de uitlegging van de Eenvormige Beneluxwet op de merken een vraag over de uitlegging van de Eerste richtlijn (89/104/EEG) van de Raad van 21 december 1988 betreffende de aanpassing van het merkenrecht der lidstaten, rijst, is een rechterlijke instantie waarvan de beslissingen volgens het nationale recht niet vatbaar zijn voor hoger beroep, zoals zowel het Benelux-Gerechtshof als de Hoge Raad der Nederlanden er een is, op grond van art. 177, derde lid, EG-Verdrag gehouden zich tot het Hof van Justitie te wenden. Deze verplichting wordt evenwel van haar grond beroofd en derhalve van haar inhoud ontdaan wanneer de opgeworpen vraag zakelijk gelijk is aan een vraag die reeds in het raam van dezelfde nationale zaak voorwerp van een prejudiciële beslissing is geweest.

2) De artt. 5 en 7 van richtlijn 89/104 moeten aldus worden uitgelegd, dat wanneer van een merk voorziene producten door de houder van dat merk of met zijn toestemming in de Gemeenschap in de handel zijn gebracht, het een wederverkoper niet alleen vrijstaat deze producten door te verkopen, maar eveneens het merk te gebruiken om de verdere verhandeling van deze producten bij het publiek aan te kondigen.

3) Een merkhouder kan zich niet met een beroep op art. 7, tweede lid, van richtlijn 89/104 ertegen verzetten, dat een wederverkoper die gewoonlijk soortgelijke artikelen verkoopt die evenwel niet noodzakelijkerwijs van dezelfde kwaliteit zijn als de van het merk voorziene producten, het merk op de in zijn bedrijfssector gebruikelijke wijze gebruikt om de verdere verhandeling van deze producten bij het publiek aan te kondigen, tenzij wordt aangetoond dat in de bijzondere omstandigheden van het geval het gebruik van het merk voor dat doel de reputatie van dit merk ernstig schaadt.

4) De artt. 30 en 36 EG-Verdrag moeten aldus worden uitgelegd, dat de houder van een merkrecht of een auteursrecht zich niet ertegen kan verzetten dat een wederverkoper die gewoonlijk soortgelijke artikelen verkoopt die evenwel niet noodzakelijkerwijs van dezelfde kwaliteit zijn als de beschermde producten, deze laatste op de in zijn bedrijfssector gebruikelijke wijze gebruikt om de verdere verhandeling van deze producten bij het publiek aan te kondigen, tenzij wordt aangetoond, dat in de bijzondere omstandigheden van het geval het gebruik van deze producten voor dat doel de reputatie ervan ernstig schaadt.»

2. Het geding voor het Benelux-Gerechtshof

De Hoge Raad heeft het Benelux-Gerechtshof de volgende vragen van uitleg voorgelegd:

«(a) Moet op de regel dat, wanneer het gaat om wederverkoop van waren die onder een merk door de houder van dat merk of door diens licentiehouder in het verkeer zijn gebracht, het de wederverkoper vrijstaat dit merk te gebruiken teneinde dit verder verhandelen aan het publiek aan te kondigen, enkel een uitzondering worden aanvaard voor het geval de wederverkoper van bedoelde vrijheid gebruik maakt om met het merk te werven voor zijn onderneming als zodanig en aldus voor die onderneming voordeel te trekken uit de reputatie en goodwill van het merk, met alle daaraan voor de reclame-functie van het merk inherente gevaren, of is ook plaats voor een uitzondering in andere gevallen waarin de reclame-functie van het merk wordt bedreigd, zoals in het geval dat de wederverkoper door de wijze waarop hij het merk bij bedoeld aankondigen gebruikt, schade toebrengt aan het luxueuze en prestigieuze imago van dat merk?

(b) Laat, indien de onder (a) bedoelde vraag ingevolge het systeem van de Eerste Richtlijn van de Raad van de Europese Gemeenschappen van 21 december 1988 betreffende de aanpassing van het merkenrecht der lidstaten (89/104/EEG), en met name ingevolge de art. 5 tot en met 7 daarvan in laatstbedoelde zin moet worden beantwoord, art. 13A BMW een uitleg in dienovereenkomstige zin toe?

(c) Ziet het bepaalde in de slotwoorden van art. 13A, derde lid, BMW uitsluitend op aantasting van de reputatie van het merk door enige verandering van de fysieke toestand van de waren, of heeft het mede betrekking op 'de psychische toestand' van de waar, namelijk de allure, het prestigieuze imago en de luxueuze uitstraling van de waar als gevolg van de door de merkhouder onder gebruikmaking van zijn merk-rechten gekozen wijze van presentatie en reclame?

(d) Laat, indien de onder (c) bedoelde vraag ingevolge het systeem van de Eerste Richtlijn van de Raad van de Europese Gemeenschappen van 21 december 1988 betreffende de aanpassing van het merkenrecht der lidstaten (89/104/EEG), en met name ingevolge de art. 5 tot en met 7 daarvan in laatstbedoelde zin moet worden beantwoord, art. 13A, derde lid, BMW een uitleg in dienovereenkomstige zin toe?

(e) Brengt, mede gelet op het bepaalde in de aanhef van art. 13A, eerste lid, het stelsel van de BMW mee dat de vraag of de houder van een (beeld)merk, ook ingeval hij ten aanzien van dit (beeld)merk auteursrecht hebbende is, zich tegen het gebruik van dat merk voor waren die hij of zijn licentiehouder onder het merk in het verkeer heeft gebracht, kan verzetten, bij uitsluiting valt te beantwoorden aan de hand van het merkenrecht, dan wel laat dat stelsel toe dat

² H.v.J.E.G., 4 november 1997, zaak C-337/95, *Jur.*, 1997, p. I-6013.

zo'n verzet in zodanig geval mede wordt gegrond op regels van auteursrecht? Maakt het daarbij verschil of het auteursrecht in voorkomende gevallen een verdergaande bescherming biedt?»

3. Bespreking van de gestelde vragen

De onderhavige zaak heeft betrekking op de oude, per 1 januari 1996 gewijzigde, ³ tekst van art. 13A, derde lid, BMW. Met ingang van deze datum is de in dit lid vervatte uitputtingsregel aangepast aan art. 7 van de Europese merkenrichtlijn ⁴ 89/10/EEG en verplaatst naar het huidige art. 13A, achtste lid, BMW.

Aanpassing van het recht van de lidstaten van de EG (en dus van de BMW) aan de bepalingen van de richtlijn had uiterlijk moeten plaatshebben op 31 december 1992. Aangezien het feitencomplex waarop het geschil betrekking heeft zich heeft afgespeeld tussen deze twee data (het ging om de Kerstactie voor 1993), moet de nationale rechter de geldende (oude) bepalingen van de BMW, waaronder dus art. 13A, derde lid, zoveel mogelijk richtlijnconform uitleggen. ⁵

Voor zover uit het arrest van het H.v.J.E.G. in deze zaak een beantwoording van de naam aan het Benelux-Gerechtshof gestelde vragen is af te leiden, ⁶ is er voor het Benelux-Gerechtshof geen andere taak dan na te gaan of de desbetreffende (oude) bepalingen van de BMW uitleg in de door het H.v.J.E.G. gewenste zin toelaten.

Dat laatste geldt omdat richtlijnconforme interpretatie gebonden is aan het mogelijke, zoals blijkt uit het aan het arrest-Marleasing van het H.v.J.E.G. ⁷ (ro. 8) ontleende woorden «zoveel mogelijk». Of een nationale wet voor richtlijnconforme uitleg in aanmerking komt is, als eenmaal vaststaat hoe de richtlijn moet worden uitgelegd, een zaak van interpretatie van die nationale wet, ⁸ of – in een geval als het onderhavige – van een uniforme Beneluxregeling. Dat komt

ook in de door de Hoge Raad onder b en d gestelde vragen tot uitdrukking.

Het hier gestelde is met name van toepassing in een zaak als de onderhavige, waarin nog niet aan de richtlijn aangepaste bepalingen van de BMW aan de orde zijn.

Vraag a

Op deze vraag heeft het dictum sub 3 van het arrest van het H.v.J.E.G. betrekking. Het aldaar gestelde komt overeen met rechtsoverweging 46 van het arrest.

De bedoelde beslissing van het H.v.J.E.G. houdt in dat voor een uitzondering op de uitputtingsregel ruimte is wanneer «wordt aangetoond dat in de bijzondere omstandigheden van het geval het gebruik van het merk voor dat doel de reputatie van dit merk ernstig schaadt».

Men kan hieruit een in beginsel bevestigende beantwoording van vraag a afleiden. «In beginsel», omdat het H.v.J.E.G. zich restrictiever heeft uitgedrukt dan de Hoge Raad. Laatstgenoemde heeft gesproken van *schade toebrengt* aan het imago van het merk, terwijl het H.v.J.E.G. als voorwaarde stelt dat een wederverkoper de reputatie van het merk *ernstig schaadt*. Het verschil schuilt in het woord «ernstig».

Het op vraag a te geven antwoord moet daarom luiden: Ja, maar alleen wanneer het bedoelde gebruik ernstige schade toebrengt aan het imago van het merk, dus, anders gezegd, in krasse gevallen.

Vraag b

Vervolgens moet nog onderzocht worden of art. 13A, derde lid (oud), BMW de gegeven uitleg toelaat.

Een aanduiding van de strekking van de bepaling is te vinden in het arrest-Valeo van uw Hof, ⁹ waar in rechtsoverweging 23 over de uitputtingsregel en eventuele beperking daarvan te lezen is «dat anderzijds het recht van de merkhouder zich tegen gebruik te verzetten ook weer niet zodanig moet worden beperkt dat hij machteloos is tegen bij verdere verhandeling mogelijke schade aan het merk, welke door de strekking van die beperking niet wordt gerechtvaardigd.»

Hierop (uitdrukkelijk) voortbouwend heeft het Benelux-Gerechtshof in rechtsoverweging 13 van het arrest-Benz/Haze ¹⁰ over het gebruik van een merk door een wederverkoper teneinde het verder verhandelen van waren die door de merkhouder zelf in het verkeer waren gebracht, aan te kondigen, overwogen «dat bij de beantwoording van de vraag of, respectievelijk in hoeverre de merkhouder zich kan verzetten tegen zodanig gebruik van zijn merk door de wederverkoper, in aanmerking moet worden genomen dat (...) voormelde uitzonderingsregel berust op een afweging van de belangen van de merkhouder tegenover die van andere deelnemers aan het economisch verkeer, waarbij ervan is uitgegaan dat enerzijds de merkhouder ten aanzien van zo'n verdere verhandeling aan zijn merkrecht geen exclusieve bevoegdheden behoort te kunnen ontleenen, maar dat anderzijds het recht van de merkhouder zich tegen gebruik van zijn merk te verzetten ook weer niet zodanig moet worden beperkt dat hij machteloos is tegenover bij verdere verhan-

³ Protocol van 2 december 1992, *Beneluxverzameling*, deel 5, p. 87 e.v., *Tractatenblad*, 1993, 12.

⁴ Richtlijn 89/104/EEG van de Raad betreffende de aanpassing van het merkenrecht der lidstaten (*PbEG*, 1989, L40/1).

⁵ H.v.J.E.G. 13 nov. 1990, zaak 106/89 (Marleasing), *Jur.*, 1990, p. I-4135, *S.E.W.*, 1992, 816, met noot C.W.A. TIMMERMANS, *N.J.*, 1993, 163 (ro. 8); 14 juli 1994, zaak C-91/92 (Facini Dori), *Jur.*, 1994, p. I-3325, *S.E.W.*, 1995, 432, met noot S. PRECHAL, *N.J.*, 1995, 321. In deze zin ook reeds: H.v.J.E.G., 10 april 1984, zaak 14/83 (VON COLSON en KAMANN), *Jur.*, 1984, p. 1891, *S.E.W.*, 1985, 216, met noot A.Th.S. LEENEN (ro. 26). Zie ook nr. 10 van de conclusie van het openbaar ministerie voor H.R. 7 februari 1997, *N.J.*, 1997, 314, met noot D.W.E. VERKADE, met verwijzingen naar de conclusie voor Benelux-Gerechtshof, 20 december 1993, nr. A 92/5, *Jurisprudentie Benelux-Gerechtshof*, 1993, 65, *N.J.*, 1994, 638, met noot D.W.F. VERKADE (-Benz/Haze). Voorts: KAPTEIJN/VERLOREN VAN THEMAAT, *Inleiding tot het recht van de EG*, 1995, p. 325, 331; G. BETLEM, *I.E.R.*, 1994, 104-110; S. PRECHAL, *Informatierecht/AMI*, 1997, 23-27; T. HEUKELS, *N.J.B.*, 1997, 1845-1850.

⁶ Vgl. de 2e alinea van ro. 3.3 van het arrest van de Hoge Raad.

⁷ Zie noot 5 (aanvang).

⁸ In die zin H.R., 25 oktober 1996, *N.J.*, 1997, 649, met noot D.W.F. VERKADE; in ro. 3.4. heeft de Hoge Raad overwogen dat in dat geval een richtlijnconforme uitleg niet strookte «met de ondubbelzinnige bewoordingen» van de desbetreffende nationale wettelijke bepaling, zodat deze laatste niet voor richtlijnconforme uitleg in aanmerking kwam.

⁹ Benelux-Gerechtshof, 6 november 1992, nrs. A 89/1 en A 91/1, *Jurisprudentie Benelux-Gerechtshof*, 1992, 1, *N.J.*, 1993, 454, met noot D.W.F. VERKADE.

¹⁰ Benelux-Gerechtshof, 20 december 1993, nr. 92/5, *Jurisprudentie Benelux-Gerechtshof*, 1993, 65, *N.J.*, 1994, 638, met noot D.W.E. VERKADE.

deling mogelijke schade aan het merk welke door de strekking van die beperking niet wordt gerechtvaardigd;».

De gedachte van belangenafweging brengt mee dat de door het H.v.J.E.G. gegeven regel heel goed in het kader van art. 13A, tweede lid, oud, BMW in te passen is. Voor de nieuwe bepaling van art. 13A, achtste lid, BMW geldt trouwens hetzelfde.

Het voorgaande neemt niet weg dat, als gevolg van die regel, in concrete gevallen de belangenafweging anders kan uitvallen dan voorheen het geval was. De zaak Benz/Haze, waarin van ernstige schade niet gebleken was, is daarvan een goed voorbeeld.

Het antwoord op vraag b luidt derhalve bevestigend.

Vraag c

Het H.v.J.E.G. heeft op de vijfde vraag (in het verwijzingsarrest: vraag e) hetzelfde antwoord gegeven als op de hiervóór al behandelde vierde vraag (d in het verwijzingsarrest). Het was klaarblijkelijk van mening dat onder «toestand van de waren» in art. 7, tweede lid, van de merkenrichtlijn (zie voetnoot 4) te verstaan is: de stoffelijke toestand van de waren (waartoe mogelijk ook de stoffelijke toestand van de verpakking te rekenen is).

Wijziging of verslechtering van de «psychische toestand» van de waren, zoals de Hoge Raad zich in de aan het Benelux-Gerechtshof gestelde vraag uitdrukte, gaat in de visie van het H.v.J.E.G. op in het ernstig schaden van de reputatie van het merk.

Het antwoord op vraag c luidt derhalve ontkennend.

Het ontkennend antwoord op vraag c heeft ten gevolge dat vraag d geen beantwoording behoeft.

Vraag e

De BMW bevat m.i. geen bepalingen die in de weg staan aan een beroep van de merkhouders op een hem tevens toekomend auteursrecht. Dit geldt zowel voor de oude als voor de nieuwe versie van de BMW.

Het H.v.J.E.G. heeft evenwel uit de artt. 30 en 36 van het EG-verdrag (vrijheid van goederenverkeer) afgeleid «dat in omstandigheden als die van het hoofdgeding de door het auteursrecht verleende bescherming met betrekking tot de vervelvoudiging van de beschermde werken in het reclamemateriaal van de wederverkoper hoe dan ook niet verder kan gaan dan de bescherming die in dezelfde omstandigheden aan de rechthebbende op een merkrecht wordt verleend.»

Daarmee is het belang aan de aan het Benelux-Gerechtshof gestelde vraag e ontvallen. De vraag behoeft geen beantwoording.

...

Arrest

1. Gelet op het op 20 oktober 1995 door de Hoge Raad der Nederlanden uitgesproken arrest in de zaak nr. 15.735 van Parfums Christian Dior S.A., gevestigd te Parijs, en Parfums Christian Dior B.V., gevestigd te Rotterdam, eiseressen tot cassatie (hierna afzonderlijk te noemen: Dior Frankrijk, respectievelijk Dior Nederland en gezamenlijk: Dior), tegen Evora B.V., gevestigd te Renswoude, verweerder in cassatie (verder te noemen: Evora), waarbij overeenkomstig art. 6 van het Verdrag betreffende de instelling en het statuut van een Benelux-Gerechtshof aan dit Hof vragen van uitleg van de Eenvormige Beneluxwet op de merken (BMW) worden gesteld;

Ten aanzien van de feiten

2. Overwegende dat de Hoge Raad de feiten waarop de door het Benelux-Gerechtshof te geven uitleg moet worden toegepast, als volgt heeft omschreven:

i) Dior Frankrijk ontwikkelt en produceert verscheidene parfums en andere cosmetische producten die zij onder verschillende merken op de markt brengt. Deze producten hebben een relatief hoge prijs en worden gerekend tot de markt van de luxueuze cosmetische producten.

ii) Dior Frankrijk heeft voor de verkoop van haar producten in landen buiten Frankrijk alleenvertegenwoordigers aangesteld; Dior Nederland is in Nederland zo'n alleenvertegenwoordiger.

iii) Evenals de alleenvertegenwoordigers van Dior Frankrijk elders in Europa, maakt Dior Nederland voor de distributie van Diorproducten in Nederland gebruik van een systeem van selectieve distributie, hetgeen inhoudt dat die producten slechts door geselecteerde wederverkopers, in de parfumeriebranche «dépositaires» genaamd, mogen worden verhandeld onder de verplichting dat deze wederverkopers slechts mogen leveren aan eindafnemers en nooit mogen doorleveren aan anderen dan eveneens voor de verkoop van Diorproducten geselecteerde wederverkopers.

iv) Dior Frankrijk is in de Benelux exclusief rechthebbende op de beeldmerken «Eau Sauvage», «Poison», «Fahrenheit» en «Dune», onder meer voor waren in de klasse 3. Deze beeldmerken bestaan uit afbeeldingen van de verpakking waarin de flesjes met de aldus genaaamde parfums worden verkocht. Dior Frankrijk is bovendien auteursrechthebbende, zowel ten aanzien van deze verpakkingen als ten aanzien van bedoelde flesjes, alsook ten aanzien van de verpakkingen en flesjes van de producten die onder de naam «Svelte» op de markt worden gebracht.

v) Evora exploiteert onder de naam van haar dochteronderneming «Kruidvat» een keten van drogisterijwinkels. De winkels van Kruidvat zijn niet als geselecteerd distributeur van Diorproducten aangesteld. Niettemin worden in de winkels van Kruidvat Diorproducten te koop aangeboden, welke producten Evora door middel van zogenoemde parallelimport heeft verkregen. De rechtmatigheid van de wederverkoop van deze producten wordt in dit geding niet aangevochten.

vi) In het raam van een Kerstactie voor het jaar 1993 heeft Kruidvat de Diorproducten «Eau Sauvage», «Poison», «Fahrenheit», «Dune» en «Svelte» te koop aangeboden. Kruidvat heeft daarbij in haar op de kerstaankopen gerichte reclamefolders in de week 49 van 1993 de verpakkingen en flesjes van enkele van deze producten afgebeeld. Het afbeelden van de verpakkingen en flesjes in de reclamefolder vond uitsluitend plaats in direct en duidelijk verband met de te koop aangeboden waren en op een voor wederverkopers in deze tak van handel gebruikelijke wijze (daaronder begrepen het incidenteel nadrukkelijk aankondigen rond Kerstmis).

vii) Dior Frankrijk en Dior Nederland hebben Evora geen toestemming gegeven om de beeldmerken van de Diorproducten te gebruiken en afbeeldingen van de verpakkingen en flesjes van Diorproducten in reclamemateriaal van Kruidvat openbaar te maken en te vervelvoudigen.

3. Overwegende dat de Hoge Raad de volgende vragen van uitleg van de BMW heeft gesteld:

(a) Moet op de regel dat, wanneer het gaat om wederverkoop van waren die onder een merk door de houder van dat merk of door diens licentiehouder in het verkeer zijn gebracht, het de wederverkoper vrijstaat dit merk te gebruiken ten einde dit verder verhandelen aan het publiek aan te kondigen, enkel een uitzondering worden aanvaard voor het geval de wederverkoper van bedoelde vrijheid gebruik maakt om met het merk te werven voor zijn onderneming als zodanig en aldus voor die onderneming voordeel te trekken uit de reputatie en goodwill van het merk, met alle daaraan voor de reclame-functie van het merk inherente gevaren, of is ook plaats voor een uitzondering in andere gevallen waarin de reclame-functie van het merk wordt bedreigd, zoals in het geval dat de wederverkoper door de wijze waarop hij het merk bij bedoelde aankondigen gebruikt, schade toebrengt aan het luxueuze en prestigieuze imago van het merk?

(b) Laat, indien de onder a) bedoelde vraag ingevolge het systeem van de Eerste Richtlijn van de Raad van de Europese Gemeenschappen van 21 december 1988 betreffende de aanpassing van het merkenrecht der lidstaten (89/104/EEG), en met name ingevolge de artt. 5 tot en met 7 daarvan in laatstbedoelde zin moet worden beantwoord, art. 13A BMW een uitleg in dienovereenkomstige zin toe?

(c) Ziet het bepaalde in de slotwoorden van art. 13A, derde lid, BMW uitsluitend op aantasting van de reputatie van het merk door enige verandering in de fysieke toestand van de waren, of heeft het mede betrekking op «de psychische toestand» van de waar, namelijk de allure, het prestigieuze imago en de luxueuze uitstraling van de waar als gevolg van de door de merkhouder onder gebruikmaking van zijn merk-rechten gekozen wijze van presentatie en reclame?

(d) Laat, indien de onder (c) bedoelde vraag ingevolg het systeem van de Eerste Richtlijn van de Raad van de Europese Gemeenschappen van 21 december 1988 betreffende de aanpassing van het merkenrecht der lidstaten (89/104/EEG), en met name ingevolge de artt. 5 tot en met 7 daarvan in laatstbedoelde zin moet worden beantwoord, art. 13A, derde lid, BMW een uitleg in dienovereenkomstige zin toe?

(e) Brengt, mede gelet op het bepaalde in de aanhef van art. 13A, eerste lid, het stelsel van de BMW mee dat de vraag of de houder van een (beeld) merk, ook ingeval hij ten aanzien van dit (beeld) merk auteursrecht hebbende is, zich tegen het gebruik van dat merk voor waren die hij of zijn licentiehouder onder het merk in het verkeer heeft gebracht, kan verzetten, bij uitsluiting valt te beantwoorden aan de hand van het merkenrecht, dan wel laat dat stelsel toe dat zo'n verzet in zodanig geval mede wordt gegrond op regels van auteursrecht? Maakt het daarbij verschil of het auteursrecht in voorkomende gevallen een verdergaande bescherming biedt?

...

Ten aanzien van het recht

A. Ten aanzien van de gestelde vragen tezamen

13. Overwegende dat de vragen betrekking hebben op het bepaalde in art. 13A, derde lid, BMW, zoals deze bepaling luidde vóór de inwerkingtreding op 1 januari 1996 van het Protocol van 2 december 1992 houdende wijziging van de BMW, welk Protocol strekte tot aanpassing van de BMW aan de Eerste Richtlijn van de Raad van de Europese Gemeen-

schappen van 21 december 1988 betreffende de aanpassing van het merkenrecht van de lidstaten (89/104/EEG), hierna kortweg aan te duiden als de Richtlijn;

14. Overwegende dat de BMW ingevolge art. 16 van de Richtlijn uiterlijk op 31 december 1992 aan de bepalingen van de Richtlijn had moeten zijn aangepast;

15. Overwegende dat, nu het blijkens het arrest van de Hoge Raad gaat om feiten die zich hebben voorgedaan in 1993, het bepaalde in het toen nog niet aan de bepalingen van de Richtlijn aangepaste derde lid van art. 13A BMW op grond van het recht van de Europese Gemeenschappen – zoals dit recht volgens vaste rechtspraak van het H.v.J.E.G. moet worden begrepen (zie onder meer H.v.J.E.G., 14 juli 1994, zaak C-91/92 (Faccini Dori), *Jur.*, 1994, p. I3325) – zoveel mogelijk moet worden uitgelegd in het licht van de bevoordelingen en het doel van de Richtlijn;

16. dat het Hof derhalve bij de uitlegging van art. 13A, derde lid (oud), BMW rekening dient te houden met de antwoorden die het H.v.J.E.G. in zijn arrest van 4 november 1997 (geciteerd in voetnoot 2 van de conclusie van de eerste advocaat-generaal M.R. Mok) heeft gegeven op de door de Hoge Raad aan dat Hof gestelde vragen;

17. Overwegende dat het H.v.J.E.G. in dat arrest met betrekking tot de artikelen 5 en 7 van de Richtlijn en de artt. 30 en 36 van het EG-Verdrag voor recht heeft verklaard:

«2) De artt. 5 en 7 van richtlijn 89/104 moeten aldus worden uitgelegd, dat wanneer van een merk voorziene producten door de houder van dat merk of met zijn toestemming in de Gemeenschap in de handel zijn gebracht, het een wederverkoper niet alleen vrijstaat deze producten door te verkopen, maar eveneens het merk te gebruiken om de verdere verhandeling van deze producten bij het publiek aan te kondigen.

3) Een merkhouder kan zich niet met een beroep op art. 7, tweede lid, van richtlijn 89/104 ertegen verzetten, dat een wederverkoper die gewoonlijk soortgelijke artikelen verkoopt die evenwel niet noodzakelijkerwijs van dezelfde kwaliteit zijn als de van het merk voorziene producten, het merk op de in zijn bedrijfssector gebruikelijke wijze gebruikt om de verdere verhandeling van deze producten bij het publiek aan te kondigen, tenzij wordt aangetoond dat in de bijzondere omstandigheden van het geval het gebruik van het merk voor dat doel de reputatie van dit merk ernstig schaadt;

4) De artt. 30 en 36 EG-Verdrag moeten aldus worden uitgelegd, dat de houder van een merkrecht of een auteursrecht zich niet ertegen kan verzetten dat een wederverkoper die gewoonlijk soortgelijke artikelen verkoopt die evenwel niet noodzakelijkerwijs van dezelfde kwaliteit zijn als de beschermde producten, deze laatste op de in zijn bedrijfssector gebruikelijke wijze gebruikt om de verdere verhandeling van deze producten bij het publiek aan te kondigen, tenzij wordt aangetoond dat in de bijzondere omstandigheden van het geval het gebruik van deze producten voor dat doel de reputatie ervan ernstig schaadt.»

B. Ten aanzien van de vragen (a) en (b)

18. Overwegende dat de in art. 13A, derde lid (oud), BMW neergelegde regel – de uitputtingsregel – inhoudt dat het uitsluitend recht op het merk niet omvat het recht zich te verzetten «tegen het gebruik van het merk voor waren, die de merkhouder of zijn licentiehouder onder het bedoelde merk

in het verkeer heeft gebracht, mits de toestand van de waren niet is gewijzigd»;

19. Overwegende dat in vraag (a) terecht ervan wordt uitgegaan dat het een wederverkoper als daar bedoeld volgens de in genoemde bepaling vervatte uitputtingsregel niet alleen vrijstaat de van het merk voorziene waren verder te verhandelen, maar ook het merk te gebruiken om die verdere verhandeling bij het publiek aan te kondigen;

20. Overwegende dat blijkens de hiervoor onder 17 weergegeven, door het H.v.J.E.G. gegeven verklaring voor recht onder 3) het bepaalde in art. 7, tweede lid, van de Richtlijn – inhoudende dat de in art. 7, eerste lid, neergelegde uitputtingsregel niet van toepassing is wanneer er voor de merkhouder «gegronde redenen zijn om zich te verzetten tegen verdere verhandeling van de waren, met name wanneer de toestand van de waren, nadat zij in de handel zijn gebracht, gewijzigd of verslechterd is» – de merkhouder *niet* het recht geeft zich ertegen te verzetten dat een wederverkoper die gewoonlijk soortgelijke artikelen verkoopt (die evenwel niet noodzakelijkerwijs van dezelfde kwaliteit zijn als de van het merk voorziene producten), het merk op de in zijn bedrijfssector gebruikelijke wijze gebruikt om de verdere verhandeling van deze producten bij het publiek aan te kondigen, *tenzij* wordt aangetoond dat in de bijzondere omstandigheden van het geval het gebruik van het merk voor dat doel de reputatie van dit merk ernstig schaadt;

21. Overwegende dat bij richtlijnconforme uitleg van art. 13A, derde lid (oud), BMW vraag (a) derhalve niet volstrekt bevestigend kan worden beantwoord, aangezien niet elke aantasting van de «reclame-functie» van het merk, noch elke aantasting van een «luxueus en prestigieus imago» van het merk meebrengt dat sprake is van ernstige schade aan zijn reputatie;

22. Overwegende dat de bewoordingen en de strekking van die bepaling een uitleg conform art. 7, tweede lid, van de Richtlijn, zoals verstaan door het H.v.J.E.G., toelaten, zodat vraag (b) met inachtneming van het evenoverwogene bevestigend moet worden beantwoord;

C. Ten aanzien van de vragen (c) en (d)

23. Overwegende dat de slotwoorden van art. 13A, derde lid (oud), BMW, niet zo ruim kunnen worden uitgelegd dat de uitputtingsregel behalve in het geval van wijziging van de fysieke toestand van de waren óók uitzondering zou lijden ingeval het gebruik van het merk voor het aankondigen bij het publiek – op een in de betrokken bedrijfssector gebruikelijke wijze – van de verdere verhandeling van de waren in enige mate afbreuk doet aan de allure, het prestigieuze imago en de luxueuze uitstraling van de waren;

24. dat, wanneer dit laatste zich voordoet, blijkens het hiervoor onder 21 en 22 overwogene de merkhouder zich echter wel tegen zodanig merkgebruik door de wederverkoper kan verzetten, indien hij aantoont dat daardoor in de bijzondere omstandigheden van het geval de reputatie van het merk ernstig wordt geschaad;

25. dat vraag (c) derhalve ontkennend moet worden beantwoord en vraag (d) geen beantwoording behoeft;

D. Ten aanzien van vraag (e)

26. Overwegende dat in de bepalingen en het stelsel van de BMW geen ontkennend antwoord besloten ligt op de vraag of de houder van een (beeld)merk, indien hij tevens auteursrechthebbende is ten aanzien van dat (beeld)merk, zich mede met een beroep op zijn auteursrecht kan verzetten tegen het gebruik van het merk voor waren die hij of zijn licentiehouder onder het merk in het verkeer heeft gebracht;

27. Overwegende dat dit niet anders is indien het auteursrecht in voorkomende gevallen een verdergaande bescherming zou bieden;

...

Verklaart voor recht

Ten aanzien van de vragen (a) en (b) tezamen

33. In het licht van art. 7, tweede lid, van de Eerste Richtlijn van de Raad van de Europese Gemeenschappen van 21 december 1988 betreffende de aanpassing van het merkenrecht der lidstaten (89/104/EEG) moet art. 13A, derde lid, BMW, zoals deze bepaling luidde vóór 1 januari 1996, aldus worden uitgelegd dat de in deze bepaling besloten liggende regel dat, wanneer het gaat om wederverkoop van waren die onder een merk door de houder van dat merk of door diens licentiehouder in het verkeer zijn gebracht, het de wederverkoper vrijstaat het merk te gebruiken om die verdere verhandeling aan het publiek aan te kondigen, uitzondering lijdt indien wordt aangetoond dat in de bijzondere omstandigheden van het geval het gebruik van het merk voor dat doel zijn reputatie ernstig schaadt;

Ten aanzien van de vragen (c) en (d) tezamen

34. De in het derde lid van art. 13A BMW, zoals dit luidde vóór 1 januari 1996, vervatte slotwoorden «mits de toestand van de waren niet is gewijzigd» kunnen niet aldus worden uitgelegd dat de uitputtingsregel, behalve in het geval van wijziging van de fysieke toestand van de waren, óók uitzondering zou lijden ingeval het gebruik van het merk voor de aankondiging bij het publiek – op een in de betrokken bedrijfssector gebruikelijke wijze – van de verdere verhandeling van de van het merk voorziene waren, in enige mate afbreuk doet aan de allure, het prestigieuze imago en de luxueuze uitstraling van de waar; de merkhouder kan zich slechts verzetten tegen een zodanig gebruik van het merk, indien hij aantoont dat in de bijzondere omstandigheden van het geval het gebruik van het merk voor dat doel zijn reputatie ernstig schaadt;

Ten aanzien van vraag (e)

35. In de bepalingen en het stelsel van de BMW ligt niet een ontkennend antwoord besloten op de vraag of de houder van een (beeld)merk, indien hij tevens auteursrechthebbende is ten aanzien van dat (beeld)merk, zich mede met een beroep op zijn auteursrecht kan verzetten tegen het gebruik van het merk voor waren die hij of zijn licentiehouder onder het merk in het verkeer heeft gebracht; dit is niet anders indien het auteursrecht in voorkomende gevallen een verdergaande bescherming zou bieden.

HOF VAN CASSATIE*1e KAMER – 7 NOVEMBER 1997*

Voorzitter: mevr. Charlier

Rapporteur: de h. Parmentier

Openbaar ministerie: mevr. Liekendaël

Advocaat: mr. De Bruyn

Wetten, decreten en besluiten – Werking in de tijd – Voor beslag vatbare goederen – Wet die van toepassing is op het tijdstip van het regelmatig gelegde beslag

In de regel is een nieuwe wet niet enkel van toepassing op toestanden die na haar inwerkingtreding zijn ontstaan, maar ook op de toekomstige gevolgen van de onder de vroegere wet ontstane toestanden die zich voordoen of die voortduren onder vigeur van de nieuwe wet, voor zover die toepassing geen afbreuk doet aan reeds onherroepelijk vastgelegde rechten. De rechten van een schuldeiser m.b.t. de grondslag van het beslag zijn onherroepelijk vastgelegd op de dag van het regelmatig gelegde beslag.

Belgische Staat t/ N. en M.

Gelet op het bestreden arrest, op 14 december 1995 gewezen door het Hof van Beroep te Luik;

Over het middel: schending van de artt. 2 B.W., 1408, § 1, 1°, oud, en 1408, § 1, 1°, nieuw Ger.W.,

doordat, het arrest, weliswaar verklaart dat het beslag van 6 februari 1992, meer bepaald, op een gasfornuis, een koelkast, buffetkast, een fauteuil, een canapé en een salontafel regelmatig was, maar niettemin het bestreden vonnis wijzigt en beslist dat de verkoop van die goederen niet kan doorgaan op grond dat: «de wet die geldt op de dag waarop het gerecht bij wege van bewarend of uitvoerend beslag de hand legt op goederen bepaalt welke goederen vatbaar zijn voor beslag, dat de nieuwe bepalingen terugwerkende kracht zouden hebben, indien zij tot gevolg zouden hebben dat de onder vigeur van de oude wet rechtsgeldig verrichte handelingen geen uitwerking zouden hebben, waardoor kan worden beslist dat de akte van beslag hoe dan ook geldig was, behalve voor de petroleumkachel, en dat de eraan verbonden kosten uitvoeringskosten zijn die ten laste van de schuldenaar vallen; dat het met de wil van de wetgever in overeenstemming lijkt te zijn dat de voortzetting van de procedure van tenuitvoerlegging enkel mag geschieden voor de in de nieuwe tekst niet-vermelde roerende goederen, nu hij uitdrukkelijk erop wijst dat de oude tekst aan de huidige levensomstandigheden moet worden aangepast; dat in de parlementaire voorbereiding van de wet eraan wordt herinnerd dat de regering tot doel had «een levensminimum en een minimum van inboedel en huisraad te beveiligen, rekening houdende met de gezinslast», aangezien «door de inbeslagnahme van deze goederen de beslagene en zijn gezin in een menonwaardige toestand worden gebracht die niet aanvaardbaar is»; dat de wetgever, in het raam van de armoedebestrijding, wilde dat eenieder een onaantastbaar levensminimum behield dat het hem mogelijk maakte een menswaardig bestaan te leiden; dat de nieuwe wetten terstond van toepassing zijn, zodat de doelstellingen van de wetgever niet over het hoofd kunnen worden gezien om de enige reden dat de rechten van de beslagleggende schuldeiser onherroepelijk

lijkelijk vastgelegd zijn ten gevolge van het regelmatig gelegde beslag; dat de wet van die nieuwe bepaling wil verbieden dat de schuldenaar van zijn levensminimum beroofd wordt en dus dat de verkoop van zijn goederen mag worden voortgezet»

terwijl, enerzijds, de oude en de nieuwe versie van art. 1408 Ger.W. uitsluitend de goederen beschrijven «die niet in beslag kunnen worden genomen»; ze geen betrekking hebben op de verdere fasen van de gedwongen tenuitvoerlegging en, meer bepaald, de ophaling en de openbare verkoop van de rechtsgeldig in beslag genomen goederen; anderzijds, conform art. 2 B.W. («de wet beschikt alleen voor het toekomstige, zij heeft geen terugwerkende kracht»), een nieuwe regeling niet van toepassing is op onder vigeur van de oude regeling onherroepelijk vastgelegde toestanden; het beslag-exploot, op onherroepelijke wijze, de rechten van de beslaglegger op het vermogen van zijn schuldenaar vastlegt en, inzonderheid, de goederen bepaalt waarvan hij de gedwongen verkoop kan vervolgen; de latere procedures van tenuitvoerlegging alleen maar het gevolg zijn van het beslag waarmee ze onlosmakelijk verbonden zijn; een nieuwe wettelijke beschrijving van de niet voor beslag vatbare goederen derhalve niet geldt voor de ophaling en de openbare verkoop van goederen waarop beslag is gelegd vóór de inwerkingtreding van die wet; het arrest derhalve, nu het beslist dat het beslag van 6 februari 1992 regelmatig was en de daarin beschreven goederen op dat tijdstip voor beslag vatbaar waren, niet wettig een gedeelte van die goederen van de gedwongen verkoop heeft kunnen uitsluiten, namelijk, het gasfornuis, de koelkast, de eiken buffetkast, de fauteuil, de canapé en de salontafel, op grond dat de nieuwe wetten terstond van toepassing zijn en dat de doelstelling die de wetgever met de wetwijziging op het oog had, in aanmerking moet worden genomen (schending van alle in het middel aangegeven bepalingen):

Overwegende dat het arrest vaststelt dat op 6 februari 1992 op verzoek van eiser een uitvoerend beslag op roerende goederen is gelegd; dat het erop wijst dat, op het tijdstip van het beslag, op grond van art. 1408, § 1, 1°, Ger.W. beslag kon worden gelegd op alle roerende goederen van de schuldenaar, behalve op «het nodige bed en beddegoed van de beslagene en van zijn gezin, de kleren en het linnengoed volstrekt noodzakelijk voor hun persoonlijk gebruik, een verwarmingstoestel, alsook het vaatwerk en huishoudgerei dat volstrekt noodzakelijk is voor het gezin, een en ander met uitsluiting van de luxe-meubelen en luxe-artikelen»;

Dat die wetbepaling werd gewijzigd bij de wet van 14 januari 1993, die in werking is getreden op 2 maart 1993 en waarin meer bepaald de opsomming van de niet voor beslag vatbare goederen werd uitgebreid;

Overwegende dat een nieuwe wet, in de regel, niet enkel van toepassing is op toestanden die na haar inwerkingtreding ontstaan, maar ook op de toekomstige gevolgen van de onder de vroegere wet ontstane toestanden die zich voordoen of die voortduren onder vigeur van de nieuwe wet, voor zover die toepassing geen afbreuk doet aan reeds onherroepelijk vastgelegde rechten;

Overwegende dat uit het arrest blijkt dat de rechten van eiser m.b.t. de grondslag van het beslag onherroepelijk waren vastgelegd op de dag van het regelmatig gelegde beslag, namelijk op 6 februari 1992;

Dat het arrest derhalve zijn beslissing waarbij de in het dictum opgesomde roerende goederen uit de procedure van gedwongen tenuitvoerlegging worden uitgesloten, niet naar recht verantwoordt;

...

NOOT – Zie in dezelfde zin: *A.P.R.*, Tw. *Beslag*, 67, nr. 105; G. De Leval, *Traité des saisies*, 132-133, nr. 76.

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER – 5 JANUARI 1998

Voorzitter: de h. Marchal

Rapporteur: de h. Boes

Openbaar ministerie: mevr. de Raeve

Advocaat: mr. Bützler

Gezinsbijslag – Gewaarborgde gezinsbijslag – Natuurlijke persoon – Kind hoofdzakelijk ten laste – Begrip – Wettelijk vermoeden – Tegenbewijs – Inkomsten van kind – Aard – Bestaansminimum

Het tegenbewijs van het wettelijke vermoeden dat een kind hoofdzakelijk ten laste is van een natuurlijke persoon, wanneer uit de inschrijving in het bevolkingsregister blijkt dat het deel uitmaakt van diens gezin, wordt geleverd door vergelijking van de kosten van het onderhoud van het kind met de bijdrage van de belanghebbende in die kosten, mede gelet op de eigen inkomsten van het kind. De aard van die inkomsten – te dezen het bestaansminimum – maakt daarbij geen verschil uit (art. 2, tweede lid, K.B. 25 oktober 1971).

Rijksdienst voor Kinderbijslag voor Werknemers t/ V.

Gelet op het bestreden arrest, op 16 april 1997 door het Arbeidshof te Antwerpen gewezen;

...

Overwegende dat, overeenkomstig art. 1, eerste lid, van de wet van 20 juli 1971 tot instelling van een gewaarborgde gezinsbijslag, deze gezinsbijslag wordt toegekend, onder de bij of krachtens deze wet bepaalde voorwaarden, ten behoeve van het kind dat uitsluitend of hoofdzakelijk ten laste is van een natuurlijke persoon die in België verblijft;

Overwegende dat, krachtens art. 2, eerste lid, van het K.B. van 25 oktober 1971 tot uitvoering van de voormelde wet van 20 juli 1971, een kind geacht wordt hoofdzakelijk ten laste te zijn van een natuurlijke persoon in de zin van voormeld art. 1 van de wet van 20 juli 1971, indien deze persoon voor meer dan de helft bijdraagt in het onderhoud van het kind; dat krachtens het tweede lid van dit artikel, indien uit de inschrijving in het bevolkingsregister blijkt dat het kind deel uitmaakt van het gezin, de in het eerste lid bedoelde natuurlijke persoon geacht wordt deze voorwaarde te vervullen, behoudens bewijs van het tegendeel;

Dat dit bewijs geleverd wordt aan de hand van een vergelijking tussen de kosten van het onderhoud van het kind en de bijdrage van de betrokkene in die kosten, mede gelet op de eigen inkomsten van het kind; dat de aard van die inkomsten daarbij geen verschil uitmaakt;

Overwegende dat het arrest bij het beoordelen van de bijdrage van verweerster in het onderhoud van haar kind, weigert rekening te houden met het bestaansminimum dat aan dit kind vanaf diens meerderjarigheid wordt toegekend, op grond dat het bestaansminimum niet in aanmerking wordt genomen «als bestaansmiddel voor het vaststellen van het recht op de gewaarborgde gezinsbijslag van de persoon die (het kind) ten laste heeft»;

Dat het arrest aldus de voormelde wettelijke bepalingen schendt;

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER – 3 SEPTEMBER 1998

Voorzitter: de h. Verougstraete

Rapporteur: mevr. Bourgeois

Openbaar ministerie: de h. Dubrulle

Advocaat: mr. Delahaye

Accountant – Vastgoedmakelaar – Diploma – Toegang tot het beroep – Vereiste theoretische kennis

De titularis van het gereguleerde beroep van vastgoedmakelaar moet houder zijn van een diploma, zij het onder meer een diploma dat toegang verleent tot het beroep van accountant.

Een Belgisch universitair diploma verleent niet als zodanig toegang tot het beroep van accountant; de vakken vermeld op het diploma moeten aantonen dat de kandidaat de vereiste theoretische kennis heeft voor het verkrijgen van de vrijstelling van het bekwaamheidsexamen.

De machtiging om inschrijving te nemen op de lijst van de stagiairs-vastgoedmakelaars kan niet worden gegrond op de enkele vaststelling dat de kandidaat-stagiair een voor eensluidend verklaard afschrift neerlegt van zijn diploma licentiaat in de geschiedenis.

L. e.a. t/ A.

Gelet op de bestreden beslissing, op 6 november 1996 gewezen door de kamer van beroep van het Beroepsinstituut van Vastgoedmakelaars;

Overwegende dat, krachtens art. 5, § 1, 1°, a), van het K.B. van 6 september 1993 tot bescherming van de beroepstitel en van de uitoefening van het beroep van vastgoedmakelaar, de titularis van het gereguleerde beroep van vastgoedmakelaar houder moet zijn van een diploma, zij het onder meer een diploma dat toegang verleent tot het beroep van accountant;

Overwegende dat krachtens art. 72 van de wet van 21 februari 1985 tot hervorming van het bedrijfsrevisoraat, de hoedanigheid van accountant aan een natuurlijke persoon wordt verleend indien hij aan bepaalde voorwaarden voldoet, waaronder: 3° in het bezit zijn van een Belgisch universitair diploma of van een Belgisch diploma van hoger onderwijs van universitair niveau, afgegeven na minstens vier studie jaren, met betrekking tot door de Koning te bepalen disciplines, of van een diploma van hoger economisch onderwijs, afgegeven door een door de Koning hiertoe erken-

de instelling, of voldoen aan de voorwaarden inzake diploma en/of ervaring door de Koning bepaald; 4° de bij het stage-reglement ingerichte stage hebben beëindigd of ten minste zes jaar lang een beroep hebben uitgeoefend, waarin ervaring werd opgedaan inzake de werkzaamheden van een accountant, als opgesomd in art. 78; 5° geslaagd zijn voor een bekwaamheidsexamen waarvoor de Koning het programma en de voorwaarden vaststelt;

Overwegende dat art. 2 van het K.B. van 22 november 1990 betreffende de diploma's van de kandidaat-accountant bepaalt dat de diploma's bedoeld in art. 72, 3°, van voornoemde wet de volgende zijn: «1° een Belgisch diploma dat overeenstemt met een studieprogramma van ten minste vier jaar en uitgereikt is door een universiteit, door een door de bevoegde overheid opgerichte of erkende instelling van economisch hoger onderwijs van universitair niveau of door een examencommissie, georganiseerd krachtens art. 40 van de gecoördineerde wetten op het toekennen van de academische graden en het programma van de universitaire examens of art. 5bis, § 2, van de wet van 7 juli 1970 betreffende de algemene structuur van het hoger onderwijs. Van de diploma's uitgereikt door een examencommissie als bedoeld in voormelde wet van 7 juli 1970, komen alleen die van economisch hoger onderwijs in aanmerking»;

Overwegende dat krachtens art. 13, §§ 2 en 3, van het K.B. van 20 april 1990 betreffende de stage van de kandidaat-accountants, het dossier voor een ontvankelijke toelatingsaanvraag tot de stage onder meer moet bevatten: 3° een voor eensluidend verklaard afschrift van het diploma van de kandidaat of een gelijkwaardig getuigschrift; 5° het bewijs dat de kandidaat geslaagd is voor het eerste gedeelte van het bekwaamheidsexamen bedoeld in het K.B. van 20 april 1990 houdende vaststelling van het programma en de voorwaarden voor het bekwaamheidsexamen van accountant;

Overwegende dat krachtens art. 2 van dit laatstgenoemde K.B., het programma van het bekwaamheidsexamen twee gelijkwaardige delen omvat; het eerste deel toetst de theoretische kennis van de kandidaat; het tweede deel heeft tot doel na te gaan in hoeverre de kandidaat in staat is om deze kennis in de beroepspraktijk van de accountant toe te passen en of hij in staat is met inachtneming van de wetten en de regelen van de plichtenleer het beroep van accountant uit te oefenen; dat krachtens art. 3 het eerste gedeelte van het bekwaamheidsexamen betrekking heeft op onder meer accountantsonderzoek, jaarrekeningen, boekhouding, verschillende takken van het recht, bedrijfseconomie, wiskunde en statistiek, grondbeginselen van financieel bedrijfsbeheer; dat krachtens art. 4 de kandidaten worden vrijgesteld van het examen over de theoretische kennis van de vakken die uitdrukkelijk op hun diploma vermeld staan;

Overwegende dat uit het geheel van deze bepalingen volgt dat niet een Belgisch universitair diploma als zodanig toegang verleent tot het beroep van accountant;

Dat de vakken vermeld op het diploma moeten aantonen dat de kandidaat de vereiste theoretische kennis heeft voor het verkrijgen van de vrijstelling van het examen;

Overwegende dat de bestreden beslissing vaststelt dat verweerder een voor eensluidend afschrift neerlegt van zijn diploma van licentiaat in de geschiedenis en oordeelt dat dit diploma toegang verleent tot het beroep van accountant en derhalve overeenkomstig art. 5, § 1, 1°, a), van het K.B. van

6 september 1993 tot het gereguleerde beroep van vast-goedmakelaar;

Overwegende dat de bestreden beslissing door verweerder op die gronden te machtigen om inschrijving te nemen op de lijst van de stagiairs, art. 5, § 1, 1°, a), van het K.B. van 6 september 1993 schendt;

...

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER – 22 SEPTEMBER 1998

Voorzitter: de h. Holsters

Rapporteur: de h. Fischer

Openbaar ministerie: de h. Dubrulle

Advocaat: mr. Raneri

Cassatie – Strafzaken – Memorie – Mededeling aan het openbaar ministerie – Niet-naleving – Verval

In strafzaken geeft de eiser in cassatie die de zaak wenst te bepleiten, luidens art. 420bis, eerste lid, Sv., in een memorie, die ten minste acht dagen vóór de terechtzitting aan het openbaar ministerie wordt medegedeeld, zijn middelen aan.

De niet-naleving van die termijn, die van openbare orde is en dus strikt moet worden inachtgenomen, heeft, buiten de gevallen van overmacht of onoverwinnelijke dwaling, de niet-ontvankelijkheid van de memorie tot gevolg en de verdaging van de zaak naar een latere datum kan eiser niet ontheffen van het verval.

Het feit dat de memorie binnen de in het tweede lid van art. 420bis Sv. voorgeschreven termijn is ingediend, is wat dat betreft van geen belang, daar de bij de eerste en het tweede lid bepaalde voorwaarden tezamen dienen vervuld te zijn.

C. t/ O.M.

Gelet op het bestreden arrest, op 30 juni 1998 gewezen door het Hof van Beroep te Bergen, kamer van inbeschuldigingstelling;

...

Wat de ontvankelijkheid van de memorie betreft:

Overwegende dat art. 2 Ger.W. bepaalt dat de in dit wetboek gestelde regelen van toepassing zijn op alle rechtsplegingen, behoudens wanneer deze geregeld worden door niet uitdrukkelijk opgeheven wetsbepalingen of door rechtsbeginselen, waarvan de toepassing niet verenigbaar is met de toepassing van de bepalingen van dit wetboek;

Overwegende dat in strafzaken luidens art. 420bis eerste lid, Sv. de eiser in cassatie die de zaak wenst te bepleiten, zijn middelen aangeeft in een memorie, die ten minste acht dagen voor de terechtzitting aan het openbaar ministerie wordt medegedeeld; dat de niet-naleving van die termijn, die van openbare orde is en dus strikt moet worden inachtgenomen, buiten de gevallen van overmacht of onoverwinnelijke dwaling, de niet-ontvankelijkheid van de memorie tot gevolg heeft en dat de verdaging van de zaak naar een latere datum eiser niet kan ontheffen van het verval; dat het feit dat de memorie binnen de in het tweede lid van art. 420bis Sv. voorgeschreven termijn is ingediend, wat dat betreft van

geen belang is, daar de bij de eerste en het tweede lid bepaalde voorwaarden tezamen dienen vervuld te zijn;

Overwegende dat de memorie van eiser te dezen op de griffie van het Hof is binnengekomen op 15 september 1998, dat is na de terechtzitting van 8 september 1998 waarop de rechtsdag is bepaald.

Overwegende dat, met toepassing van art. 420ter Sv., de rechtsdag op 21 augustus 1998, dat is ten minste vijftien dagen vóór de dag van die terechtzitting is aangetekend op de tabel van de bij het Hof aanhangige zaken en is aangeplakt op de griffie en in de gerechtszaal; dat de wet geen andere wijze van bekendmaking voorschrijft en dat eiser niet beweert dat hij verhinderd was kennis te nemen van de tabel waarop de rechtsdag van zijn zaak was aangetekend;

Overwegende dat de bekendmaking van de rechtsdag voor het Hof overeenkomstig de wet is geschied, zodat de door eiser aangevoerde vergissing omtrent de datum van de rechtsdag van die zaak, die hij met een andere zaak had verward, geen overmacht oplevert, aangezien uit de stukken waarop het Hof vermag acht te slaan niet blijkt dat die vergissing het gevolg is van een van eisers wil onafhankelijke gebeurtenis die hij niet kon voorzien of afwenden; dat hij zich evenmin op onoverwinnelijke dwaling kan beroepen, daar niet is aangetoond dat hij na het instellen van zijn cassatieberoep op 2 juli 1998 gehandeld heeft als ieder redelijk en voorzichtig persoon om zich, al was het via zijn advocaat, te vergewissen van de rechtsdag en dat de omstandigheid dat zijn advocaat op de griffie van de strafinrichting te Jamioulx verkeerdelijk te horen had gekregen dat die zaak was verdaagd, niet voldoende is om te zijnen aanzien te gewagen van die onoverwinnelijke dwaling;

Overwegende dat eiser zich des te minder op overmacht of onoverwinnelijke dwaling kon beroepen, nu de hoofdsecretaris van het parket van het Hof reeds op 3 augustus 1988 de directeur van de gevangenis te Bergen heeft gevraagd eiser ervan op de hoogte te brengen dat de zaak zou worden ingeschreven op de rol van de terechtzitting van 8 september 1998 van het Hof, en dat eiser dat bericht wel degelijk heeft gekregen op 10 augustus 1998;

Overwegende bovendien dat eiser vraagt dat aan het Arbitragehof de volgende prejudiciële vraag zou worden gesteld: «Schendt art. 420ter Sv. de artt. 10 en 11 van de Grondwet, in zoverre het bepaalt dat de rechtsdag, minstens vijftien dagen vóór de dag van de zitting waarop de zaak zal worden opgeroepen, wordt aangetekend op de tabel van de bij het Hof aanhangige zaken, en dat derhalve de rechtsdag wordt bepaald zonder dat de advocaat of de niet-vertegenwoordigde partij daarvan worden verwittigd, terwijl in burgerlijke zaken de griffier, ten minste vijftien dagen vóór de zitting, van de dagbepaling kennisgeeft aan de advocaat of aan de niet-vertegenwoordigde partij?»

Overwegende dat die prejudiciële vraag niet dient te worden gesteld, daar de memorie niet ontvankelijk is op grond van een andere bepaling van dat wetboek, namelijk art. 420bis, eerste lid;

Dat de memorie te laat en dus niet ontvankelijk is;

...

HOF VAN BEROEP TE GENT

10e KAMER – 11 JANUARI 1996

Voorzitter: de h. Debruyne

Raadsheren: de h. Van Remoortel en mevr. Deconinck

Openbaar ministerie: mevr. Mortier

Advocaten: mrs. Dumolein en Veraverbeke

Meineed – Boedelbeschrijving – Verzegeling – Juridische aard en doelstelling – Meldingsplicht van de bewoners van de plaats van verzegeling – Onderscheid met meldingsplicht bij boedelbeschrijving

De verzegeling is, in tegenstelling tot de boedelbeschrijving, een bewarende maatregel met het oogmerk van een waarborg te bieden tegen de wegneming van stukken en voorwerpen vóór het opmaken van de boedelbeschrijving. De verzegeling maakt niet de grondslag uit van de vereffening-verdeling, maar is een bewarende maatregel die elke gerechtigde kan vorderen ten einde de wegneming van bepaalde goederen te voorkomen.

De meldingsplicht die aan de bewoners van de plaats van verzegeling is opgelegd, is niet dezelfde als die opgelegd door art. 1183 Ger.W. aan degenen die in het bezit geweest zijn van de voorwerpen of die de plaatsen hebben bewoond. De verduistering bedoeld in art. 1158, 8° Ger.W. is dan ook niet gelijk te schakelen met de verduistering in het raam van de boedelbeschrijving bedoeld in art. 1183, 11° Ger.W.

Voor de bepaling van de waarde van het huisraad der nalatenschap bedoeld in art. 1154 Ger.W. komen de gelden, de titels en de roerende waarden niet in aanmerking.

D. t/ Van D. en J.

Bij vonnis van de Correctionele Rechtbank te Veurne, kamer met een rechter, van 14 juni 1994, op tegenspraak gewezen, werd als volgt beslist:

...

Tegen dit vonnis werd hoger beroep aangetekend:

- op 29 juni 1994 door de burgerlijke partij tegen alle schikkingen;
- op 29 juni 1994 door het openbaar ministerie tegen de beide beklagden;

...

2. Vooraf dient te worden vastgesteld dat de kwalificatie o.m. als volgt dient aangevuld en verbeterd:

- telkens wijziging van het woord «boedelbeschrijving» in «beschrijving in het raam van de procedure verzegeling».

Voormelde verbeterde tenlastelegging betreffende hetzelfde feit als datgene dat aan de oorspronkelijke tenlastelegging ten grondslag ligt. Hiervan werd kennis gegeven aan de beklagden, die zich hieromtrent hebben verdedigd.

Wat de wijziging van de kwalificatie betreft omtrent de verrichtingen waarbij de eed werd afgelegd, stelt het Hof vast dat deze in het raam van de verzegelingsprocedure is gebeurd, zoals partijen overigens zelf aanvoeren.

3. Het komt het Hof voor dat vooraf de afbakening tussen de verrichtingen van de verzegeling enerzijds, en die van de boedelbeschrijving anderzijds, met inbegrip van de implicaties op strafrechtelijk vlak, vereist is.

De boedelbeschrijving wordt geregeld door de artt. 1175-1184 Ger.W. en beoogt het vaststellen van de omvang van een nalatenschap, gemeenschap of onverdeeldheid (art. 1175

Ger.W.), en maakt aldus de grondslag uit van de verrichtingen van vereffeningverdeling. Aldus wordt de boedelbeschrijving niet alleen als een akte tot bewaring van recht beschouwd, maar bovendien als een akte die tot doel heeft alle baten en lasten van een onverdeelde massa vast te stellen (vgl. Cass., 29 oktober 1973, *Arr.Cass.*, 1974, 237 en *Pas.*, 1974, I, 221 met conclusie van advocaat-generaal Mahaux; vgl. tevens Cass., 21 februari 1990, *Arr.Cass.*, 1989-90, 799).

Precies op grond van voormelde doelstelling is ook de meldingsplicht van de betrokken partijen in de boedelbeschrijving ruim, en dienen zij namelijk niet alleen melding te maken van de goederen die tot de boedel behoren, maar tevens van alle eventuele goederen die door de erflater waren geschonken, ongeacht of deze schenkingen vatbaar zijn voor inbreng of inkorting (vgl. «*Dat omwille van dit oogmerk de partijen in een boedelbeschrijving inzake nalatenschap niet alleen gehouden zijn melding te maken van de goederen die tot de massa behoren, maar ook van alle goederen die de erflater hun heeft geschonken, ongeacht of de schenking al dan niet voor inbreng of inkorting vatbaar was*» Cass., 15 februari 1994, *R.W.*, 1994-95, 122).

4. De verzegeling en ontzegeling anderzijds worden geregeld door de artt. 1148-1174 Ger.W. Hoewel een zeker parallelisme tussen de bepalingen m.b.t. de twee rechtsplegingen voorhanden is, gezien beide van toepassing zijn op alle onverdeelde boedels, wat ook hun oorsprong zij (nalatenschap, gemeenschap, onverdeeldheid) (Van Reepinghen, *Verslag over de gerechtelijke hervorming*, I, Brussel, *Belgisch Staatsblad*, 1964, p. 450), zijn beide rechtsfiguren nochtans geenszins identiek. De verzegeling heeft een andere doelstelling, en maakt, in tegenstelling tot de boedelbeschrijving, een bewarende maatregel uit, met het oog «een waarborg te bieden tegen de wegneming van stukken en voorwerpen voor het opmaken van de boedelbeschrijving» (*ibidem*, p. 448).

Het kenmerkende aspect voor de boedelbeschrijving – namelijk de grondslag uit te maken van de vereffening- en verdelingsverrichtingen van de nalatenschap, gemeenschap of onverdeeldheid, zodat «verklaringen moeten worden gedaan omtrent elk goed, waarvan het bestaan bij ontstentenis van enige verklaring van de partijen nooit ter kennis zou kunnen komen, zoals de goederen die de erflater gedurende zijn leven aan vreemden of zelfs aan erfgenamen heeft gegeven» (vgl. Cass., 29 oktober 1973 voormeld) – is bij de verzegeling niet voorhanden. Deze rechtsfiguur maakt geenszins de grondslag uit van de vereffening-verdeling, maar is een bewarende maatregel die door een gerechtigde kan worden gevraagd teneinde wegneming van bepaalde goederen te voorkomen.

5. De meldingsplicht die aan de bewoners van de plaats van verzegeling (art. 1158, 8° Ger.W.) of bij de beschrijving wanneer de vrederechter het niet raadzaam acht over te gaan tot verzegeling (art. 1154 Ger.W.), is opgelegd, is dan ook niet identiek aan die bij de boedelbeschrijving, maar dient te worden gezien in voormelde specifieke context van een louter bewarende maatregel, en met inachtneming van deze meer beperkte doelstelling. Ook de verduistering als bedoeld in art. 1158, 8°, Ger.W. is om dezelfde reden niet gelijk te schakelen met de verduistering bedoeld in art. 1183, 11°, Ger.W. in het raam van de boedelbeschrijving.

Het Hof stelt vast dat de wetgever het in het raam van de zegellegging ook niet heeft over eigenlijke verklaringen van

de betrokken partijen, maar over «beweringen». Terwijl de verklaringen van partijen mede de grondslag uitmaken van de boedelbeschrijving, zijn beweringen of zelfs verklaringen omtrent oorsprong van gelden of goederen uit hun aard niet eens voor «verzegeling» vatbaar. Uit niets blijkt dan ook dat op dit vlak een meldingsplicht zou bestaan in het raam van de verzegeling.

6. Uit de strafinformatie blijkt dat de vrederechter D. is overgegaan tot het doen opstellen van het P.V. van de verichtingen als voorgeschreven in art. 1154 Ger.W., dientengevolge deel uitmakend van het hoofdstuk omtrent de verzegeling en de ontzegeling.

Voormeld art. 1154 Ger.W., voorziet in de mogelijkheid voor de vrederechter om niet tot verzegeling over te gaan «wanneer de waarde van het huisraad der nalatenschap dat gevonden is ter plaatse waar hij optreedt, naar zijn schatting niet meer bedraagt dan 50.000 fr.». In dit geval maakt de vrederechter conform het voorschrift van art. 1154, tweede lid, Ger.W. evenwel een «beschrijving van het huisraad, alsmede van het geld en de roerende waarden gevonden ter plaatse waar hij optreedt» die hij normalerwijze toevertrouwt aan een curator.

Zoals door de eerste rechter terecht is aangenomen, blijkt niet dat de vrederechter zijn bevoegdheid is te buiten gegaan inzake de waarde van de aangetroffen goederen. De waarde van de titels en waarden overtreft weliswaar 50.000 fr., maar komt op dit punt irrelevant voor, omdat enkel de waarde van het huisraad door art. 1154 Ger.W. in aanmerking wordt genomen voor het al dan niet opstellen van een eigenlijk P.V. van verzegeling, en dit huisraad duidelijk wordt onderscheiden van het geld en de roerende waarden. Het argument van de beklaagden als zou de toegepaste werkwijze op deze grondslag onwettig zijn, kan dan ook niet worden aangenomen;

In tegenstelling tot hetgeen door beklaagden wordt beweerd, is het Hof van oordeel dat voormeld P.V. van beschrijving een incident uitmaakt van de zegelleggingsprocedure en dientengevolge voor toepassing van art. 226, tweede lid, Sw. in aanmerking komt. De strafbaarheid van een valselijk afgelegde eed kan niet worden beperkt tot het materiële feit van het aanbrengen van de zegels (vgl. Cass., 26 juni 1990, *Arr.Cass.*, 1989-90, 1387).

Uit niets blijkt anderzijds dat de akte van beschrijving van art. 1154 Ger.W. niet in de vorm van het P.V. van verzegeling zoals beschreven in art. 1158 Ger.W. zou mogen worden opgenomen, zodat ook op dit punt geen onregelmatigheid wordt vastgesteld. Overigens bestraft art. 226, tweede lid, Sw. zelfs een spontaan afgelegde eed, zodat het argument omtrent een al dan niet punctuele navolging van de voorgeschreven procesvormen irrelevant voorkomt.

7. Het wordt door geen der partijen betwist dat beklaagden ter gelegenheid van voormelde beschrijving enerzijds alle voorhanden zijnde waarden en gelden hebben vertoond, en anderzijds hun versie van de eigendom van de goederen hebben laten optekenen: «V. verklaart 494.707 fr. ontvangen te hebben van haar moeder K.R., zijnde het erfdeel van wijlen K.L. Voor het overige zijn al de kasbons eigendom van haarzelf of van haar zoon J.»

De eerste rechter heeft dit vertonen expliciet vastgesteld, en dit wordt door partijen niet betwist.

Gelet op de meer beperkte doelstelling van de verzegelingsprocedure die enkel een bewarende maatregel uit-

maakt, zoals deze hierboven t.o.v. de boedelbeschrijving is beschreven, beperking die bovendien nog wordt bevestigd in het raam van de bevoegdheid van de vrederechter tot beschrijving van het huisraad, geld en roerende waarden «gevonden ter plaatse waar hij optreedt» overeenkomstig art. 1154 Ger.W., is het Hof van oordeel dat in de tenlastelegging van beklaagden ten onrechte een meldingsplicht zoals bij de boedelbeschrijving wordt verwacht. Zoals uit de afbakening van beide rechtsfiguren en hun respectieve doelstellingen is gebleken, wordt ten onrechte de verduistering, zoals die inzake de boedelbeschrijving aangenomen, getransponeerd op de zegellegging.

In het raam van een verzegelingsprocedure, en m.n. van de beschrijving zoals bepaald in art. 1154 Ger.W., diende geen verklaring met betrekking tot de herkomst van de goederen, eventueel een handgift, te worden opgenomen, in tegenstelling tot de boedelbeschrijving, zodat het verzuim in dit verband niet als een verduistering in de zin van art. 1158, 8°, Ger.W. kan worden beschouwd. Het is dan ook ten onrechte dat de burgerlijke partij verwijst naar een ruime en zelfs spontane meldingsplicht zoals die wordt voorgeschreven inzake boedelbeschrijving, hierbij het essentieel onderscheid tussen beide rechtsfiguren in dit verband over het hoofd ziend.

Omtrent de aangehaalde «beweringen», merkt de eerste rechter terecht op dat niet blijkt welke vragen door de Vrederechter werden gesteld, voor zover overigens zou blijken dat er daadwerkelijk vragen werden gesteld.

Het feit dat de eerste beklaagde op het ogenblik van de verzegelingsverrichtingen slechts gewag maakt van een schenking voor een deel van de opgesomde gelden, komt in hetzelfde kader niet relevant voor, nu niet blijkt of er vragen werden gesteld omtrent de oorsprong van de overige aangetroffen goederen. Zoals hierboven vermeld, wordt in het raam van de zegellegging enkel gewag gemaakt van de «beweringen» van partijen, zonder dat precieze verklaringen zoals voorgeschreven in art. 1183, 8°, Ger.W. aan de orde zijn. Het feit dat voormelde beweringen onvolledig waren, en m.n. later werden aangevuld met de mededeling dat de eigendom voortkwam uit een handgift, blijft dan ook zonder gevolg.

De tenlastelegging, in zoverre die het afleggen van een valse eed in het raam van een zegellegging betreft, dient dan ook als niet bewezen te worden geweerd. De discussie omtrent het vereiste van een algemeen opzet komt in dit verband evenmin relevant voor.

8. In tegenstelling tot de meeneed waarvoor algemeen opzet volstaat, vereist valsheid in geschriften een bijzonder opzet, namelijk een bedrieglijk opzet of het oogmerk om te schaden.

Op dit punt is het Hof van oordeel, samen met de eerste rechter, dat er twijfel bestaat omtrent het voorhanden zijn van voormeld bedrieglijk opzet of het oogmerk om te schaden in de persoon van beide beklaagden, omdat het op grond van de uit het strafdossier gebleken elementen (zoals o.m. het beheer «in één pot») niet onwaarschijnlijk is dat eerste beklaagde in de overtuiging verkeerde dat de roerende waarden haar toekwamen of samen met haar zoon, en het bedrag uit de nalatenschap haar was geschonken in 1985.

Met de eerste rechter wordt vastgesteld dat tweede beklaagde geen besef heeft van de eigenlijke toedracht van de

zaak, hetgeen door de burgerlijke partij ook niet wordt tegengesproken.

In het raam van onderhavige strafrechtelijke procedure is het deugdelijk karakter van het bezit, de waarachtigheid van de «*animus donandi*» (wil om te begiftigen), en van de schenking of handgift niet verder aan de orde.

Nu de valsheid niet is bewezen, ontbreekt ook een der constitutieve elementen van het gebruik van een vals stuk.

De vrijspraak dient dan ook te worden bevestigd.

...

NOOT – *Meeneed bij verzegeling*

1. Wat de precieze aanleiding was van de verzegelingsprocedure die de vrederechter ten huize van de beklaagden wenste of diende door te voeren, kan uit het geannoteerde arrest niet met zekerheid worden afgeleid. Vast staat wel dat de vrederechter zich naar de woning van de beklaagden heeft begeven en daar heeft besloten om toepassing te maken van art. 1154 Ger.W., dat de vrederechter toestaat – althans in de gevallen bepaald in art. 1151, 2°, Ger.W. – om *niet* tot de verzegeling over te gaan, maar zich te beperken tot het opstellen van een «beschrijving» van het huisraad, het geld en de roerende waarden. Een dergelijke uitzonderlijke procedure is slechts mogelijk wanneer de waarde van het «huisraad der nalatenschap» dat ter plaatse wordt gevonden volgens de schatting van de vrederechter niet meer bedraagt dan vijftigduizend frank. Bovendien moet in een dergelijk geval een curator worden aangesteld (cf. hieromtrent o.m. Van Sinay, T., «Verzegeling en ontzegeling – Art. 1154 Ger.W.», in *Comm. Ger.*, Antwerpen, Kluwer, losbl. 2-3; Van der Meersch, J. en Mahieu, G., «De l'apposition et de la levée des scellés», *Rép. Not.*, XIII, 1985, p. 30, nr. 47).

2. N.a.v. deze procedure blijkt vooral de eerste beklaagde van de gelegenheid gebruik te hebben gemaakt om te verklaren dat zij een welbepaalde geldsom van haar moeder had gekregen en dat de kasbons die werden aangetroffen de eigendom waren van haarzelf en haar zoon, te dezen tweede beklaagde. Nadien werden de beklaagden blijkbaar uitgenodigd om de eed af te leggen. Enige tijd later werden ze, blijkbaar op initiatief van een burgerlijke partij, voor de correctionele rechtbank vervolgd wegens meeneed (art. 226, tweede lid, Sw.) en wegens valsheid in geschriften, nu de «verklaringen» die ze hadden afgelegd, niet zouden kloppen.

3. Het hof van beroep legt in het onderhavige geval sterk de nadruk op het onderscheid tussen een verzegeling enerzijds en een boedelbeschrijving anderzijds. Zoals bekend, wordt de aangifteplicht bij een *boedelbeschrijving* bijzonder ruim opgevat: alles wat enige invloed kan uitoefenen op de samenstelling van de boedel, moet worden aangegeven (cf. o.m. de referenties in de noot onder Antwerpen, 4 juni 1993, *R.W.*, 1994-95, p. 126, nr. 4). Zo b.v. zal degene die bij een boedelbeschrijving van een nalatenschap bewust nalaat om een door de *de cuius* eerder gedane handgift aan te geven en nadien de eed aflegt, worden geacht een «verduistering» te hebben gepleegd (in de zin van art. 1183, 11°, Ger.W.) en derhalve strafbaar zijn wegens meeneed.

4. De reden van deze strenge interpretatie laat zich gemakkelijk raden: een boedelbeschrijving strekt er o.m. toe *alle baten en lasten* van een onverdeeld vermogen vast te stellen (art. 1175 Ger.W., cf. Cass., 29 oktober 1973, *Pas.*, 1974, I, 221, met conclusie van advocaat-generaal P. Mahaux; Cass.,

24 oktober 1989, *Arr. Cass.*, 1989-90, p. 266, nr. 118, *R.W.*, 1990-1991, 164, met verwijzende noot; *Cass.*, 22 oktober 1996, *Arr. Cass.*, 1996, p. 950, nr. 393, *R.W.*, 1997-98, 637, met noot; zie ook de referenties in het geannoteerde arrest). De inventaris heeft immers niet uitsluitend een bewarende functie, maar zal in de meeste gevallen het uitgangspunt vormen bij de vereffening en verdeling (cf. Van Sinay, T., «Boedelbeschrijving – Art. 1175 Ger.W.», in *Comm. Ger., o.c.*, p. 3-11, nrs. 1-15; Van Sinay, T. en Verstappen, J., *Boedelbeschrijvingen inzake familiaal vermogensrecht en faillissement*, 1993, p. 3-6, nrs. 5-11; zie ook Engels, C., «Procesrechtelijk privaatrecht in verband met het notariaat», in *Notariële actualiteit, Notarieel en gerechtelijk recht*, 4, Brugge, Die Keure, 1992, (51), p. 60, nr. 17).

5. Een verzegeling daarentegen is in essentie «slechts» een bewarende maatregel (Closset-Marchal, G., «L'apposition des scellés: nature de la mesure et aspects controversés de son exécution», in Benoit, G., Lievens, F. en Lousberg, L. (ed.), *Bevoegdheden van de vrederechters en politierechters*, Brugge, Die Keure, 1992, (225-242), 227, e.v.; *R.P.D.B.*, v° *Scellés*, p. 4, nrs. 1-5; Van Gysel, A.-C., *Les masses de liquidation en droit privé*, Brussel, Bruylant, 1994, 439-440 e.v.; Van Sinay, T., «Verzegeling en ontzegeling – Art. 1148 Ger.W.», in *Comm. Ger., o.c.*, p. 3, nr. 1; Verstraeten, R., «De valse eed bij verzegeling of boedelbeschrijving» (noot onder *Corr. Kortrijk*, 3 oktober 1984), *R.W.*, 1984-85, 2969, nr. 3). Door de zegels te (laten) leggen poogt men het vermogen «vast te houden», te behoeden voor verduistering (Schicks, A. en Vanisterbeek, A., *Traité formulaire de la pratique notariale*, VI, Leuven, Fonteyn, 1929, p. 27, nr. 5; Van Reepinghen, C., *Verslag over de gerechtelijke hervorming*, I, Brussel, *Belgisch Staatsblad*, 1964, 448). Lichamelijke roerende voorwerpen – waaronder ev. ook schriftelijke akten, zoals titels van eigendom of testamenten – zijn nu eenmaal bijzonder «beweeglijk» (vandaar: *mobilia*) en kunnen dan ook gemakkelijk worden achterovergedrukt, weggemoffeld of in voorkomend geval op een vrachtwagen worden geladen. Men zou de verzegeling in zekere zin dan ook een maatregel van «vermogensrechtelijke politie» kunnen noemen.

6. Het «behoeden voor verduistering» gebeurt in zekere zin evenwel slechts onrechtstreeks. De goederen worden immers niet in een brandkast opgeborgen; de plaatsen waar ze zich bevinden worden niet gebarricadeerd, maar verzegeld. De kandidaat-verduisteraar wordt aldus niet zozeer materieel belemmerd in zijn drang om goederen te ontvreemden, maar wordt van één en ander wel afgeschrikt door o.m. de strafrechtelijke sancties die n.a.v. een verzegeling in voorkomend geval kunnen worden toegepast. Het verbreken van de zegels wordt immers strafrechtelijk beteugeld, wat de betrokkene ertoe moet aanzetten om de zegels (en de verzegelde goederen) ongemoeid te laten (artt. 283 e.v. Sw.; cf. Bockstaele, M., «Zegelverbreking», in *Comm. Straf.*, Antwerpen, Kluwer, losbl.; cf. ook Rens, J.L., *Bijzondere rechtsplegingen*, in *Handboek voor gerechtelijk recht*, V, Antwerpen, Standaard, 1979, p. 30, nr. 29). De bestraffing van de meened bij de verzegeling (art. 226, tweede lid, Sw.) houdt dan weer een afschrikking in om te liegen omtrent «verduisteringen» die eerder zouden zijn gepleegd: door te liegen omtrent de eerdere «toe-eigening» van deze of gene goederen, zou deze toe-eigening – door de meened – a.h.w. officieel het karakter van een «verduistering» krijgen.

7. Zoals gezegd, werd te dezen toepassing gemaakt van art. 1154 Ger.W.: de vrederechter ging niet over tot de verzegeling in de strikte zin van het woord, maar beperkte zich tot het opstellen van een «beschrijving» van het huisraad, het geld en de roerende waarden. Het ter plaatse gevonden huisraad bedroeg volgens de schatting van de vrederechter blijkbaar niet meer dan vijftigduizend frank, waarbij de appelrechters terecht opmerken dat in dit verband slechts de waarde van het huisraad, zonder de waarde van het geld en de roerende waarden, in aanmerking mag worden genomen (cf. Jespers, H., «De curator aangesteld door de vrederechter bij toepassing van artikel 1154 Gerechtelijk Wetboek», in *Bevoegdheden van de vrederechters en politierechters, o.c.*, (243, p. 245, nr. 2). Hoewel de *ratio legis* van art. 1154 Ger.W. blijkbaar vooral moet worden gezocht in de bezorgdheid om vrij geringe nalatenschappen niet al te lang te blokkeren (Van Sinay, T., «Verzegeling en ontzegeling – Art. 1154 Ger.W.», in *Comm. Ger., o.c.*, p. 3, nr. 3), is het dus geenszins uitgesloten dat de desbetreffende nalatenschap helemaal niet zo gering blijkt te zijn, nl. wanneer deze een aanzienlijke hoeveelheid gelden of roerende waarden bevat.

8. Te dezen blijken de beklaagden de eed te hebben afgelegd n.a.v. het met toepassing van het aangehaalde art. 1154 Ger.W. door de vrederechter opgestelde proces-verbaal. De bedenking dat hierbij niet tot «verzegeling» in de strikte betekenis van het woord werd overgegaan (nl. het leggen van de zegels, cf. de bewoordingen in art. 1154, tweede lid, Ger.W.), wordt door de appelrechters terecht niet relevant geacht bij de beoordeling van de strafbaarheid van de meened. Het «materieel feit» van het aanbrengen van de zegels is immers niet vereist: het is voldoende dat de eed werd afgelegd «bij het toepassen van de rechtspleging die wordt bepaald bij de artikelen 1148 tot 1164 Ger.W.» (*Cass.*, 26 juni 1990, *Arr. Cass.*, 1989-90, p. 1387, nr. 628, *R.W.*, 1990-91, 781, met noot; cf. ook *Cass.*, 22 december 1987, *Arr. Cass.*, 1987-88, p. 528, nr. 249). De vraag of de vrederechter ertoe *verplicht* is om partijen n.a.v. een dergelijk proces-verbaal de eed te doen afleggen wanneer hij besluit niet tot verzegeling over te gaan, kwam in het geannoteerde arrest strikt gezien niet aan bod. Wel merken de appelrechters terloops op dat zelfs een «spontaan» afgelegde eed onder het toepassingsgebied van art. 226, tweede lid, Sw. zou vallen.

9. In het onderhavige geval werd blijkbaar niet betwist dat de beklaagden alle voorhanden zijnde gelden en waarden hadden «vertoond» aan de vrederechter. Wat hen blijkbaar kwalijk werd genomen, was de omstandigheid dat ze de vrederechter hierbij hun – omstreden – standpunt nopens het eigendomsrecht van deze gelden en waarden hadden doen optekenen. Blijkens de tenlastelegging – die bij de publicatie van het hierboven weergegeven arrest niet werd opgenomen – had de eerste beklaagde in dit verband immers verklaard dat (slechts?) een bepaalde geldsom afkomstig was van een schenking van haar moeder, terwijl alle kasbons de eigendom waren van haarzelf en haar zoon, in dezen tweede beklaagde. Hierop hadden de beklaagden, met toepassing van art. 1158, *sub* 8°, Ger.W., de eed afgelegd. De burgerlijke partij meende evenwel dat ook verscheidene kasbons de eigendom waren van de moeder van de eerste beklaagde en stelde dan ook dat de beklaagden hieromtrent hadden gelogen, zodat er sprake was van meened.

10. Afgezien van de bedenking dat de «leugen» van de beklaagden niet zonneklaar bleek vast te staan (cf. *infra*), vroeg

het hof van beroep zich in de eerste plaats af of er in het voorliggende geval, gelet op de voorvermelde feitelijke gegevens, wel sprake *kon* zijn van een strafbare meened. Overeenkomstig art. 1158, *sub* 7°, Ger.W., moeten in het proces-verbaal van verzegeling immers o.m. de «beweringen van de partijen» (in het Frans: «*les dires des parties*») worden opgenomen. De omstandigheid dat te dezen geen proces-verbaal van verzegeling in de eigenlijke zin van het woord werd opgesteld – waarop het aangehaalde art. 1158 Ger.W. in eerste instantie van toepassing is – maar «slechts» een proces-verbaal met toepassing van art. 1154 Ger.W., werd terecht niet relevant geacht (cf. *supra*, Cass., 26 juni 1990, *l.c.*).

11. De appèlrechters beklemtonen hierbij dat de «beweringen» die de betrokkene bij een verzegelingsprocedure aflegt, niet zomaar mogen worden gelijkgesteld met de «verklaringen» die de betrokkene bij een boedelbeschrijving krachtens art. 1183, *sub* 8°, Ger.W. ten bate of ten laste van de boedel moet afleggen («*les déclarations actives et passives*»). Een boedelbeschrijving strekt er immers o.m. toe om alle baten en lasten van een onverdeeld vermogen vast te stellen (cf. *supra*) en vereist dan ook niet alleen dat alle te inventariseren voorwerpen worden opgegeven, maar ook dat alle relevante gegevens m.b.t. de boedel worden vermeld (waaronder ook de antwoorden op de vragen die door de notaris worden gesteld (cf. art. 1183, *sub* 8°, Ger.W.)). Een verzegeling heeft daarentegen zoals gezegd, in de eerste plaats een louter bewarende finaliteit, nl. verhinderen dat de goederen zouden worden verduisterd in de materiële zin van het woord (d.w.z. weggemaakt of verborgen gehouden).

12. Uit dit onderscheid leidt het hof van beroep o.i. terecht af dat op de (eedafliggende) partijen bij een verzegeling niet volledig dezelfde meldingsplicht rust als die welke geldt voor de partijen bij een boedelbeschrijving. Zo b.v. zal de betrokkene bij een verzegelingsprocedure niet verplicht zijn om te vermelden dat er nog tegoeden op een bankrekening bestaan, waarop hij in voorkomend geval een volmacht heeft. Wanneer een belanghebbende concrete *verklaringen*, onder ede afgelegd, wenst uit te lokken, moet hij maar een boedelbeschrijving vorderen (eventueel na een verzegeling). Bij de boedelbeschrijving geldt de strenge aangifteplicht immers wél.

13. De verzegeling zal in de eerste plaats immers «materiële verduisteringen» pogen te vermijden: wanneer een partij onder ede «beweert» dat hij niets heeft verduisterd, terwijl hij nochtans bepaalde goederen heeft achtergehouden of verdonkeremaand, is er uiteraard sprake van een strafbare meened. Hierbij rijst evenwel de vraag of de partijen bij een verzegeling dan straffeloos zomaar alles zouden mogen «beweren». Uiteindelijk leiden «materiële verduisteringen» en valse «beweringen» omtrent (de oorsprong van) het eigendomsrecht van bepaalde goederen immers tot hetzelfde resultaat: men eigent zich op een onrechtmatige manier goederen, gelden of waarden toe. Op de keeper beschouwd is er niet zo heel veel verschil tussen het bedrog van degene die de juwelen van de *de cuius* steelt en het bedrog van degene die valselijk verklaart dat deze juwelen zijn persoonlijke eigendom zijn. In beide gevallen gaat het immers om bedrog.

14. Hoewel we de appèlrechters kunnen volgen in hun stelling dat van de partijen bij een verzegelingsprocedure niet dezelfde «meldingsplicht» mag worden verwacht als die welke geldt bij een boedelbeschrijving, blijken de beklag-

den in het onderhavige geval zich toch niet zomaar «passief» te hebben opgesteld, nl. door te hebben «verzuimd» bepaalde verklaringen te doen. De omstandigheid dat te dezen niet bleek dat er bij de verzegelingsprocedure wel concrete vragen aan de beklagden werden gesteld, doet immers geen afbreuk aan de vaststelling dat door de eerste beklagde hoe dan ook daadwerkelijk werd «beweerd» dat (slechts?) een bepaalde geldsom afkomstig was van een schenking van haar moeder, terwijl «*voor het overige al de kasbons eigendom zijn van haarzelf of van haar zoon*». Deze bewering bleek «onvolledig» te zijn en werd pas nadien «aangevuld» met de mededeling dat de eigendom van de kasbons voortkwam uit een handgift.

15. Dat de beklagden in het onderhavige geval werden vrijgesproken, blijkt evenwel vooral het gevolg te zijn van het feit dat de appèlrechters – blijkens hun beoordeling van de gegevens van het strafdossier – van oordeel waren dat de gewraakte «bewering» omtrent het eigendomsrecht van de kasbons uiteindelijk niet leugenachtig kon worden bevonden, maar slechts «onvolledig» was, omdat pas achteraf werd vermeld dat dit eigendomsrecht voortvloeide uit een handgift. Blijkbaar oordeelde het hof van beroep dat de eerste beklagde niet valselijk had gesuggereerd dat de kasbons *niet* afkomstig waren van een handgift van haar moeder. Opmerkelijk is voorts dat de appèlrechters omtrent het bijzonder opzet van de complementaire tenlastelegging wegens valsheid in geschrifte oordelen dat het op grond van de gegevens van het strafdossier – waarbij melding wordt gemaakt van het «beheer in één pot» – «niet onwaarschijnlijk» is dat de eerste beklagde in de overtuiging verkeerde dat de roerende waarden «haar toekwamen», eventueel samen met haar zoon.

16. Afgezien van de concrete gegevens die aanleiding gaven tot het voorliggende arrest, betekent één en ander evenwel geenszins dat, wanneer geen «materiële verduistering» aan de orde is, de «beweringen» van de eedafliggende partijen bij een verzegelingsprocedure – inzonderheid de beweringen omtrent de eigendom van deze of gene goederen – nooit aanleiding zouden kunnen geven tot een strafbare meened. Zo b.v. zal er sprake zijn van een strafbare meened wanneer iemand onder ede verklaart dat bepaalde goederen zijn persoonlijke eigendom zijn, zodat niet tot een verzegeling moet worden overgegaan (art. 1164 Ger.W.; cf. ook art. 1158 *sub* 7° Ger.W.), wanneer blijkt dat deze «bewering» een manifeste leugen inhield (vgl. Cass., 26 juni 1990, *l.c.*; Engels, C., *l.c.*, p. 57, nr. 9).

17. Hoewel we in beginsel dus akkoord kunnen gaan met de appèlrechters dat het begrip «verduistering» in de zin van art. 1158 *sub* 8°, Ger.W. niet volledig samenvalt met hetzelfde begrip in art. 1183 *sub* 8°, Ger.W., mag het begrip «verduistering» in een verzegelingsprocedure ook niet zomaar worden verengd tot het louter «materiële» verdonkerematen: ook bij een verzegelingsprocedure is de oprechtheid van de verklaringen – zelfs al worden deze «beweringen» genoemd – de norm. De omstandigheid dat de betrokkene in een verzegelingsprocedure in een zekere zin «passiever» kan blijven dan bij een boedelbeschrijving en meer in het bijzonder niet «alles» wat betrekking heeft op de boedel moet vermelden, impliceert niet dat hij straffeloos zomaar alles onder ede zou mogen «beweren»: het afleggen van manifest valse verklaringen omtrent één en ander zal wel degelijk als een «verduistering» in de zin van art. 1158 *sub* 8°, Ger.W.

kunnen worden beschouwd. Dat de stringente aangifteplicht niet geldt, impliceert nog geen toelating om de pannen van het dak te liegen. Zo zal degene die bij een verzegelingsprocedure onder ede beweert dat een bepaald roerend goed zijn persoonlijke eigendom is, omdat dit hem eerder werd geschonken, terwijl (nadien wordt vastgesteld dat) dit een flagrante leugen is, zich wel degelijk schuldig maken aan «verduistering»: de betrokkene poogt zich immers op een «intellectuele» manier een goed wederrechtelijk toe te eigenen.

18. Hierbij mogen we niet vergeten dat een proces-verbaal dat wordt opgesteld n.a.v. een verzegelingsprocedure (d.w.z. «bij het toepassen van de rechtspleging die wordt bepaald bij de artikelen 1148 tot 1164 Ger.W.»), een authentieke akte is, die als zodanig in een procedure als bewijsstuk kan worden aangewend. Hoewel een dergelijk proces-verbaal zeker niet het «uitgangspunt» vormt voor de vereffening en verdeling van onverdeelde boedels – daartoe dient immers de inventaris – en niet de bewijsfunctie heeft die aan de boedelbeschrijving wordt toegeschreven, kunnen de vermeldingen ervan hoe dan ook een zekere bewijswaarde hebben. Een proces-verbaal dat wordt opgesteld n.a.v. een verzegelingsprocedure bevat immers meer dan de loutere vaststelling van de vrederechter dat hij de plaatsen heeft verzegeld (cf. art. 1158 Ger.W.); vaak worden concrete goederen opgesomd (zie b.v. art. 1154 Ger.W.; art. 1158, *sub* 6° en 7°, Ger.W.).

19. In het geannoteerde arrest waren de appèlrechters blijkbaar van oordeel dat niet zonder meer duidelijk was of er wel een leugenachtige bewering bewezen was. Veel zal immers afhangen van de vraag hoe concreet de leugen is: wie beweert dat hij «in de mening verkeert» of «ervan overtuigd» is dat iets werd geschonken, is nog niet per definitie een leugenaar, ook al blijkt achteraf dat deze mening of overtuiging twijfelachtig of zelfs verkeerd was. Het weergeven van een opinie, een standpunt, is nog geen leugen; dit geldt overigens zowel in een procedure van verzegeling als van boedelbeschrijving. Wanneer evenwel blijkt dat de betrokkene te kwader trouw manifest valse beweringen heeft laten opnemen (b.v. beweren dat er een handgift werd gedaan, terwijl achteraf wordt aangetoond dat de beweerdde schenker de goederen slechts in bewaring had gegeven aan de betrokkene en deze laatste heel goed wist dat er van een schenking geen sprake was), moet hij wel als een leugenaar worden beschouwd. In die hypothese is er immers zonder meer sprake van bedrog. Wie liegt, bedriegt. En wie onder ede liegt, pleegt meened.

Steven Van Overbeke

BURGERLIJKE RECHTBANK TE IEPER

2e KAMER – 12 MEI 1998

Voorzitter: de h. Verstraete

Advocaten: mrs. Lievens, Beele, Busschaerts, Decramer en Vanstaen

1. Borgtocht – Informatieverplichting van schuldeiser – Financiële toestand hoofdschuldenaar – 2. Huwelijk – Wederzijdse rechten en verplichtingen van echtgenoten – Borg-

stelling door een van de echtgenoten – In gevaar brengen van de gezinsbelangen – Beoordeling

1. *Op de schuldeiser rust jegens de borg in beginsel geen informatieverplichting omtrent de financiële situatie van de hoofdschuldenaar.*

2. *De gezinsbelangen kunnen in gevaar komen in de zin bedoeld in art. 224, § 1, 4, B.W., wanneer de borg door het stellen van de zekerheid niet meer in staat zal zijn om op een degelijke wijze bij te dragen in zijn onderhoudsverplichtingen.*

N.V. B. t/ D. en V.

Bij overeenkomst van 23 januari 1991 kende de N.V. B. aan de N.V. H., met zetel te Roeselare, een krediet toe ten belope van 3.000.000 fr. Als waarborg nam de bank een pand op de handelszaak van de N.V. H. ten belope van 1.000.000 fr. in hoofdsom, in eerste rang.

Bij aangetekende brief van 8 oktober 1993 betekende de bank de opzegging van het krediet dat aldus opeisbaar werd op 23 oktober 1993. Het ging om een bedrag van 854.848 fr., meer intresten en provisies.

Op 2 december 1993 bereikte de N.V. H. een afbetalingsovereenkomst met de bank. Tot waarborg van een stipte terugbetaling verkreeg de bank op dezelfde datum de solidaire borgstelling van J. D. ten belope van 850.000 fr. in hoofdsom.

De N.V. H. zou dit afbetalingsplan niet naleven, meer nog, zij betaalde niets. Bij beslissing van de buitengewone algemene vergadering van 7 januari 1994 werd de vennootschap N.V. H. in vereffening gesteld. Als vereffenaar werd de B.V.B.A. I. uit Gent aangesteld. De vereffening is nog steeds niet ten einde. Op een niet nader bepaalde datum zou de vereffenaar onregelmatigheden hebben gepleegd en/of in staat van faillissement zijn verklaard. Na moeizame invordering stelt de bank dat zij ten dele betaling verkreeg. Zij vordert het saldo van haar schuld ten belope van 439.201 fr.

Verweerder betwist de eis. Hij vecht de omvang van de borgstelling aan. Eiseres zou tekst en uitleg moeten verschaffen omtrent de realisatie van haar pand. Hoe werd verzilverd en voor hoeveel? Welke is de correcte afrekening? Verweerder beweert dat hij niet op de hoogte werd gehouden van de situatie van de hoofdschuldenaar, zijnde de N.V. H., meer bepaald inzake haar financiële draagkracht en de realisatie van het pand op de handelszaak. Daardoor zou eiseres een fout hebben begaan die moet worden beteugeld door haar eis ongegrond te verklaren. (...)

R. V., echtgenote van J. D., kwam vrijwillig tussen in het geding. Ze zet uiteen dat zij en haar echtgenoot sinds verscheidene jaren gescheiden leven, zodat zij slechts incidenteel en veelal toevallig op de hoogte wordt gehouden van de handelingen van haar man. Even toevallig vernam zij dat J. D. zich ten aanzien van B. als borg persoonlijk had verbonden en dat hieromtrent een gerechtelijke procedure werd gevoerd. Zij stelt dat het ondertekenen van de borgstelling voor vennootschappen volledig strijdig was met de belangen van het gezin, gezien de financiële moeilijkheden die dit gezin reeds in 1993 aan de lijve ondervond. Zij wijst op de bestaande schuldenlast. Zij vordert op grond van art. 224, § 1, 4, B.W. de vernietiging van de borgstelling die op 2 december 1993 door J. D. tegenover de bank werd aangegaan.

...

In principe heeft de schuldeiser geen verplichting tegenover de borg. Met name moet hij hem niet zijn eigen informatie betreffende de financiële situatie van de hoofdschuldenaar mededelen.

De toepassing van dit principe kan nochtans gemilderd worden door de regel van de uitvoering van de overeenkomsten te goeder trouw (art. 1134 B.W.) (A.M. Stramart, in *Handels en economisch recht*, deel 1, *Ondernemingsrecht*, volume B. W. Van Gerven, nr. 765, p. 743).

Over de informatie omtrent de financiële situatie van de N.V. H. op het ogenblik van de borgstelling kan men kort zijn. Verweerder was het best geplaatst, meer dan wie ook, om deze te beoordelen met kennis van zaken.

Bij de realisatie van de handelszaak is eiseres blijkbaar alert tewerkgegaan. De realisatie van dit handelsfonds verliep weliswaar moeizaam, maar werd op geen enkel ogenblik door welke belanghebbende dan ook, aangevochten. De vereffenaar had dit bijvoorbeeld gekund indien daartoe reden bestond. Eiseres bewijst dat zij 613.448 fr. kon recupereren. Er wordt niet aangetoond door verweerder dat die realisatie slordig of niet correct gebeurde.

...
Echtgenoten kunnen zich borgstellen zonder medewerking van de andere. Deze laatste kan zich echter wel verzetten wanneer de belangen van het gezin in het gedrang «dreigen» te komen (art. 224, § 1.4, B.W.).

De rechter oordeelt aangaande de toepassing van deze bepaling met inachtnaam van de situatie zoals die bestond op het ogenblik van het totstandkomen van de akte. Hij zal het bedrag vergelijken met de financiële situatie van het gezin (Cass. 25 april 1985, *Rev. Not. B.*, 1986, 246);

Slechts wanneer de miskende echtgenoot kan aantonen dat de belangen van het gezin door de zekerheid in gevaar worden gebracht, heeft de nietigheidsvordering kans op slagen. Het hier bedoelde gezin omvat, in tegenstelling tot het gezinsbegrip in de artt. 214 en 215 B.W., niet alleen de onder hetzelfde dak wonende kinderen, maar ook de reeds uit-huizige kinderen en zelfs kinderen uit een eerste huwelijk van de nietigheid vorderende echtgenoot (S. Stijns en A. Cuypers, «Persoonlijke zekerheden en echtgenoten» in *Voor-rechten en hypotheken, grondige studies, borgtocht en garantie, persoonlijke zekerheden, actualia*, p. 65, nr. 68). De omstandigheid dat partijen feitelijk gescheiden leefden sinds verscheidene jaren, belet de toepasselijkheid van art. 224, § 1, 4, B.W. derhalve niet. De belangen van het gezin kunnen in gevaar zijn wanneer de echtgenoot door de gestelde zekerheid niet meer in staat zal zijn op een degelijke wijze bij te dragen in zijn onderhoudsverplichtingen jegens zijn huwelijkspartner en zijn kinderen.

Eiseres op vrijwillige tussenkomst bewijst dat in de periode van september-oktober 1993 er een openstaande schuld aan investeringskredieten bestond ten aanzien van de N.V. G. ten belope van ongeveer 6.388.197 fr. Zij bewijst ook dat verweerder achterstallige sociale bijdragen had voor een bedrag van 199.141 fr. Er bestond eveneens een borgstelling ten voordele van de bank ten aanzien van de N.V. I. ten bedrage van 500.000 fr. Deze laatste vennootschap is blijkbaar een immobiliënvennootschap waarin de onroerende goederen die de echtgenoten elk van hun kant betrekken zijn ingebracht.

De vrijwillig tussenkomende partij oefent geen beroep uit. De rechtbank gaat ervan uit dat zij over geen inkomsten be-

schikt. Verweerder bewaart het stilzwijgen over zijn financiële mogelijkheden en zijn inkomsten. Zelf toont de vrijwillig tussenkomende partij niet aan welke haar inkomsten en die van haar echtgenoot zijn, al kan worden aangenomen dat zij gezamenlijk worden getaxeerd door het Ministerie van Financiën.

In de tweede helft van het jaar 1993 werden de investeringskredieten ten aanzien van de bank blijkbaar op regelmatige wijze terugbetaald. Mocht die terugbetaling niet regelmatig en stipt zijn verlopen sedert 1993, dan zou de vrijwillig tussenkomende partij dit gegeven noodzakelijkerwijze hebben gekend en dit aan de rechtbank hebben medegedeeld. Dit gebeurde niet. Daaruit mag worden afgeleid dat het investeringskrediet in de loop van de jaren verder werd afbetaald. Zij toont evenmin aan op welke wijze het gezin, haar inbegrepen, enig nadelig gevolg ondervindt uit de verleende borgstelling.

Een onderzoek naar de financiële situatie van de N.V. I. is slechts in zoverre relevant dat verweerder of de vrijwillig tussenkomende partij inkomsten putten uit die vennootschap of in natura enige voordeel hadden (woning).

Het netto-actief van de nalatenschap ten belope van 739.100 fr. die verweerder ontving, is dat wel. De ontvangst van deze gelden of het vooruitzicht op uitbetaling, had plaats in de periode van de borgstelling. Ongetwijfeld gaat het om eigen gelden van verweerder, maar niets belet met dit gegeven rekening te houden om de financiële draagkracht van het gezin te beoordelen.

Al bij al beschikt de rechtbank over bijzonder weinig gegevens. De vrijwillig tussenkomende partij werpt licht op het bestaan van een aantal schulden maar zegt niets over de actiefzijde. Verweerder doet dat evenmin. In de gegeven omstandigheden is het bewijs niet geleverd dat de borgstelling de belangen van het gezin in gevaar bracht, zodat de vordering wordt afgewezen als ongegrond.

VREDEGERECHT TE BRUSSEL

7e KANTON – 10 APRIL 1997

Rechter: de h. Bauters

Advocaten: mrs. Touwaide en Drion

Lastgeving – Schijnmandaat – Toerekenbaarheid aan de schijnbare lastgever – Beoordeling

Hoewel het schijnmandaat geen flagrante fout van de lastgever of van de gewezen lastgever veronderstelt, moet toch in redelijkheid worden aangenomen dat er voor de aansprakelijkheid van de gewezen lastgever redelijke aanleidingen of oorzaken moeten bestaan. Uit het voorafgaand bestaan van een afgelopen mandaat kan in redelijkheid niet worden besloten tot een automatisch schijnmandaat, zoniet overlaadt men iemand met blindelings ontstane verantwoordelijkheid. Voor het bestaan van een schijn is een zeker onoorbaar tolereren of een bepaalde vorm van dubbelzinnig gedogen noodzakelijk, wat terzake niet is aangetoond.

N.V. I.C.D. t/ V. en B.V.B.A. D.

Gezien ons vonnis op tegenspraak en bij verstek van 17 september 1996, waarbij de eerste verweerder, de heer Daniel V., bij verstek werd veroordeeld;

...

Gezien de besluiten neergelegd door eiseres en de tweede verweerder;

Gehoord de aanwezige partijen in hun wederzijdse verklaringen;

Overwegende dat thans wordt gevraagd de eis in voortzetting te behandelen tegen de B.V.B.A. D.;

Overwegende dat de eis strekt tot betaling van de sommen van 27.900 F. en van 4.198 F., alles te verhogen met de conventionele intresten, op grond van verschillende facturen, voor de aankoop van twee microgolfovens;

Overwegende dat eiseres uiteenzet dat zij huishoudapparaten verkoopt; dat de aangestelde van de B.V.B.A. D., de Heer Daniel V., bij haar een microgolfoven heeft gekocht volgens bestelbon nr. 2013 op naam van de B.V.B.A. D., van 28 juni 1996; dat eiseres op 27 juni 1996 de factuur nr. 511729 verstuurd heeft naar de B.V.B.A. D.

Dat V. op 28 juni 1996 een tweede microgolfoven heeft aangekocht, eveneens op een bestelbon van de B.V.B.A. D.; dat deze aankoop op 1 juli 1996 werd gefactureerd;

Overwegende dat tweede verweerder aanvoert dat de beide aankopen buiten haar weten om zijn gebeurd;

In rechte

Overwegende dat eiseres haar vordering tegen de B.V.B.A. D. baseert op de theorie van het schijnmandaat;

Overwegende dat ter beoordeling van de zaak de hiernavolgende elementen in aanmerking komen:

1. V. heeft bij de B.V.B.A. in tijdelijk en halftijds dienstverband gewerkt, totdat moeilijkheden zijn ontstaan tussen de partijen, omstreeks 20 februari 1996;
2. De microgolfovens werden door V. besteld namens de B.V.B.A. D. op 28 juni 1996;
3. Op 23 april 1996 was V. door de B.V.B.A. D. reeds gedagvaard tot teruggave van o.m. documenten, meubelen en dergelijke die aan de werkgever toebehoorden; op 3 mei 1996 werd V. bij verstek tot teruggave veroordeeld, door de Arbeidsrechtbank te Brussel, zitting houdende in kort geding;

Overwegende dat eiseres stelt dat het schijnmandaat niet noodzakelijk een fout van de B.V.B.A. D. veronderstelt, maar dat het voldoende is dat haar geloof in de omvang van de bevoegdheden van V. als lasthebber rechtmatig was; dat zij alle redenen had om aan te nemen dat V. werkelijk een bestelling plaatste voor de B.V.B.A. D.;

Overwegende dat men kan aannemen dat het schijnmandaat geen flagrante fout van de lastgever of van de gewezen lastgever veronderstelt, maar dat toch in redelijkheid moet worden aangenomen dat er voor de aansprakelijkheid van de gewezen lastgever redelijke aanleidingen of oorzaken moeten bestaan; dat in het ontkennend geval ongeveer iedereen met een minimum aan bedrog ten laste van iedereen een schijnmandaat zou kunnen invoeren, dat ook alle schijn van rechtmatigheid heeft;

Overwegende dat het vaststaat dat V. de werknemer van de B.V.B.A. D. is geweest; dat dit uiteraard de mogelijkheid van een schijnmandaat na zijn ontslag in aanzienlijke mate verhoogde, maar dat het feit dat hij tijdens zijn dienstbe-

trekking een mandaat heeft gehad, nog geen schijnmandaat nadien bewijst;

Overwegende dat men een schijnmandaat zou kunnen aannemen als de B.V.B.A. D. minstens tot die schijn had bijgedragen; dat uit het voorafgaand bestaan van een afgelopen mandaat in redelijkheid niet kan worden besloten tot een automatisch schijnmandaat, zoniet overlaadt men iemand met blindelings ontstane verantwoordelijkheid; dat zo iets in een door het recht beheerste samenleving ontoelaatbaar is;

Overwegende dat men zich vruchteloos afvraagt wat de B.V.B.A. D. nog meer had moeten doen dan wat zij gedaan heeft, om zich van V. te ontdoen, met inbegrip van het mandaat en *a fortiori* van het schijnmandaat; dat zij maanden vóór de bestelling van de microgolfovens door V., deze in kort geding had gedagvaard tot teruggave van documenten, dossiers, bestelbonnen, meubilair, enz. die haar toebehoorden; dat V. daartoe ook werd veroordeeld, weken vóór de bestellingen van de microgolfovens;

Overwegende dat het stuitend is voor het rechtsgevoel als zou worden aangenomen dat uit het bestaan hebben van een mandaat het voortbestaan van een praktisch automatisch schijnmandaat zou voortvloeien; dat voor het bestaan van een schijn een zeker onoorbaar tolereren of een bepaalde vorm van dubbelzinnig gedogen noodzakelijk is en dat dit terzake niet is aangetoond; dat het geen belang heeft dat eiseres niet kon weten dat de B.V.B.A. D. aan het mandaat een einde had gemaakt; dat de B.V.B.A. D. ook niet kon weten dat V. achter haar rug om ten haren laste bedrog zou plegen;

Overwegende dat het uiteraard ook stuitend is te moeten vaststellen dat eiseres door V. werd bedrogen, maar dat de B.V.B.A. D. aan dat bedrog part noch deel heeft; dat beiden het slachtoffer zijn geworden van de drijfverijen van V.;

...

NOOT – *Schijnmandaat: vereiste van toerekenbaarheid van de schijn aan de schijnbare lastgever*

1. De feiten die aan bovenstaand vonnis ten grondslag liggen, kunnen als volgt worden samengevat. Een ex-werknemer van verweerder koopt na zijn ontslag via een bestelbon van zijn voormalige werkgever twee microgolfovens aan bij eiseres. Deze laatste vordert nu de betaling van die twee microgolfovens van verweerder op basis van de theorie van het schijnmandaat.

De Vrederechter te Brussel meent dat de vordering op basis van schijnmandaat niet kan worden toegewezen, omdat geenszins blijkt dat verweerder tot de schijn had bijgedragen. Eén van de voorwaarden om een schijnmandaat te aanvaarden was volgens de rechter niet voldaan, nl. de toerekenbaarheid van de schijnbare toestand aan degene die de gevolgen van de schijn dient te ondergaan.

2. Aangaande de toerekenbaarheid van de schijn aan de schijnlastgever heeft het Hof van Cassatie in zijn arrest van 20 juni 1988 een belangrijke omwenteling gebracht in de toepassing van de theorie van het schijnmandaat (Cass., 20 juni 1988, *R.W.*, 1989-90, 1425, noot A. Van Oevelen *J.T.*, 1989, 547, noot P. Foirers, *T.R.V.* 1989, 540, noot P. Callens en S. Stijns; *R.C.J.B.*, 1991, 45, noot R. Kruithof). In dit arrest stapt het Hof af van het voorheen geldende idee dat de schijnlastgever slechts gebonden kon zijn door de handelingen van zijn schijnlasthebber indien hij zelf een fout, een nalatig-

heid of onvoorzichtigheid beging, waardoor die schijnbare toestand werd gewekt (Cass., 13 januari 1972, *Arr.Cass.*, 1972, 473, *Pas.*, 1972, I, 472; Cass., 30 mei 1979, *Arr.Cass.*, 1978-79, 1145, *Pas.*, 1979, I, 1123).

Sinds dit arrest wordt algemeen aangenomen dat de schijnlastgever ook gebonden kan zijn, bij ontstentenis van enige fout van hem, als het geloof van de derde in de omvang van de machten van de lasthebber maar terecht is (Brussel 14 december 1988, *J.L.M.B.*, 1989, 261; Brussel 10 mei 1989, *Pas.*, 1990, II, 7, noot J.S., *Rev. Prat. Soc.*, 1991, 140; Gent 3 september 1993, *R.W.*, 1994-95, 1268; Brussel 29 november 1994, *Pas.*, 1994, II, 5, Gent 2 januari 1996, *R.W.*, 1998-99, 118; Arrbr. Brussel 18 november 1991, *J.T.T.*, 1992, 53; Vred. Brussel 8 december 1994, *T.Vred.*, 1997, 152, noot).

Als een foutief opgewekte schijn niet meer nodig is voor de verbondenheid van de schijnlastgever, zou het misschien te eenvoudig worden om iemand op grond van het schijnmandaat gebonden te achten door handelingen die door iemand anders werden gesteld. Vandaar dat de rechtspraak en de rechtsleer eisen dat de verwekte schijn toe te rekenen is aan degene die de gevolgen van de schijn dient te ondergaan (W. Van Gerven, *Algemeen Deel*, in *Beginnelen van Belgisch Privaatrecht*, I, Antwerpen-Utrecht, Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, 1969, p. 227, nr. 85; J. Ronse en K. Van Hulle m.m.v. J.M. Nelissen en B. Van Bruystegem, «Overzicht van rechtspraak (1968-77)» *T.P.R.*, 1978, p. 745, nr. 76; L. Liefsoens, «Een toepassing van de schijnleer op fusie door opslorping en het lot van overeenkomsten intuïtu personae» (noot onder Brussel 5 oktober 1988), *T.B.H.*, 1989, p. 899, nr. 13; Gent 27 maart 1992, *T.Not.*, 1993, 138, noot F. Bouckaert; Brussel 18 april 1996, *A.J.T.*, 1996-97, 353, noot B. Cattoir; Rb. Hasselt, 25 juni 1990, *T.B.B.R.*, 1991, 83).

Dit wil zeggen dat degene die de gevolgen van de schijn dient te ondergaan door zijn gedraging, zowel een doen als een nalaten, een bepaalde schijn in het leven moet hebben geroepen of laten roepen, zonder dat deze houding als foutief moet kunnen worden aangemerkt. Dit vereiste is verantwoord, gelet op de bedoeling van de theorie van het schijnmandaat. Deze theorie wil immers de derde te goeder trouw beschermen die rechtmatig vertrouwd op de schijnbare toestand (Rb. Brugge, 10 december 1992, *T.B.R.*, 1993, 28). Om echter de belangen van de derde te beschermen boven de belangen van de schijnlastgever, is vereist dat de schijnbare toestand enigszins toe te rekenen is aan de schijnlastgever. In het voorliggende vonnis oordeelde de rechter dat de schijn niet kon worden toegerekend aan de schijnlastgever en dat dus ook de belangen van de derde te goeder trouw niet meer moesten beschermd worden dan de belangen van de schijnlastgever, daar beiden het slachtoffer waren van het bedrog van de schijnlasthebber.

3. De rechter oordeelde *in casu* dat de schijnlastgever voldoende handelingen had gesteld om te vermijden dat een schijnbare toestand zou ontstaan. De schijnlastgever had immers na het ontslag van zijn werknemer een vordering ingesteld tot teruggave van o.m. documenten, meubelen en dergelijke die aan de werkgever toebehoorden.

De schijnlasthebber was trouwens vóór de betwiste aankopen reeds bij verstek veroordeeld tot teruggave van de betrokken goederen. De rechter oordeelde dat de schijnlastgever niet meer kon hebben gedaan om een schijnbare toestand te vermijden. Toch meen ik dat de schijnbare toestand *in casu* wel kon worden toegerekend aan de schijnlastgever.

In de eerste plaats vind ik het opmerkelijk dat de schijnlastgever de facturen voor de betrokken aankopen blijkbaar niet heeft geprotesteerd. In een relatie tussen handelaren lijkt mij dit een sterk argument om te stellen dat de schijnlastgever de schijnbare toestand heeft getolereerd of toch minstens heeft laten voortbestaan (betreffende de op handelaren rustende verplichting om de facturen waarmee ze niet akkoord gaan, snel te protesteren, zie o.m. E. Dirix en G.L. Ballon, *De factuur*, in *A.P.R.*, Antwerpen, Story-Scientia, 1993, nr. 211 e.v.; G.L. Ballon, «Over het protesteren van de factuur», (noot onder Vred. Zelzate, 18 mei 1995) *A.J.T.*, 1994-95, 578). Uit de feiten blijkt duidelijk dat de facturen onmiddellijk naar de schijnlastgever werden opgestuurd. Door er niet op te reageren en deze facturen niet te protesteren gaf de schijnlastgever toch de indruk dat de betrokken bestellingen in zijn naam werden geplaatst. Had de schijnlastgever geprotesteerd, dan werd de derde verwittigd dat de bestelling niet kaderde in een rechtmatige lastgevingsovereenkomst. Door niet te reageren heeft de schijnlastgever toch enigszins de schijnbare toestand in het leven gelaten.

Uit de feiten van het vonnis kan nu niet worden afgeleid of de schijnlasthebber een aankoop deed bij een leverancier waar het bedrijf regelmatig aankopen deed dan wel of het om een occasionele leverancier ging. In zoverre het om vertrouwde leveranciers ging, kon de schijnlastgever, na het vonnis bij verstek waarbij hij vaststelde dat de voormalige werknemer zeker niet bereid was om de stukken van de onderneming af te geven, beter hen verwittigen dat de betrokken werknemer niet meer in dienst was en dus zeker geen bevoegdheid meer bezat om aankopen te doen. Op die manier kon worden vermeden dat de werknemer nog bestellingen deed in naam van de voormalige werkgever. Deze voorzorg om leveranciers op de hoogte te brengen dat een bepaalde werknemer niet meer in dienst is en geen bevoegdheid meer heeft om nog aankopen te doen in naam en voor rekening van de werkgever, vormt *in casu* eventueel een tweede argument om de schijnbare toestand toe te rekenen aan de schijnbare lastgever.

Deze voorzorgsmaatregel is des te meer aangeraden om een schijnbare toestand te vermijden, als de voormalige werknemer, tijdens zijn dienstbetrekking de bevoegde persoon was om bestellingen te doen. Indien de werknemer inderdaad die bevoegdheid bezat gedurende zijn arbeidsovereenkomst, kon de schijnlastgever toch vermoeden dat de leveranciers met wie die schijnlasthebber vroeger contracteerde, geen argwaan zouden hebben bij nieuwe bestellingen en was het een normale voorzorgsmaatregel geweest om de gewoonlijke handelspartners op de hoogte te brengen van het ontslag.

Het lijkt mij *in casu* dus niet te verantwoorden dat het belang van de derde te goeder trouw niet primeerde op het belang van de schijnlastgever. De derde die te goeder trouw een bestelling ontvangt op een bestelbon van de schijnlastgever, kan, gezien het geringe bedrag van de bestelling en de snelheid van het handelsverkeer, toch niet verplicht worden om elke bestelbon nog eens te laten verifiëren door het betrokken bedrijf. Dit vereiste zou al te vergaand zijn en is onverenigbaar met de soepelheid in het handelsverkeer. Daarentegen kon de schijnlastgever, om problemen te vermijden, wel duidelijk bepaalde handelingen stellen waardoor de schijnbare toestand waarvan de schijnlasthebber nu profiteerde, werd tenietgedaan. Als in het geannoteerde vonnis

wordt geoordeeld dat de schijnlastgever er alles aan gedaan heeft om een schijnbare toestand te vermijden, lijkt mij dit te verregaand, aangezien de schijnlastgever precies door zijn niet-handelen de schijnbare toestand in stand hield.

Sandra Denoo
Wetenschappelijk medewerkster
Universiteit Antwerpen (ULA)

RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK: BURGERLIJKE RECHTSPLEGING

Hof van Cassatie (1e Kamer), 11 december 1997

Burgerlijke rechtspleging – Gerechtskosten – Deskundigenonderzoek – Belgische Staat – Rechtsopvolging

Op de volgende gronden verwerpt het Hof de voorziening tegen een arrest van het Hof van Beroep te Antwerpen van 3 juni 1996:

«Overwegende dat uit het arrest blijkt dat de eerste verweerder, in een geding gevoerd door de tweede verweerder tegen eiser, op verzoek van eiser op 25 april 1988 als gerechtelijke deskundige door de Rechtbank van Eerste Aanleg te Antwerpen werd aangesteld;

«Dat eiser weigert het gevorderde honorarium te betalen;

«Overwegende dat in burgerlijke zaken een deskundigenonderzoek, in de regel, een maatregel is tot bewaring van de rechten van de partij die het deskundigenonderzoek heeft gevorderd of die het, ingeval het ambtshalve is bevolen, heeft doen uitvoeren; dat krachtens art. 984 Ger.W. een vonnis dat op verzoek van de gerechtsdeskundige het beslag van het ereloon en kosten begroot, uitvoerbaar is tegen de partij die het deskundigenonderzoek heeft gevorderd;

«Dat die regel onverminderd geldt als de partij die het deskundigenonderzoek heeft gevorderd, aanvoert dat zij ingevolge een opvolging door een andere partij, niet meer kan worden aangesproken door de eiser in het hoofdgeding ten gronde;

«Dat de overname van de rechten en verplichtingen bedoeld in de Financieringswet niet belet dat, zolang de feitenrechter de betwisting daaromtrent niet heeft beslecht, de Staat die een deskundigenonderzoek heeft gevorderd, ook het ereloon van de deskundige moet betalen;

«Overwegende dat het arrest dat beslist dat eiser aan de eerste verweerder het uitstaande saldo van kosten en ereloon moet betalen, art. 984 Ger.W. en de artikelen 57, 61 en 82 van de Financieringswet niet schendt;

«Overwegende dat art. 1017 Ger.W. dat preciseert hoe het gerecht waarbij het bodemgeschil aanhangig is, over de kosten uitspraak moet doen, geen verband houdt met de vraag of een partij die het deskundigenonderzoek heeft gevraagd, al dan niet kan worden veroordeeld op verzoek van de gerechtsdeskundige om ereloon en kosten te betalen».

...

(Voorzitter-rapporteur: de h. Verougstraete – Openbaar ministerie: mevr. De Raeye – Advocaten: mrs. Bützler en De Gryse – In de zaak: Belgische Staat t/ P., N.V. A. en Vlaams Gewest).

Hof van Cassatie (1e Kamer), 8 januari 1998

Burgerlijke rechtspleging – Tussengeschied – Uitbreiding van de eis – Handeling in de dagvaarding aangevoerd

Op de volgende gronden vernietigt het Hof een arrest van het Hof van Beroep te Gent van 12 november 1993:

«Overwegende dat ingevolge art. 807 Ger.W., een vordering kan worden uitgebreid of gewijzigd indien de nieuwe of op tegenspraak genomen conclusies berusten op een feit of op een akte, dit is een handeling, in de dagvaarding aangevoerd;

«Overwegende dat uit de stukken waarop het Hof vermag acht te slaan, blijkt dat het feit dat in de dagvaarding is aangevoerd en waarop de vordering van verweerder is gebaseerd, de verzekeringsovereenkomst is op grond waarvan verweerder de schadeloosstelling vroeg van het ongeval van 2 oktober 1989;

«Dat hieruit eveneens blijkt dat verweerder zijn vordering uitbreidde voor de eerste rechter en schadeloosstelling vroeg voor een later ongeval dat geen verband hield met het eerste ongeval;

«Dat de appèlrechters niet vermochten te beslissen, op grond van die gegevens, dat de nieuwe conclusies berustten op een handeling in de dagvaarding aangevoerd;»

...

(Voorzitter: de h. Verougstraete – Rapporteur: de h. Wauters – Openbaar ministerie: de h. D'Halleweyn – Advocaat: mr. Gérard – In de zaak: N.V. Z. t/ K.).

Hof van Cassatie (1e Kamer), 5 februari 1998

Burgerlijke rechtspleging – Tussengeschied – Tussenkomst – Veroordeling voor de eerste maal in hoger beroep

Op de volgende gronden vernietigt het Hof een vonnis in hoger beroep gewezen door de Rechtbank van Eerste Aanleg te Turnhout op 25 april 1994:

«Overwegende dat in burgerlijke zaken een partij voor de eerste maal in hoger beroep kan tussenkomen als zij zich alleen aansluit bij de stelling van een andere partij en haar tussenkomst niet strekt tot het verkrijgen van een veroordeling, onverminderd de regeling van de kosten;

Overwegende dat uit de stukken waarop het Hof vermag acht te slaan, blijkt dat de eiser sub 2 vrijwillig in het geding voor de appèlrechters is tussengekomen bij verzoekschrift van 5 januari 1994 en dat zijn tussenkomst ertoe strekte «de oorspronkelijke vordering van (verweerder) als ongegrond af te wijzen; (verweerder) te veroordelen tot de kosten van het geding, met inbegrip van de rechtsplegingsvergoeding»;

«Dat de tussenkomst van die eiser aldus enkel ertoe strekt de stelling van de eiser sub 1 te onderschrijven en geen enkele veroordeling ten aanzien van verweerder nastreeft;

«Overwegende dat het bestreden vonnis de vrijwillige tussenkomst van de eiser sub 2 niet ontvankelijk verklaart om reden dat «conform art. 812 Ger.W.» de tussenkomst tot het verkrijgen van een veroordeling niet voor de eerste maal in hoger beroep kan plaatsvinden;

«Dat het aldus art. 812, tweede lid, Ger.W. schendt».

...

(Voorzitter: de h. Verougstraete – Rapporteur: de h. Waüters – Openbaar ministerie: de h. De Swaef – Advocaten: mrs. Houtekier en Verbist – In de zaak: B. t/ Provincie Antwerpen).

Hof van Beroep te Gent (14e Kamer), 14 januari 1997

Burgerlijke rechtspleging – Rechtsmiddelen – Hoger beroep – Geldboete wegens tergend of roekeloos hoofdberoep

«Uit de behandeling van de zaak is gebleken dat de huidige raadsman van eiseres in beroep reeds de vierde advocaat is die door haar is geraadpleegd. Het staat eiseres in beroep uiteraard vrij de raadslieden te raadplegen die zij nodig en wenselijk acht. Dit verloop wijst echter op de onwil van eiseres in beroep om zich neer te leggen bij een normaal juridisch advies dat haar niet zint. Eiseres in beroep heeft zich in het rechtsverkeer met grote lichtzinnigheid en roekeloosheid gedragen door in de huidige zaak hoger beroep in te stellen.

Eiseres in beroep dient te beseffen dat, zo een partij in principe het recht heeft om beroep aan te tekenen tegen een vonnis, in zoverre daartegen geen wettelijke beletsels bestaan, de roekeloze uitoefening van dit recht als een ernstige fout moet gelden en derhalve maatschappelijk niet kan worden aanvaard.

In een maatschappij die slechts beperkte middelen wil besteden aan de rechtsbedeling, kan niet worden aangenomen dat een partij op een lichtzinnige wijze gebruik zou maken van de mogelijkheden die door de wet worden geboden. Door aldus te handelen draagt eiseres in beroep immers bij tot de sociale plaag van de gerechtelijke achterstand en ontnemt zij aan rechtzoekenden met meer gefundeerde aanspraken de mogelijkheid om binnen een normale termijn hun recht te verkrijgen.

Eiseres in beroep moet beseffen dat de rancune die zij terecht of ten onrechte koestert tegen haar gewezen man geen voldoende verantwoording vormt voor een ongerechtvaardigd en roekeloos procesgedrag.

Anderzijds kan worden aangenomen dat eiseres in beroep in het verleden is verblind, doordat zowel de balie als de magistratuur met grote laksheid hebben gereageerd op de vraag naar overconsumptie van het nochtans schaarse goed dat de rechtsbedeling is.

Rekening houdend met alle elementen waarop het Hof vermag acht te slaan, komt een geldboete van 5.000 Fr. gerechtvaardigd voor.»

(Voorzitter: de h. Stassijns – Advocaten: mrs. Devos en Ghekiere – In de zaak: V. t/ S.).

Hof van Beroep te Antwerpen (4e Kamer), 4 maart 1997

Burgerlijke rechtspleging – Behandeling en berechting op tegenspraak – Conclusies – Termijnregeling – Cumulatie van de artikels 747, § 2 en 751 Ger. W.

«Gezien het verzoekschrift ingediend ter griffie van dit Hof op 6 februari 1997 door tweede geïntimeerde strekkende tot het bepalen van termijnen overeenkomstig art. 747, § 2, Ger. W. en van een rechtsdag;

Gezien de kennisgeving van dit verzoekschrift bij gerechtsbrief aan de overige partijen op 11 februari 1997 en bij gewone brief aan hun raadslieden op dezelfde datum;

Gelet op de tijdige opmerkingen van de raadsman van appellante van 20 februari 1997 en van die van eerste geïntimeerde van 21 februari 1997, in essentie en samenvattend beweerend dat, nu de zaak op verzoek van appellante gesteld werd ter zitting van 22 april 1997 op grond van art. 751 Ger.W., en de termijnen waarover zij beschikken om nog te concluderen (eerste geïntimeerde) en/of te antwoorden, nog niet verstreken zijn, het verzoek van tweede geïntimeerde om toepassing te doen van art. 747, § 2, Ger.W. niet ontvankelijk zou zijn;

Overwegende dat appellante een gemotiveerd verzoekschrift in hoger beroep neerlegde op 26 december 1995 en tweede geïntimeerde concludeerde op 23 december 1996;

Overwegende dat, ongeacht het feit dat wegens overbelasting van de zittingsrol, zaken die vastgesteld zijn op grond van art. 751 Ger.W. voor het overgrote deel niet op die zitting kunnen behandeld worden, geen enkele wettelijke bepaling eraan in de weg staat dat gelijktijdig toepassing wordt gevraagd van beide artikelen door verschillende partijen (J. Laenens, *Het Nieuw Gerechtelijk Recht*, 1993, n° 8, p. 7); dat zulks enkel een vlot procesverloop in de hand werkt, wat het normdoel van de wetgever van de wet van 3 augustus 1992 tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek was;

Overwegende dat de voorzitter van de kamer, waaraan de zaak is toegewezen, in het raam van art. 747, § 2, Ger.W. over de discretionaire bevoegdheid beschikt om de conclusietermijnen te bepalen, rekening houdende met de complexiteit van de zaak;

Overwegende dat, tevens rekening houdende met de termijnen waarover appellante en eerste geïntimeerde nog beschikken om te concluderen met toepassing van art. 751 Ger.W., het gepast lijkt een termijn te bepalen voor een eventuele antwoordconclusie, alsmede een rechtsdag».

(Voorzitter: mevr. Bosmans – Advocaten: mrs. Huyghe, Eykerman, Roland en Insel – In de zaak: N.V. F. T.C. t/ C. en B.V.B.A. F.E.).

Vred. Westerlo, 25 april 1997

Burgerlijke rechtspleging – Verhoor van partijen – Minnelijke schikking

«Overwegende dat wij het daarom gepast achten om gelet op alle procedurevoorgaanden, in de huidige stand van het geding, een *ultieme verzoeningspoging te doen*:

Iets oudere rechtsleer zegt: 'La conciliation fait fondamentalement partie de l'office du juge, de son rôle essen-

tiel. Si le juge doit trancher le litige, il a aussi pour obligation de concilier les parties' (P. Estoup, 'La relance des conciliateurs', *Gaz. Pal.*, 1987, 504);

Recent nog beklemtoonde het Hof van Cassatie de verzoeningsrol van bepaaldelijk de vrederechter (Cass., 24 juni 1993, *T.Vred.*, 1993, 307);

De teksten zijn klaar en duidelijk wat betreft de mogelijkheid van een poging tot verzoening *in de loop van het geding*: 'Les textes qui font l'objet de ce chapitre n'empêchent pas le juge de faire une tentative de conciliation tant au cours des débats qu'avant la clôture de ceux-ci, lorsqu'il l'estime opportun' (F. Hermans, *Parl. St., Kamer*, 1966-67, nr. 59/49, p. 122). 'D'autre part, les travaux préparatoires du Code Judiciaire que nous avons cités supra admettent que le juge peut toujours tenter une conciliation dans le cours des débats lorsqu'il l'estime opportun' (I. Brandon, 'L'office du juge dans la conciliation', *J.T.*, 1995, 508);

Overwegende dat wij dienvolgens de persoonlijke verschijning van de partijen bevelen zoals hierna gespecificeerd, hen daarbij wel met aandrang verzoekende om voorafgaand kennis te nemen van de inhoud van ons vonnis van 9 februari 1996;

Overwegende dat mocht deze ultieme verzoeningspoging slagen, wij ons voornemen zulks vast te stellen in een vonnis conform art. 1043 Ger. W. (I Brandon, *o.c.*, *J.T.*, 1995, 508).»

(Vrederechter: de h. Carens – Advocaten: mrs. Hens en Raeymaekers – In de zaak: V. t/I.).

NOOT – Over het accordandum

In het geannoteerde vonnis grijpt de vrederechter terug naar een helaas in onbruik geraakt pretoriaans gebruik om in de loop van het geding partijen voor de rechter te ontbieden teneinde met hem een minnelijke regeling te betrachten (zie hierover: F. Hermans, *Pasin.*, 1967, 359; J. Laenens, «De verzoeningstaak van de vrederechter», in *Taak en bevoegdheid van de vrederechter*, 1979, (263), p. 269, nr. 7; M. Storme, «Privatisering van het geding?», in *Modes non judiciaires de règlement des conflits*, 1995, (13), 25; P. Rouard, *Traité élémentaire de droit judiciaire privé*, I, 93, nr. 23).

In het ontwerp van Europese richtlijn opgesteld door de werkgroep Storme bepaalt art. 1.3: «Le juge peut, en tout état de cause aux fins de conciliation, ordonner une comparution personnelle» (zie: *Rapprochement du droit judiciaire de l'Union Européenne*, M. Storme (ed.), 1994, 73-75, 117-118, 169 en 187). Inspiratie voor deze tekst werd allicht gevonden in art. 127 Franse N.C.P.C.: «Les parties peuvent se concilier, d'elles mêmes ou de l'initiative du juge, tout au long de l'instance.»

De comparitie na antwoord in Nederland staat echter eveneens model. Deze comparitie is in de praktijk ontwikkeld, aanvankelijk alleen in Rotterdam. Vooral in «handelszaken» werd zij bevolen. De ervaringen hiermede waren zo positief dat de wetgever in 1989 in art. 141 a Rv. de comparitie na antwoord tot wettelijk systeem heeft verheven (P.A.M. Meijknecht, *Kennismaking met het burgerlijk procesrecht*, 1991, 44; zie ook J.E. Bosch-Boesjes, *Lijdelijkheid in geding*, 1991, nr. 9.11.3). De partijen verschijnen in persoon bij de rechter. Hun advocaten zijn weliswaar gerechtigd bij het verhoor tegenwoordig te zijn (P.A. Stein, *Compendium van het burgerlijk procesrecht*, 1990, 86). In circa 40% van de zaken

wordt thans in Nederland een comparitie bevolen. Ongeveer de helft ervan leidt tot een doorhaling van de zaak (J.C. Van Dyk, «ADR-bemiddelingsmogelijkheden in de bestaande procedures», *Advocatenblad*, 1995, nr. 15; H.G. Snyders, *Inleiding Nederlands burgerlijk procesrecht*, 1995, 35).

Ook in ons land kan de rechter aldus via de persoonlijke verschijning van de partijen actief in de betwisting tussenkomen (zie hierover: Ch. Van Reepinghe, *Verslag*, 267). Wanneer de rechter tactvol zijn verzoeningstaak opneemt, zal hij kunnen meewerken aan de creatie van een beter imago van de rechter in het algemeen (zie M. Verrycken, «De rechter en de leefwereld van de rechtzoekende», *A.J.T.-dossier*, 1995-96, nr. 8, 112). Hij zal aldus opnieuw het vertrouwen van de burger winnen. Deze vreest immers zijn rechters niet, maar wel de ellenlange uitzichtloze procedures die hem jarenlang in de ban houden (P. Estoup, «La conciliation judiciaire-avantages, obstacles et perspectives», *Gaz. Pal.*, 1989, (300), 303).

Jean Laenens

WETGEVING IN KORT BESTEK

Onder de zorg van de Faculteit van de Rechtsgeleerdheid van de V.U.B. (coördinatie: Prof. Dr. M. van Damme)

Dit overzicht betreft de wetgeving bekendgemaakt in het Belgisch Staatsblad van november 1998 en kwam tot stand met medewerking van G. Debersaques, V. De Saedeleer, R. Feltkamp en M. Maus.

Euro

De wet van 30 oktober 1998 (*B.S.*, 10 november 1998) stelt de nadere regels vast met het oog op de invoering van de euro door de verordening (EG) nr. 1103/97 van de Raad van 17 juni 1997 over enkele bepalingen betreffende de invoering van de euro en de verordening (EG) nr. 974/98 van de Raad van 3 mei 1998 over de invoering van de euro. De bepalingen van deze wet kunnen in drie categorieën worden onderverdeeld.

Een eerste categorie van bepalingen beoogt de juridische continuïteit en de rechtszekerheid te waarborgen. Zo geeft de wet aan op welke wijze de omrekeningen en de afrondingen dienen te geschieden, legt de wet de vervanging op, op de door de Koning bepaalde wijze, van de verwijzingen naar referentierentevoeten die voorkomen in wettelijke, reglementaire of contractuele bepalingen, verschaft de wet de Koning bevoegdheden inzake de dubbele prijs- en bedrag aanduiding en waarborgt de wet de continuïteit van de contracten en de informatie van de consument in het kader van het consumentenkrediet en het hypothecair krediet.

Daarnaast voert de wet een aantal maatregelen in om de overgang naar de euro te vergemakkelijken. Aan de belastingplichtigen wordt de mogelijkheid geboden om met betrekking tot hun inkomstenbelastingen, de voorheffingen en de met inkomstenbelasting gelijkgestelde belastingen en de B.T.W. te opteren hun aangifte in euro te doen. Eenzelfde

mogelijkheid wordt geboden voor aangiften bij instellingen van de sociale zekerheid. Hiertoe wordt aan de Koning de bevoegdheid gegeven de bij wet vastgestelde modellen en formuleren aan de euro aan te passen.

Een laatste categorie van bepalingen strekt ertoe een aantal economische en financieelrechtelijke bepalingen in overeenstemming te brengen met het Verdrag van Maastricht of aan te passen aan de nieuwe monetaire en financiële context. Het betreft in de eerste plaats een aantal voorschriften inzake de uitdrukking in euro van instrumenten van de overheidsschuld en andere financiële instrumenten. Voorts worden de wet van 4 december 1990 op de financiële transacties en de financiële markten, het K.B. nr. 185 van 9 juli 1935 op de bankcontrole en het uitgifteregime voor titels en effecten, de wet van 22 maart 1993 op het statuut van en toezicht op de kredietinstellingen, de wet van 1 maart 1961 betreffende de invoering in de nationale wetgeving van de eenvormige wet op de cheque, de wet van 12 juni 1990 tot oprichting van een Muntfonds, zoals gewijzigd bij wet van 23 december 1988, aan deze nieuwe context aangepast. Ten slotte voert de wet de mogelijkheid in voor de naamloze vennootschappen, de commanditaire vennootschappen op aandelen, de besloten vennootschappen met beperkte aansprakelijkheid en de coöperatieve vennootschappen, om bij beslissing die de algemene vergadering met gewone meerderheid neemt en bij onderhandse akte, hun maatschappelijk kapitaal uit te drukken in euro, onder bepaalde voorwaarden over te gaan tot een kapitaalverhoging in euro en de nominale aandelen aan te passen aan de nieuwe uitdrukking en aan het nieuwe bedrag van het maatschappelijk kapitaal, dan wel de vermelding van de nominale waarde van hun aandelen te schrappen.

Krachtens het K.B. van 18 november 1998 zijn de artikelen 1 tot 8, 25, 28 tot 38, 58, 61 en 62 van de wet in werking getreden op 1 december 1998; de overige artikelen hebben uitwerking met ingang van 1 januari 1999. Zie daarover uitvoeriger: C. Sunt, «Juridische aspecten van invoering van de euro», *R.W.*, 1998-99, 761.

R.F.

Geneesmiddelen

De wet van 20 oktober 1998 (*B.W.*, 11 november 1998; geen specifieke bepaling van inwerkingtreding) brengt een groot aantal wijzigingen aan in de wet van 25 maart 1964 op de geneesmiddelen.

In de eerste plaats wordt de definitie van het begrip «geneesmiddel», vervat in art. 1 van de wet, woordelijk in overeenstemming gebracht met de definitie van hetzelfde begrip in de Europese richtlijn 65/65/EEG van de Raad van 26 januari 1965 betreffende de aanpassing van de wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen inzake geneesmiddelen.

Voorts wordt de machtiging aan de Koning om specifieke bepalingen uit te vaardigen ter reglementering van bepaalde voorwerpen, apparaten en enkelvoudige of samengestelde substanties (art. 1bis, § 3, van de wet), aangevuld met een machtiging om een systeem van toezicht en controle in te stellen, gebaseerd op de tussenkomst van instanties die zijn aangemeld conform het Gemeenschapsrecht.

De machtiging aan de Koning om, in het belang van de volksgezondheid, regels te stellen en toezicht uit te oefenen

op bepaalde commerciële activiteiten (art. 6, § 1, eerste lid, van de wet), wordt uitgebreid tot het domein van de geneesmiddelenbewaking.

De bepalingen i.v.m. de Doorzichtigheidscommissie voor geneesmiddelen voor menselijk gebruik en i.v.m. de Doorzichtigheidscommissie voor geneesmiddelen voor diergeneeskundig gebruik (art. 6quater en 6quinquies van de wet), worden herschreven.

De Koning wordt gemachtigd om, naast ambtenaren van het ministerie van Sociale Zaken, Volksgezondheid en Leefmilieu, ook ambtenaren of beambten van andere ministeries te belasten met het toezicht op de voorwerpen, apparaten en enkelvoudige of samengestelde substanties, bedoeld in art. 1bis van de wet.

De strafbepaling van art. 16, § 3, van de geneesmiddelenwet, wordt toepasselijk gemaakt op degenen die de bepalingen van verordening (EEG) nr. 2309/93 van de Raad van 22 juli 1993 overtreden door een geneesmiddel op de markt te brengen zonder dat daarvoor een vergunning is verleend als bedoeld in die verordening.

Ter vervanging van de regeling inzake het opleggen van een administratieve geldboete, in de gevallen waarin de procureur des Konings geen strafvervolgung instelt (art. 17 van de wet), wordt voorzien in een systeem waarbij een ambtenaar aan de overtreder een geldsom kan voorstellen, waarvan de betaling de strafvordering doet vervallen.

K.D.S.

Rechtsbescherming van databanken

1. Twee wetten van respectievelijk 10 augustus 1998 en 31 augustus 1998 (beide bekendgemaakt in het *B.S.* van 14 november 1998) beogen de omzetting in het Belgische recht van de Europese richtlijn 96/9/EG van 11 maart 1996 betreffende de rechtsbescherming van databanken.

De genoemde richtlijn strekt ertoe de verschillen inzake rechtsbescherming van databanken die de werking van de interne markt verstoren, weg te werken, en te voorkomen dat nieuwe distorsies ontstaan. Aangezien de richtlijn tot doel heeft de databanken voldoende bescherming te bieden, zodat de vergoeding van de producent van de databank verzekerd is, komt de betrokken richtlijn neer op een belangrijke maatregel met het oog op het scheppen van een regelgevend kader voor de informatiemaatschappij op Europees niveau.

De harmonisering van de rechtsbescherming van databanken gaat uit van twee verschillende rechten. Enerzijds harmoniseert de richtlijn bepaalde regels betreffende het auteursrecht die van toepassing zijn op databanken. Dat recht is erop gericht de creativiteit van de auteurs van databanken te beschermen. Anderzijds voert de richtlijn een nieuw recht in dat verschilt van het auteursrecht en dat betrekking heeft op het geheel van de inhoud van een databank of op een substantieel deel ervan. Het recht strekt ertoe de investering te beschermen die door de producenten van databanken werd gedaan en die noodzakelijk was voor het verkrijgen, het controleren en het voorstellen van de inhoud van de databank (*Parl.St., Kamer*, 1997-1998, nr. 1535/7, 3).

2. De wet van 31 augustus 1998 gaat uit van de regel volgens welke de producenten van een databank het recht hebben de opvraging of het hergebruik van het geheel of van een

in kwalitatief of kwantitatief opzicht substantieel deel van de inhoud van hun databank te verbieden, en somt een aantal temperingen van dat recht op. Tevens wordt bepaald welke databanken beschermingsgerechtigd zijn, d.w.z. voor welke producenten het voornoemde recht geldt. Ook de rechten en de verplichtingen van de rechtmatige gebruikers van databanken worden geregeld in de wet. Eenieder die kwaadwillig of bedriegelijk inbreuk pleegt op het recht van de producenten van databanken, is schuldig aan het misdrijf van namaking: de wet van 31 augustus 1998 voorziet terzake in een aantal strafbepalingen.

Benevens de aldus uitgewerkte autonome regeling, die deel uitmaakt van hoofdstuk II van de wet, welk hoofdstuk van toepassing is op databanken die voltooid zijn na 31 december 1982, bevat de wet van 31 augustus 1998 nog een groot aantal wijzigingsbepalingen van de wet van 30 juni 1994 betreffende het auteursrecht en de naburige rechten, welke wet onder meer wordt aangevuld met een afdeling bestaande uit bijzondere bepalingen betreffende databanken. Voorts wordt in art. 1481, eerste lid, Ger.W., dat op de beslagregeling inzake namaak betrekking heeft, tevens melding gemaakt van het recht van de producenten van databanken.

Tot slot wordt uitdrukkelijk bepaald dat de wet van 31 augustus 1998 geen afbreuk doet aan de bij wet of op grond van een rechtshandeling verkregen rechten, noch aan de exploitatiehandelingen verricht vóór de inwerkingtreding van de wet.

3. De wet van 10 augustus 1998 maakt de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg bevoegd om het bestaan vast te stellen van inbreuken op het recht van producenten van databanken en om te bevelen daaraan een einde te maken.

De wet wijzigt ook art. 569, eerste lid, 7°, Ger.W., in die zin dat het de rechtbank van eerste aanleg is die kennisneemt van vorderingen betreffende het auteursrecht en de naburige rechten, daaronder begrepen het recht van producenten van databanken, waarvan het bedrag vijfenzeventigduizend frank te boven gaat.

4. De beide voornoemde wetten van 10 en 31 augustus 1998 zijn op 14 november 1998 in werking getreden.

V.D.S.

Aftrekbaarheid van giften aan natuurverenigingen

Bij de wet van 2 april 1996 (*B.S.*, 4 juni 1996) werd de lijst van de aftrekbare bestedingen van art. 104 W.I.B. 92 uitgebreid met de giften aan instellingen die zich bezighouden met natuurbehoud en bescherming van het leefmilieu. Enkel giften aan de door de Minister erkende instellingen werden aftrekbaar gesteld. In de praktijk kon deze bepaling echter geen toepassing vinden, omdat het K.B. tot bepaling van de voorwaarden waaraan de instellingen moesten voldoen om erkend te worden, tot op heden was uitgebleven. Hierin is thans verandering gekomen door het K.B. van 29 oktober 1998 tot wijziging van het K.B./W.I.B. 92 op het stuk van belastingvrijstelling van sommige giften. (*B.S.*, 17 november 1998).

Dit K.B. bepaalt thans uitdrukkelijk aan welke voorwaarden de natuurverenigingen moeten voldoen om door de Minister voor de toepassing van art. 104 W.I.B. 92 te kunnen worden erkend. Het blijkt aldus dat de betrokken instellingen onder meer sedert twee jaar de rechtspersoonlijkheid

moeten bezitten, zonder winstbejag moeten handelen, zich uitsluitend met natuurbehoud of bescherming van het leefmilieu moeten bezighouden en door de federale of gewestelijke overheden voor hun activiteiten moeten worden gesubsidieerd. De erkenning wordt voor een periode van ten hoogste drie kalenderjaren toegestaan.

Het K.B. heeft terugwerkende kracht tot 14 juni 1996, de datum van de inwerkingtreding van de wet van 2 april 1996.

M.M.

Grondwetswijziging – Hoge Raad voor de Justitie

De grondwetswijziging van 20 november 1998 (*B.S.*, 24 november 1998) vervangt art. 151 G.W., dat betrekking heeft op de benoeming van de leden van de rechterlijke macht.

De nieuwe grondwetbepaling houdt de volgende fundamentele principes in:

1° de rechters zijn onafhankelijk in de uitoefening van hun rechtsprekende bevoegdheden. Het openbaar ministerie is onafhankelijk in de individuele opsporing en vervolging, onverminderd het recht van de bevoegde minister om de vervolging te bevelen en om de bindende richtlijnen van het strafrechtelijk beleid, inclusief die van het opsporings- en vervolgingsbeleid, vast te leggen (art. 151, § 1, G.W.);

2° de oprichting van een Hoge Raad voor de Justitie, die bestaat uit een Nederlandstalig en een Franstalig college. Elk college telt evenveel leden en is paritair samengesteld, enerzijds uit rechters en ambtenaren van het openbaar ministerie die rechtstreeks worden verkozen door hun gelijken onder de voorwaarden en op de wijze bij de wet bepaald, en anderzijds uit andere leden benoemd door de Senaat met een meerderheid van twee derden van de uitgebrachte stemmen onder de voorwaarden bij de wet bepaald. Binnen elk college is er een benoemings- en aanwijzingscommissie en een advies- en onderzoekscommissie, die elk paritair zijn samengesteld overeenkomstig de samenstelling bepaald voor de Hoge Raad voor Justitie zelf (art. 151, § 2, G.W.);

3° de Grondwet somt de (voornaamste) bevoegdheden van de Hoge Raad voor Justitie op (art. 151, § 3, G.W.), zoals de voordracht van de kandidaten voor een benoeming tot rechter (b.v. vrederechter) of tot ambtenaar van het openbaar ministerie; de voordracht van de kandidaten voor een aanwijzing in een van de mandaatfuncties, bedoeld in art. 151, § 5, eerste lid, G.W.; met uitsluiting van enige tuchtrechtelijke en strafrechtelijke bevoegdheid, het ontvangen en opvolgen van klachten inzake de werking van de rechterlijke orde en het instellen van een onderzoek naar de werking van de rechterlijke orde;... Een wet aan te nemen met de meerderheid bepaald in art. 4, laatste lid, G.W. stelt de overige bevoegdheden van deze Raad vast;

4° de vrederechters, de rechters in de rechtbanken, de raadsheren in de hoven en in het Hof van Cassatie worden door de Koning benoemd onder de voorwaarden en op de wijze bepaald bij de wet. Deze benoeming geschiedt op gemotiveerde voordracht van de bevoegde benoemings- en aanwijzingscommissie (art. 151, § 4, G.W.);

5° de eerste voorzitter van het Hof van Cassatie, de eerste voorzitters van de hoven en de voorzitters van de rechtbanken worden door de Koning aangewezen onder de voorwaarden en op de wijze bepaald bij de wet. Deze aanwijzing geschiedt op gemotiveerde voordracht van de bevoegde be-

noemings- en aanwijzingscommissie. De wet bepaalt de duur van deze aanwijzingen (art. 151, § 5, G.W.);

6° op de wijze bij de wet bepaald, worden de rechters, de titularissen van de functies bedoeld in art. 151, § 5, vierde lid, G.W. en de ambtenaren van het openbaar ministerie, onderworpen aan een evaluatie (art. 151, § 6, G.W.).

De bepalingen van art. 151, §§ 3 tot 6, G.W. treden in werking na de installatie van de Hoge Raad voor de Justitie. Op deze datum worden de zittende eerste voorzitter, de voorzitter en de afdelingsvoorzitters van het Hof van Cassatie, de eerste voorzitters en de kamervoorzitters van de hoven en de voorzitters en de ondervoorzitters van de rechtbanken geacht in deze functies te zijn aangewezen voor de duur en onder de voorwaarden bij de wet bepaald en tegelijk te zijn benoemd in respectievelijk het Hof van Cassatie, het hof van beroep of het arbeidshof en de overeenkomstige rechtbank. Tot zolang gelden de thans bestaande bepalingen (art. 151, *in fine*, G.W.).

G.D.

B.T.W.

De wet van 15 oktober 1998 (B.S., 24 november 1998) heeft een belangrijke wijziging aangebracht in de wetgeving inzake B.T.W. In het nieuwe art. 105, eerste lid, B.T.W.-Wetboek, wordt bepaald dat de Koning tot ten laatste 31 december 1999, bij in Ministerraad overlegd besluit, alle maatregelen kan nemen om een goede uitvoering van de verordeningen en richtlijnen van de Raad van de Europese Unie of van de Europese Commissie, die betrekking hebben op de afschaffing van de fiscale binnengrenzen op 1 januari 1993, alsmede om de juiste heffing van de belasting te verzekeren (art. 2 van de wet van 15 oktober 1998; inwerkingtreding: 1 januari 1997).

Hiermee worden op het vlak van de B.T.W. opnieuw verregaande bevoegdheden toegekend aan de Koning. Dit is een veelgebruikte techniek inzake B.T.W.

Gelet op het fiscaal legaliteitsbeginsel moeten deze K.B.'s vervolgens wel door de wetgever worden bekrachtigd. Dit gebeurt trouwens ook in de wet van 15 oktober 1998. Art. 3 van de wet bekrachtigt, met uitwerking op de respectieve data van hun inwerkingtreding, een achttal van dergelijke K.B.'s.

M.M.

Schadelijke sektarische organisaties

In het *Belgisch Staatsblad* van 25 november 1998 werd de wet van 2 juni 1998 bekendgemaakt die betrekking heeft op de bestrijding van schadelijke sektarische organisaties.

Deze wet volgt op de werkzaamheden van de parlementaire onderzoekscommissie die onderzoekswerk heeft verricht inzake de beleidsvorming ter bestrijding van de onwettige praktijken van de sekten en van de gevaren ervan voor de samenleving en voor het individu, inzonderheid voor de minderjarigen. De bedoeling van de wet bestaat erin de werkzaamheden waartoe de onderzoekscommissie de aanzet heeft gegeven, in een meer permanente structuur onder te brengen, die het verschijnsel van de schadelijke sektarische organisaties en hun praktijken blijft opvolgen en ervoor zorgt dat er terzake de nodige acties tegen worden ondernomen (*Parl.St., Kamer, 1997-1998, nr. 1198/8, 28-29*).

Daartoe richt de wet bij het ministerie van Justitie een onafhankelijk centrum op, «Informatie- en Adviescentrum inzake de schadelijke sektarische organisaties» genaamd, bestaande uit twaalf door de kamer van Volksvertegenwoordigers aangewezen leden die «eminente persoonlijkheden (zijn) die bekend staan om hun kennis, ervaring en hun interesse voor de problematiek». Hun mandaat duurt vier jaar en is eenmaal hernieuwbaar (art. 4). De opdrachten van het Centrum zijn voornamelijk gelegen op het stuk van studie en documentatie, onthaal en informatie van het publiek en van individuele personen, en het adviseren en doen van aanbevelingen aan openbare besturen over het verschijnsel van de schadelijke sektarische organisaties en in het bijzonder over het beleid inzake de strijd tegen deze organisaties (art. 6).

Benevens het Informatie- en Adviescentrum wordt bij het ministerie van Justitie ook een «Administratieve coördinatiefunctie» in de strijd tegen de schadelijke sektarische organisaties» opgericht, die onder het voorzitterschap staat van de minister van Justitie of zijn afgevaardigde en waarvan de samenstelling door de Koning wordt geregeld (art. 13 en 14). De opdrachten van de cel zijn vooral van coördinerende en preventieve aard. De cel zal «... informatie over de sekten (moeten) doen doorstromen en de actie terzake van de verschillende bevoegde besturen (moeten) coördineren» (*Parl.St., Kamer, 1997-1998, nr. 1198/8, 29*).

Voor de toepassing van de wet van 2 juni 1998 wordt onder «schadelijke sektarische organisatie» verstaan, «elke groepering met een levensbeschouwelijk of godsdienstig doel, of die zich als dusdanig voordoet en die zich in haar organisatie of praktijken, overgeeft aan schadelijke onwettige activiteiten, het individu of de samenleving schaadt of de menselijke waardigheid aantast». Het schadelijke karakter van een sektarische organisatie wordt onderzocht op basis van de principes die zijn vastgelegd in de Grondwet, de wetten, de decreten, de ordonnances en in de internationale verdragen inzake de bescherming van de rechten van de mens die door België werden geratificeerd (art. 2);

De wet van 2 juni 1998 vermeldt geen specifieke datum van inwerkingtreding.

M.V.D.

Arbeidsongevallen en beroepsziekten in de overheidssector

In het *Belgisch Staatsblad* van 25 november 1998 werd de wet van 19 oktober 1998 bekendgemaakt tot wijziging van de wet van 3 juli 1967 betreffende de schadevergoeding voor arbeidsongevallen, voor ongevallen op de weg naar en van het werk en voor beroepsziekten in de overheidssector.

In de eerste plaats gaat het om een groot aantal terminologische of legistische wijzigingen die in de wet van 3 juli 1967 worden aangebracht, zoals die betreffende het vervangen van de termen «invaliditeit» en «invalide» door respectievelijk de woorden «arbeidsongeschiktheid» en «slachtoffer». Op die manier wordt een terminologische overeenstemming totstandgebracht met de regeling die geldt voor de privé-sector.

Andere wijzigingen beogen bepaalde gebreken in de bestaande wetgeving weg te werken. Die wijzigingen houden o.m. verband met het toepassingsgebied van de wet of be-

treffen het contractueel personeel of de procedure van gerechtelijke vaststelling van de afstamming.

De wet van 19 oktober 1998 bevat daarnaast een aantal nieuwe regelen waaronder het mogelijk maken van preventiemaatregelen inzake beroepsziekten en het verhogen van de maximumloongrens voor het vaststellen van de rente en van de bijkomende vergoeding voor hulp van derden.

De wet van 19 oktober 1998 is op 25 november 1998 in werking getreden, met uitzondering van art. 3 betreffende het personeel van de rijkswacht, gedetacheerd bij de diensten enquêtes van de Comités P en I, dat terugwerkt tot 14 juli 1995.

M.V.D.

Ambtenarenrecht – Verloven en afwezigheden

Met ingang van 1 december 1998 is het K.B. van 19 november 1998 (B.S., 28 november 1998) betreffende de verloven en afwezigheden toegestaan aan de personeelsleden van de rijksbesturen, in werking getreden.

De bedoeling van dat besluit bestaat erin de verlofrege-ling van de betrokken ambtenaren meer doorzichtig te maken en de verspreide bepalingen betreffende de verloven en afwezigheden die aan sommige personeelsleden van het federale bestuur worden toegestaan, in één besluit samen te brengen.

M.V.D.

BOEKEN

H. JONES, *Introduction au droit romain, I, Sources formelles du droit romain (A la rencontre du droit)*, Diegem, Story-Scientia, 1997, XIV + 234 p.

In een reeks «A la rencontre du droit» past een kennismaking met het Romeinse recht. Het boek van Huguette Jones, die aan de U.L. Bruxelles Romeins recht doceert, brengt een uitstekende introductie tot de bronnen van dat recht. Het boek is duidelijk geconci-pieerd voor het onderwijs. Het is helder en bevattelijk geschreven. De literatuurverwijzingen zijn verzorgd, maar beperkt, en het boek bevat een ruim opgevatte selectieve bibliografie (p. 203-229).

Een keuze van teksten maakt een directe kennisname met de aard van de bronnen mogelijk (p. 145-190), terwijl bij de tekst zelf ook gepaste verwijzingen en citaten voorkomen. Citaten zijn door een bijgevoegde vertaling goed toegankelijk. Chronologische tabellen oriënteren de lezer in de tijd (p. 191-202). Een zaakregister vergemakkelijkt de consultatie (p. 231-234).

De bibliografie is ruim opgevat, maar toch sterk op Franstalige lezers afgestemd. Toch is het vertaalwerk van Spruit (e.a.) vermeld. Jammer dat de grote onderneming van het vertalen van het *Corpus Iuris Civilis* ontbreekt (J. Spruit, R. Feenstra & K. Bongenaar (eds.), *Corpus Iuris Civilis. Tekst en vertaling*, Zutphen, Walburg Pers en 's Gravenhage, Sdu Juridische & Fiscale Uitgeverij, sinds 1993, reeds 4 delen).

Het boek behandelt de gewoonte, de wet, de edicten van de magistraten, de senaatsbesluiten, de keizerlijke constituties en de rechtsleer. Voor elk type rechtsbron wordt de problematiek behandeld voor de hele geschiedenis van het koninkrijk (6e eeuw voor Chr.) tot Justinianus (6e eeuw na Chr.). Dit vraagt van de lezer soms wel een sterke historische spankracht, ook al doet de auteur een grote inspanning om de interactie van bronnentypes en evoluties in de staatsvorm helder voor ogen te houden. Het concept van de bekende inleiding van J.E. Spruit, *Enchiridium. Een geschiedenis van het Romeinse privaatrecht*, Kluwer, Deventer, 1994, is vergeleken hier-

mee wel ruimer. Voor een aantal technische kwesties zal niet elk-een (meer) dezelfde accenten leggen. Een voorbeeld. De citeerwet (426 na Chr.) die het aantal juristen van wie de geschriften mogen worden geciteerd, heeft wellicht minder te maken met problemen gerezen door het onderscheid tussen juristen die namens de keizer mogen antwoorden (*Jus publice respondendi*) en juristen die dat niet mogen (p. 106-107), maar veeleer met de dringende noodzaak om de zee van juristengeschriften die alle feitelijk konden worden ingeroepen, in te dammen. Minstens van de grote citeerjuristen (Papinianus, Paulus, Ulpianus) uit het begin van de derde eeuw na Chr. wordt aangenomen dat zij zeker niet meer het *ius respondendi* ge-noten.

Het werk eindigt met een grote synthese van het Justiniaanse codificatiewerk, dat, door de selectie en de bundeling van het oude materiaal de mogelijkhedenvoorwaarden creëerde voor het voortle-ven van het Romeinse rechtsdenken dat de Westerse rechtscultuur zo diepgaand heeft weten te beïnvloeden. Aan dit voortleven is het laatste hoofdstuk gewijd.

De auteur schrijft dat de kring van traditioneel geïnteresseerden in het Romeinse recht bestaat uit de vakspecialisten (*per amore*) en de studenten (*per forza*). Zij onderneemt «une démarche d'ouverture vers l'extérieur». Ongetwijfeld zijn er onder de vakbeoefenaren nog geïnteresseerde lezers die *per amore* voor hun vakgebied de weg wil-len teruggaan naar de wortels van hun discipline. Men moet hopen dat de auteur binnen een afzienbare tijd ook toekomt aan een schets van het materiële recht. Overigens zijn de Franstalige auteurs op dit ogenblik productief. Gilbert Hanard (Facultés Universitaires St.-Louis) publiceerde eveneens een inleiding: *Droit romain, I, Notions de base. Concept de droit. Sujets de droit*, Brussel, Publications des Facultés Universitaires Saint-Louis, 1997, 212 p. En René Robaye (U.C. Louvain) bracht een overzicht van het materiële recht: *Le droit romain*, 2 delen, Bruylant, Brussel, 1995. Op vakantie heb ik mij la-ten vertellen dat pijnbomen die door (natuurlijke) omstandighe-den in hun groei en voortbestaan worden bedreigd, extra veel za-den voortbrengen. Moeten deze «démarches d'ouverture» van het Romeinse recht in dit licht worden gezien? Sinds enkele jaren wordt het zaad overigens ook reeds in het secundair onderwijs gezaaid. Leerplanmakers zijn tot het inzicht gekomen dat Caesar en Cicero een beeld van de Romeinse erfenis geven, maar dat iets van de na-latenschap van de Romeinse juristen in de bagage van een ontwik-keld burger toch ook niet te misprijzen valt.

R. Verstegen

DÉPARTEMENT DE DROIT ÉCONOMIQUE ET SOCIAL DE L'UNIVERSITÉ CATHOLIQUE DE LOUVAIN, *La participation financière des travailleurs*, Brus-sel, Bruylant, 1998, 344 p.

Indien U «Pepper» associeert met een kersendrankje bent U dui-delijk geen ingewijde in de geheimen van de economische demo-cratie. In de Pepper-rapporten (Promotion of Employee Participa-tion in Profits and Enterprise Results) I (*Europe sociale*, supple-ment 3/91) en II (COM(96) 697 final), door een schare specialisten geschreven op last van de Europese Commissie, wordt een over-zicht gegeven van de wijze waarop in de verschillende lidstaten ju-ridisch gestalte werd gegeven aan financiële participatie. Deze spe-cifieke vorm van werknemersparticipatie is uitgegroeid tot een sub-cultuur binnen het Belgische recht, met een eigen studiecentrum (het Instituut voor Ondernemingsparticipatie), een wetenschappe-lijke prijs (de HBK-prijs voor Ondernemingsdemocratie) en gespe-cialiseerde publicaties.

Het gerecenseerde boek is de vrucht van een studiedag die op 6 maart 1998 aan het onderwerp werd gewijd door het departement sociaal-economisch recht van de UCL.

Financiële participatie is een gevoelsgeladen materie. Tegenstan-ders beschouwen het o.a. als een middel om de fiscus een wassen neus aan te zetten (zie o.a. P. Van Heddegem, «Financiële parti-cipatie: een syndicale benadering», in R. Stallaerts (red.), *Financiële participatie van werknemers*, Leuven, Garant, 1992, 106), c.q. als een truc om de werknemers te knechten (bv. D. Losovsky, *L'Internationale syndicale rouge*, Parijs, Maspéro, 1976, 100-103). Voorstanders zien het als een wondermiddel dat kan leiden tot een rechtvaardiger on-dernemingsmodel (zie die vele geschriften van August Van Put en vooral zijn *Ondernemingsparticipatie. De weg naar de democratie in de onderneming*, Gent, Mys & Breesch, 1993, 154 p.).

In *La participation financière des travailleurs* is er echter geen sprake van emoties. Dit boek belicht vooral de technische kant van winst-en kapitaaldeelname vanuit een aantal juridische disciplines (arbeidsrecht, socialezekerheidsrecht, vennootschappen- en fiscaal recht). De auteurs beschrijven de (nauwelijks) bestaande wetgeving, hebben inspiratie gezocht in een aantal recente parlementaire initiatieven en in het Pepper II-rapport, dat integraal in het bundel werd opgenomen. Omdat de meesten vertrekken van dezelfde bronnen, bekruipert de lezer af en toe een *déjà-vu*-gevoel. Een ander punt van kritiek betreft de volledigheid (of beter, het ontbreken ervan). We kunnen ons niet van de indruk ontdoen dat bij het schrijven van een aantal bijdragen niet systematisch gebruik werd gemaakt van de voorhanden zijnde rechtsleer. We zijn weliswaar geen voorstander van «de noot om de noot», maar sommige teksten zijn onvoldoende gestoffeerd. Daarnaast wijst de foute spelling van de namen van een aantal juristen (en/of hun bijdragen) uit het Noorden des lands (bv. p. 105, noten 4 en 5) erop dat de Vlaamse literatuur slechts oppervlakkig werd geconsulteerd.

Sommige auteurs gaan nogal beschrijvend tewerk. Hun teksten zijn niet kritisch en/of hebben weinig voeling met het maatschappelijke debat. Zo komen bv. de standpunten van de sociale gesprekspartners nauwelijks aan bod (behalve – zonder enige verwijzing – op de pagina's 139 tot 142).

De lezer moet zich niet laten afschrikken door onze bedenkingen. Het boek is vlot geschreven en interessant voor al wie met de problematiek wordt geconfronteerd. Het gevaar bestaat wel dat de houdbaarheidsdatum van enkele bijdragen zal verstreken zijn bij het ter perse gaan van deze recensie. Zo werden op 3 juli 1998 in de Ministerraad beslissingen genomen m.b.t. de (para)fiscale behandeling van stock options en aandelen met decote. Rekening houdende met het slechts matige enthousiasme voor nieuwe participatievormen, is de kans echter groot dat dit op korte termijn de enige nieuwigheden zullen zijn.

Patrick Humblet

C. MOSTIN, *Les troubles de voisinage*, Antwerpen, Kluwer, 1998, 163 p.

Dit boek handelt over burenhinder, een materie waarmee heel wat advocaten in hun praktijk worden geconfronteerd. Voor wie een duidelijk inzicht wil krijgen in deze materie, is dit boek zeker een aanrader.

Indien de hinder uit nabuurschap voortvloeit uit een fout, kan de schadeverwekker aansprakelijk worden gesteld op grond van de regels van de aquiliaanse aansprakelijkheid, nl. de artt. 1382 B.W. e.v. Men dient echter vast te stellen dat in heel wat gevallen de hinder wordt veroorzaakt door een niet-foutieve gedraging. Hier biedt de evenwichtssleer, gegrond op art. 544 B.W., een oplossing: de eigenaar van een onroerend goed die, door een niet-foutieve daad, het evenwicht tussen burenhinder verbroekt door een naburige eigenaar zodanig te storen dat de grens van de normale ongemakken uit nabuurschap wordt overschreden, is aan deze laatste een rechtmatige en passende compensatie verschuldigd waardoor de verbroken gelijkheid wordt hersteld. Het eerste hoofdstuk van het boek beschrijft het ontstaan en de juridische grondslag van deze evenwichtssleer.

In het tweede hoofdstuk wordt er onderzocht wat er onder abnormale burenhinder dient te worden verstaan. Hoewel het hier gaat om een loutere feitenkwestie die soeverein door de rechtbanken en hoven zal moeten worden beoordeeld, kan de lange lijst van voorbeelden uit de rechtspraak een welkome leidraad zijn voor de praktijkjurist.

In hoofdstuk drie wordt er dieper ingegaan op de verhouding tussen de vordering op grond van art. 544 B.W. en de vordering uit onrechtmatige daad. Voorts wordt er nagegaan wie een vordering op grond van art. 544 B.W. kan instellen en tegen wie zo'n vordering kan worden ingesteld. Ook de vraag of de evenwichtssleer wel van toepassing is op schade veroorzaakt door openbare werken of andere hinderverwekkende overheidsactiviteiten is hier aan de orde.

In hoofdstuk vier wordt er onderzocht wat er onder een billijke en passende compensatie dient te worden verstaan. Vermeldenswaard in dit verband is een arrest van het Hof van Cassatie van 14 december 1995 waar werd beslist dat als de hinder wordt veroorzaakt door een niet-foutief feit, de rechtmatige en passende compensatie waardoor het evenwicht wordt hersteld, niet kan bestaan

in het volledige verbod van dat feit, zelfs als dit volledige verbod, volgens de appreciatie van de feitenrechter, de enige wijze is om het verbroken evenwicht te herstellen.

Ten slotte wordt er nagegaan welke rechtbank bevoegd is om kennis te nemen van een vordering op grond van art. 544 B.W. Zo wordt er onder meer nagegaan in hoeverre de Raad van State nog bevoegd is inzake schade veroorzaakt door een administratieve overheid.

Steven Snaet

D.H.M. MEEUWISSEN, *Grondslagen van rechtsfilosofie*, Deventer, Tjeenk Willink, 1997, 188 p.

Dit boek is ten dele een herziening van een boek uit 1982 van dezelfde auteur: *Recht en vrijheid* (Utrecht/Antwerpen, Spectrum, 325 p.). De centrale stelling in het «nieuwe» boek van Meeuwissen, hoogleraar aan de rechtsfaculteit te Groningen, is, zoals in de zojuist vermelde publicatie uit 1982, dat het recht vooral dient ter verwezenlijking van de vrijheid. Er valt dan ook heel wat in te lezen dat ook eerder in *Recht en vrijheid* stond opgenomen.

Dit boek kan men niet consulteren om snel iets te weten te komen over een of ander rechtsfilosofisch thema. Het is ook geen handboek in de klassieke betekenis van het woord. Daarvoor is de benadering die Meeuwissen heeft gekozen te specifiek. Het is vooral bedoeld als een prelude op twee nog te verschijnen publicaties (over respectievelijk «capita selecta van de rechtsfilosofie» en «algemene staatsleer») en draagt een overwegend algemeen filosofisch karakter. Dit verklaart ook de titel van het boek: *grondslagen* van rechtsfilosofie. Het gaat dus niet zozeer over rechtsfilosofie als dusdanig (voor zover zo iets als zelfstandig fenomeen al zou bestaan), maar eerder over de grondslagen daarvan. Het eerste hoofdstuk wil een aantal vooronderstellingen blootleggen die Meeuwissen hanteert (over ervaring, reflectie, bewustzijn, rationaliteit). In het tweede hoofdstuk wordt het gedachtegoed van Habermas gecontrasteerd met dat van een aantal Verlichtingsfilosofen als Rousseau, Kant en (vooral) Hegel. Hoe kan het ook anders als de vrijheid, die nu juist heeft vorm gekregen tijdens de Verlichting, centraal staat in dit boek. In het derde hoofdstuk varieert de auteur verder op het thema van de vrijheid en bespreekt hij het begrip vrijheid zelf. In hoofdstuk 4 staan politiek en staat centraal, en in het laatste hoofdstuk een aantal aspecten die met het begrip «recht» zelf samenhangen.

Opvallend is het ontbreken van zowel een auteurs- als thematisch register, wat ik als (onnodig) storend heb ervaren. Tevens hanteert Meeuwissen een taalgebruik dat nogal ver verwijderd lijkt van de belevingswereld van de jurist. Dat zal niet bijdragen tot het bereiken van de doelgroep van het boek, waarvan ik veronderstel dat het juristen zijn (cfr. voorwoord). Of dat een probleem is van de jurist of de filosoof, laat ik in het midden. Voorts blijkt duidelijk dat dit boek een eenheid moet vormen met de twee andere aangekondigde publicaties. Meeuwissen verwijst namelijk regelmatig, met name in de laatste twee hoofdstukken, naar thema's die nog worden uitgewerkt in de nog te verschijnen delen. Als dusdanig draagt het boek een voorlopig karakter, wat het moeilijk maakt om reeds nu een afgewogen oordeel te vellen. Afwachten dus.

M. Adams

C.F. PATTIPAWAE, C.A. TAZELAAR, (eds.), *Met recht discriminatie bestrijden. Een juridische handleiding bij de bestrijding van discriminatie op grond van ras en nationaliteit*, Deventer, Tjeenk Willink, 1997 (tweede, geheel herziene versie), 238 p.

Deze publicatie, uitgebracht op initiatief van het in Nederland welbekende en zeer actieve *Landelijk Bureau ter Bestrijding van Ras- en Discriminatie* (L.B.R.), biedt een handleiding bij de bestrijding, met toepassing van Nederlands recht, van discriminatie op grond van ras en nationaliteit. Het betreft hier een herziene versie van de uitgave die in Nederland, anno 1990, onder de redactie van mr. A.C. Possel, was verschenen.

In de jaren negentig is de Nederlandse regelgeving terzake anti-discriminatie en racismebestrijding grondig gewijzigd. Niet alleen in het strafrecht zijn de anti-discriminatiebepalingen aangepast

(hoofdstuk 5: «*Strafrecht*» door mr. E.C. de Jong-Behoekoe Nam Radja); vermeldenswaard is vooral de invoering, in 1994, van de Algemene Wet Gelijke Behandeling (hoofdstuk 7: «*Algemene Wet Gelijke Behandeling*» door mr. M.W.J. van Elsdingen).

Met deze publicatie richten de initiatiefnemers zich vooral tot de Nederlandse praktijkjurist. In het voorwoord drukken de editors Nanda Pattipawae en Kees Tazelaar de hoop uit dat «[...] de handleiding de gebruiker voldoende op het goede spoor [zet] om in voorkomende gevallen slagvaardig te kunnen optreden» (voorwoord, V). Geheel in overeenstemming met deze oriëntatie, bevatten de bijdragen in het boek veelvuldige verwijzingen naar de Nederlandse rechtspraak. Voor de meeste van deze uitspraken wordt verwezen naar de *Rechtspraak Rassendiscriminatie* (RR, Zwolle, 1995). Die praktische gerichtheid van het boek, die voortvloeit uit de kerntaak van het L.B.R., zou de Vlaamse jurist kunnen doen twifelen aan het nut van deze verzamelband. Voor de niet-Nederlandse lezer is deze publicatie niet zo zeer interessant wegens de erin vervatte verwijzingen naar de Nederlandse rechtspraak, maar in de eerste plaats omdat, doorheen de lectuur van deze handleiding, de lezer vertrouwd wordt gemaakt met in Vlaanderen/België (nog) onbestaande instrumenten van bestrijding van ongeoorloofde discriminatie, i.h.b. de reeds genoemde Algemene Wet Gelijke Behandeling en daarnaast ook enkele gedragscodes (waaronder de Gedragsregels voor uitzendbureaus, p. 202; de Gedragscode ter voorkoming van discriminatie in de verzekeringsondernemingen, p. 213; de Gedragscode anti-discriminatie horeca, p. 221; en de Erecode van de vereniging van financieringsondernemingen in Nederland (VFN), p. 235). Vooral de bespreking van de inhoud en de betekenis van de Algemene Wet Gelijke Behandeling (hoofdstuk 7) voor wat ras en nationaliteit betreft, alsmede godsdienst en levensovertuiging, brengt nieuwe inzichten en de opzet van een instrument en de werking van een procedure die wellicht als voorbeeld kunnen gelden voor een meer efficiënte bestrijding van ongeoorloofd discriminatoire gedragingen en praktijken in ons land. In Nederland behoort het monopolie van de strafrechter inzake vervolging van ongeoorloofde discriminerende gedragingen en praktijken voortaan tot het verleden. Er is in 1994 geopteerd voor de oprichting van een commissie die niet alleen een ruime onderzoeksbevoegdheid heeft, maar ook in rechte (voor de burgerlijke rechter) kan vorderen dat een gedraging die in strijd is met de Algemene Wet Gelijke Behandeling onrechtmatig wordt verklaard. De Algemene Wet Gelijke Behandeling is op 1 september 1994 in werking getreden (*Stb.* 1994, 230; in bijlage in het boek afgedrukt op p. 186).

Wie in België, in zijn werkzaamheden of uit persoonlijke belangstelling, begaan is met de juridische aspecten van discriminatiebestrijding, kan aan deze publicatie zijn voordeel doen. Vanuit rechtsvergelijkend oogpunt bevat de bundel kostbare informatie. Zo wordt aan de hand van concrete voorbeelden en rechtspraakanalyse ingegaan op de wijze(n) waarop in Nederland vandaag discriminatie op grond van ras, nationaliteit, godsdienst en levensovertuiging wordt bestreden in gevoelige maatschappelijke domeinen, zoals het «*Bestuursrecht*» (door mr. C.F. Pattipawae, p. 88), «*Consumentenzaken*» (door mr. R. du Long, p. 106), «*Arbeid*» (eveneens door mr. C.F. Pattipawae, p. 118), «*Huisvesting*» (door mr. C.A. Tazelaar, p. 141), en de strijd tegen «*Extremisme-rechts*» (door L. W. Balai, p. 158). Wie argumenten zoekt te putten uit de vergelijking met de instrumenten die onze noorderburen inzetten in de strijd tegen ongeoorloofd discriminatoire gedragingen en praktijken, is met deze bundel aan het juiste adres. Ook al valt niet te verwachten dat de wetgever in België, na de recentste wijzigingen van de anti-racismewet (i.h.b. in 1994), op korte termijn zijn inspiratie zal zoeken in de Nederlandse regelgeving.

Marie-Claire Foblets

ment Onderwijs is opgezet met enerzijds Zuid-Afrika, anderzijds de Russische Federatie. Een van de drijvende krachten achter deze samenwerking is J. De Groof, specialist onderwijsrecht, regeringscommissaris voor de Antwerpse universiteiten en deeltijds hoogleeraar in Gent. Wat voorligt zijn de boeiende verslagboeken van ontmoetingen tussen specialisten van de samenwerkende landen, mede georganiseerd door het «Interuniversitair Centrum voor Onderwijsrecht en Onderwijsbeleid», de «Vlaamse Vereniging voor Onderwijsrecht», tevens redactie van het «Tijdschrift voor Onderwijsrecht en Onderwijsbeleid» (T.O.R.B.) en de «European Education Law Association», alle geanimeerd door dezelfde onvermoeibare J. De Groof. Ook de Nederlandse «Vereniging voor onderwijsrecht» verleent haar medewerking en ondertussen zal in Zuid-Afrika een South African Education Law and Policy Association (SAELPA) het licht.

Het eerste boekdeel behandelt allereerst het ontwerp van basiswet onderwijs in het licht van de nieuwe grondwet van Zuid-Afrika (bijdragen van Bray, De Groof, Berkhout, Visser en Potgieter, Verhoeven en Heene). Daarna volgen enkele bijdragen over grondrechten inzake onderwijs in Zuid-Afrika en elders (bijdragen van Henrard, Potgieter, Veny en De Groof). Vragen over gelijkheid en bescherming van de rechten van minderheden zijn in de Zuid-Afrikaanse regenboognatie brandend actueel. Het is verrijkend om deze problematiek benaderd te zien vanuit een samenleving die daaromtrent de heipalen aan het plaatsen is. Verrassend en verfrissend ook om te zien hoe de «fine-tuning» van ons Arbitragehof en de Nederlandse constitutionele traditie hieromtrent tot een boeiende confrontatie leidt (zie de bijdragen in een derde deel, van Akkermans, Postma, De Groof en Glenn). Het boek sluit af met kostbare documentatie: de Zuid-Afrikaanse grondwet, Basiswet schoolorganisatie en enkele cases van het Zuid-Afrikaanse Constitutionele Hof en het Hoogste Gerechtshof.

Het tweede boekdeel brengt verslag van een congres in 1996 van de Zuid-Afrikaanse Vereniging voor onderwijsrecht en onderwijsbeleid. Het bevat bijdragen over mensenrechten in het Zuid-Afrikaanse onderwijsrecht: grondwettelijke structuren en rechten (Dlamini, Malherbe, Erasmus), het wettelijk statuut van de scholen, adviesorganen en inspraak, schoolbestuur, de positie van leerkrachten enz. (Bray, Potgieter, Govender, Visser, Heystek, Cassim, e.a.). Het tweede deel is vergelijkend bedoeld, met o.m. grondige bijdragen over het EVRM-verdrag (Berka), «Affirmatieve Action» in onderwijszaken (Veny), grondrechtvragen in het Duitse onderwijsrecht (Füssel), een vergelijking inzake recht op onderwijs België-Zuid-Afrika (Van Raemdonck en Verheyde), de vrijheid van onderwijzend personeel (De Groof).

Het boek over de ontwikkeling van nieuw onderwijsrecht in de Russische federatie bevat talrijke kortere bijdragen gegroepeerd in vijf thema's: artikelen over structuren en achtergronden, over onderwijsbevoegdheden in een federale staat, rechtspositie van leerlingen en personeel, mensenrechten in het onderwijs en informatie over een aantal regionale initiatieven. Het kan aan mij liggen, maar de talrijke kortere bijdragen slagen er veel minder goed in dan de vorige twee boeken over Zuid-Afrika om een goed beeld te brengen van de vele vragen waarmee het onderwijsrecht in Rusland geconfronteerd wordt. Toch bieden verscheidene bijdragen interessante perspectieven op de ontwikkeling van een onderwijssysteem waarmee wij weinig vertrouwd zijn. Belangstellenden kunnen overigens nog terecht bij twee eerdere publicaties die in dezelfde context zijn tot stand gekomen en verschenen bij dezelfde uitgever: J. De Groof (ed.), *Comments on the Law on Education of the Russian Federation* (1993) en J. De Groof (ed.), *Educational Policy in Russia and its Constitutional Aspects* (1994).

Wie zich voor onderwijs en onderwijsrecht interesseert en even over de grenzen wil kijken, heeft hier goede gidsen.

R. Versteegen

J. DE GROOF en E. BLAY (eds.), *Education under the new Constitution in South-Africa*, Leuven-Amersfoort, Acco, 1996, 371 p.

J. DE GROOF en E.F.J. MALHERBE (eds.), *Human Rights in South African Education. From the Constitutional Drawing Board to the Chalkboard*, Leuven-Amersfoort, Acco, 1997, 314 p.

J. DE GROOF, V. SPASSKAYA en I. ROSHKOV (eds.), *Shaping New Legislation on Education in Russia*, Leuven-Amersfoort, Acco, 1997, 239 p.

De drie bovenstaande boeken zijn de vrucht van de internationale samenwerking die door de Vlaamse Gemeenschap, Departement

MEDEDELINGEN

Studiedag: De reorganisatie van het politiewezen

Op 16 april 1999 organiseren het Instituut voor Strafrecht (K.U.Leuven) en de Onderzoeksgroep Strafrechtelijk Beleid en Internationale Criminaliteit te Leuven een studiedag rond de reorganisatie van de politie.

Inschrijvingen en inlichtingen: Instituut voor Strafrecht, mevr. M. Bringmans of mevr. E. Berckmans, Hooverplein 10, 3000 Leuven, tel.: 016/32.52.11 en fax: 016/32.53.27 en e-mail: marker.bringmans@law.kuleuven.ac.be.

Studieavond: Het beslag in strafzaken

Op 19 april 1999 organiseert het Centrum voor Beroepsvervolmaking in de Rechten (CBR) een studieavond waarop dr. G. Stesens de verschillende aspecten van het beslag in strafzaken zal behandelen.

Voorzitter van deze studieavond is mevr. J. Van Leuven, eerste advocaat-generaal Hof van Beroep Antwerpen.

Inlichtingen en inschrijvingen: CBR-mevr. P. Buyck, tel. 03/829.29.38 en 03/820.29.08 en e-mail: pmabuyck@uia.ua.ac.be.

Navorming leraars en lectoren economie, handel en/of recht

Voor de leraars en lectoren economie, handel en/of recht van het algemeen technisch secundair en van het hoger onderwijs wordt op 21 april 1999 te Brussel (V.U.B.) en op 28 april 1999 te Gent (R.V.G.) een navorming georganiseerd.

Programma:

- Recente ontwikkelingen in het arbeidsrecht. Evolutie op het vlak van de wetgeving i.v.m. de gezondheid en de veiligheid van de werknemers (P. Humblet)
- De collectieve schuldenregeling voor particulieren (P. Van Lerberghe)

Inschrijvingen en inlichtingen: R.U.G., mevr. A.M. Thibo, tel.: 09/264.68.35 en fax: 09/264.69.90 en V.U.B. de h. L. Deschauer, tel.: 02/629.36.54 en fax: 02/629.36.36.

Studiedag: Tuchtrecht

Op 24 april 1999 organiseert de Vlaamse Conferentie bij de Balie te Gent een studiedag, handelend over tuchtrecht.

Inschrijvingen en inlichtingen: Vlaamse Conferentie Balie Gent, mevr. M. Vanhecke, Gerechtsgebouw, Koophandelsplein 23, Gent.

Studiedag: «Van Babel tot Flanders Language Valley»

Op 24 april 1999 organiseert de Vlaamse Juristenvereniging te Ieper een congres met als thema communicatie en recht in de 21ste eeuw.

Programma:

- 9.30 uur: Verwelkoming namens de Vlaamse Juristenvereniging (A. Coppens)
- 9.40 u.: Tekst en taal onder controle, uiteenzetting gevolgd door praktische demonstratie (J. Lernout)
- 10.45 u.: Informatie- en documentatiedoorstroming gemoderniseerd? (R. de Corte)
- 11.15 u.: Standaardisering van processtukken – syntheseconclusie overbodig? (B. Schoenaerts)
- 11.45 u.: Elektronisch procederen – zitting verdaagd? (K. De Volder)
- 12.15 u.: Slottoespraak (J. Laenens)
- 14.30 u.: Geleid bezoek aan het «In Flanders Fields Museum»

Inlichtingen en inschrijvingen: mr. A. Coppens, Westlaan 358 te 8800 Roeselare. Tel.: 051/25.28.85 en fax: 051/25.28.86.

Studiedag: Vlaamse Wooncode, lokaal woonbeleid en woonkwaliteit

Op 29 april 1999 organiseren het Instituut voor Management en Bestuur (U.A.) en de Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten te Antwerpen een studiedag over de Vlaamse Wooncode, het lokaal woonbeleid en de woonkwaliteit.

Inschrijvingen en inlichtingen: U.I.A., P.S.W., T. Van der Schoot, Universiteitsplein 1, 2610 Wilrijk, tel.: 03/830.28.72, fax: 03/820.28.82 en e-mail: vdschoot@uia.ua.ac.be.

Studienamiddag: De professionele aansprakelijkheid inzake advies in informatie

De rechtsfaculteiten van de Facultés Universitaires Saint-Louis en van de Université Catholique de Louvain organiseren te Brussel een cyclus van studienamiddagen:

29 april 1999: De plicht tot het verlenen van advies en het verstrekken van informatie door tussenpersonen inzake financiële producten en verzekeringen.

6 mei 1999: De plicht tot het verlenen van informatie en advies inzake stedenbouw en milieu.

27 mei 1999: De aansprakelijkheid verbonden aan de overdracht van informatie.

Inlichtingen en inschrijvingen: Rechtsfaculteit U.S.L., mevr. Noël, Bd du Jardin Botanique 43 - 1000 Brussel, tel. 02/211.79.58 ('s vrijdags), fax 02/211.79.97.

Studiedag: Erfelijkheid: genetische testen en maatschappij

Op 5 mei 1999 organiseert het Raadgevend Comité voor Bioethiek te Brussel haar tweede tweejaarlijkse studiedag onder de titel: «Erfelijkheid: genetische testen en maatschappij».

Inschrijvingen en inlichtingen: Orga-Med Congress Office, Esenestraat 77, 1840 Ternat, tel.: 02/582.08.52 en fax: 02/582.55.15 en e-mail: orgamed@club.innet.be.

Hague Appeal for Peace

In mei 1999 is het honderd jaar geleden dat in Den Haag de Eerste Haagse Vredesconferentie werd georganiseerd. Deze conferentie leidde onder andere tot de oprichting van het Internationaal Gerechtshof in het Vredespaleis.

Een aantal internationale maatschappelijke organisaties heeft de viering van honderd jaar Haagse Vredesconferentie aangegrepen om nog vóór het einde van de eeuw opnieuw een Haagse Vredesconferentie te organiseren: de Hague Appeal for Peace. De conferentie zal van 11 tot en met 15 mei 1999 plaatsvinden in het Haags Congresgebouw.

De conferentie is bedoeld voor juristen en al diegenen die zich op enigerlei wijze bezighouden met vraagstukken van vrede en recht. De belangrijkste hoofdthema's van de Hague Appeal for Peace zijn conflictpreventie en -oplossing, ontwapening, internationaal humanitair recht, de oorzaken van oorlog en de ontwikkeling van een cultuur van vrede. Sprekers zijn onder meer V.N.-Secretaris-Generaal Kofi Annan, V.N.-Ondersecretaris-Generaal voor Ontwapening Janyantha Dhanapala, Rechter Weeramantry van het Internationaal Gerechtshof, Nobelprijswinnaar Joseph Rotblat, Aartsbisschop Desmond Tutu en Grace Machel. De conferentie zal uitmonden in de «Hague Agenda for Peace and Justice» die gepresenteerd zal worden in de intergouvernementele conferenties die op de Hague Appeal for Peace zullen volgen.

Voor meer informatie over de Hague Appeal for Peace en voor inschrijvingen kunt u contact opnemen met: International Association of Lawyers against Nuclear Arms, Anna Paulownastraat 103, 2518 BC Den Haag, tel.: 070/363.44.84, fax: 070/345.59.51, e-mail: hap@antenna.nl.

De bescherming van benamingen van oorsprong, geografische aanduidingen en herkomstaanduidingen

Een juridische analyse naar Belgisch, Frans, Nederlands, Europees en internationaal recht

B. PONET

1998; ISBN 90-5095-046-9; 686 blz.; 3.950 BEF

Met voorwoord van Prof. Dr. J. Stuyck

In dit werk komt zowel de reglementering van de "benamingen van oorsprong" aan bod (gehanteerd ter aanduiding van een product, waarbij de kwaliteit van het product toe te schrijven is aan de geografische oorsprong), als deze van de "herkomstaanduiding" (die enkel de oorsprong van het product aangeeft). Deze klassieke indeling staat ter discussie sinds de invoering van het begrip "geografische aanduidingen" (in het Europees en in het internationaal recht) die deze indeling doorkruist. De materie wordt beheerst door een veelheid van nationale, Europese en internationale regels met uiteenlopende en soms tegenstrijdige doelstellingen (landbouwpolitiek, kwaliteitsbevordering, consumentenbescherming en bescherming van de eerlijke mededinging).

In het boek komen dan ook de verschillende rechtstakken aan bod: de wet handelspraktijken, de merkenwetgeving en de regels inzake het vrij verkeer van goederen en de Europese verordening nr. 2081/92. Drie nationale rechtsstelsels worden bestudeerd, waarna een diepgaande analyse gemaakt wordt van het Europees recht en van de relevante internationale verdragen.

Uit het voorwoord van Prof. Dr. J. Stuyck:

"Het boek is een primeur. Het is de grote verdienste van Béatrice Ponet als eerste een poging te hebben ondernomen dit kluwen te ontwarren en de afbakeningsproblemen met andere beschermingsstatuten systematisch te hebben behandeld. Het resultaat is een helder, erg toegankelijk en volledig rechtsvergelijkend overzicht.

Voor al wie in zijn studie of in de praktijk met de bescherming van geografische aanduidingen te maken heeft, is dit boek een onschatbare bron van informatie en reflectie."

Over de auteur:

Béatrice Ponet promoveerde met dit werk tot doctor in de rechten aan de K.U.Leuven. Zij is advocaat en plaatsvervangend rechter in de rechtbank van Koophandel te Hasselt. Zij publiceerde (samen met Prof. dr. K. Malfliet) reeds een inleiding tot de industriële eigendomsrechten en schreef diverse bijdragen en artikelen over de wet handelspraktijken, intellectuele eigendomsrechten en het ondernemingsrecht.

**inter
sentia**